

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (ESKİÇAĞ TARİHİ)
ANABİLİM DALI**

AUGUSTUS DÖNEMİ DİN VE DİN PROPAGANDASI

Yüksek Lisans Tezi

Pervin SEVGI

Ankara - 2006

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (ESKİÇAĞ TARİHİ)
ANABİLİM DALI**

AUGUSTUS DÖNEMİ DİN VE DİN PROPAGANDASI

Yüksek Lisans Tezi

Pervin SEVGI

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ömer ÇAPAR

Ankara - 2006

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (ESKİÇAĞ TARİHİ)
ANABİLİM DALI

AUGUSTUS DÖNEMİ DİN VE DİN PROPAGANDASI

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ömer ÇAPAR

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Tez Sınav Tarihi.....

İÇİNDEKİLER

İçindekiler	I
Önsöz	IV
Kısaltmalar	VII
Kaynakların Tanıtımı	IX
I. Edebi Kaynaklar	VIII
II. Nümizmatik Kaynaklar	XX
III. Arkeolojik Kaynaklar.....	XXIII
<u>I. Bölüm</u>	1
Giriş.....	1
<u>II. Bölüm</u>	7
II. I. Roma Dinine Genel Bakış.....	8
II. I. 2. Roma, Romalı ve Din.....	7
II. I. 3. Roma Tanrıları	13
II. I. 4. Dini Tören	18
II. I. 5. Dua	20
II. I. 6. Kurban.....	25
II. I. 7. Diğer Dini Aktiviteler	31
II. I. 8. Oyunlar.....	35
II. I. 9. Dini Takvim	36
II. I. 10. Roma Dininin Kutsal Mekânları	49
II. I. 11. Özel Tapınım.....	51
II. I. 12. Rahiplik.....	53

II. I. 13. Roma Dini ve Ölüm	59
II. I. 13. a. Ölünün Ardından Yapılan Dini Tören	59
II. I. 14. Roma'da Gizem Dinleri	60
<u>III. Bölüm</u>	65
III. I. Augustus İmparator Olmadan Önce Kariyerini ve Politik Bakışını Etkileyen Olaylar.....	65
<u>IV. Bölüm</u>	78
IV. I. Augustus Döneminde Roma Dini.....	78
<u>V. Bölüm</u>	129
V. I. Sanatla Yapılan Dini Propaganda	129
V. I. 1 Mimari Yapılar ve Dekorasyonlar	130
V. I. 1. a. Augustus Forumu	130
V. I. 1 b. Apollo Tapınağı	131
V. I. 1. c. Mars Ultor Tapınağı.....	132
V. I. 1. d. Lares Sunağı	133
V. I. 1. e. Ara Pacis Augustae (Barış Sunağı).....	133
V. I. 2. Küçük Sanat Eserleri.....	138
V. I. 3. Heykeller ve Portreler.	139
V. I. 4. Sikkeler	141
V. II. Edebiyat ile Yapılan Din Propagandası.....	147
V. II. 1. Ovidius ve Fasti	149
V. II. 2. Vergilius ve Aeneis	151
V. II. 3. Horatius ve Carmen Saeculare ve Carmina.....	153
Sonuç.....	156

Özet	160
Summary	161
Kaynakça.....	162
Ekler	181
Ek – 1 Mimari Yapılar ve Dekorasyonlar	
Ek – 2 Heykeller.....	
Ek – 3 Sikkeler.....	
Ek – 4 Roma Şehri ve Augustus Dönemi Roma Toprakları	
Ek – 5 Roma Rahiplik Kurumu ve Görevleri.....	
Ek – 6 İmparatorluk Dönemi Rahiplik Kurumları	
Ek – 7 Kronoloji.....	
Ek – 8 Tanrılar ve Tanrıçalar	
Ek – 9 Iulio Claudius Aile Ağacı	

ÖNSÖZ

Roma dinini anlamak, aslında bugün var olan ve kitleleri peşinden sürükleyen tek tanrılı dinleri anlamak demektir. Kuralları, ritüelleri ve inanış sistemleri birbirinden farklı olsa da çok ya da tek tanrılı dinlerde iç dinamikler birbirinden farklı değildir. Ver ki alasin düşüncesi, tanrının ya da tanrıların büyüklüğü, duanın ve kurbanın gerekliliği ve düzenleyen, denetleyen kurumların varlığı her ikisinde de vardır. Ancak, tek ya da çok tanrılı dinler arasındaki asıl benzerlik, bu konunun propagandasını yaparak, insanları peşinden sürükleyebilme gücüdür. Roma dini akıl üstü bir temele akılcı bir sistemi oturtmaktadır ki, bu çok büyük ve önemli bir başarıdır. Saf olmamak ve çalıntı olmakla suçlanan bu din, dini kuramlar ve felsefi açıklamalar konusunda yetersiz olsa da, sistemleşme ve dini, toplumun ihtiyaçlarına uyarlama konusunda kusursuz olduğunu söylemek mümkündür.

Bu çalışmada, Roma dininin sistemleşmesini sağlayan, bununla birlikte bu dini siyaset ve sanatla iç içe koyan Roma'nın büyük imparatoru Augustus'un hükümler döneminde din ve din propagandası incelenmektedir. Dinin huzur verici özelliği, kitleleri belli bir noktada tutabilme yeteneği ve itaat ettirme başarısını iyi tahlil eden imparatorun, bu yönleri kullanılarak nasıl bir propaganda yürüttüğü araştırılan temel konudur. Roma dini ve bu dinle gelen huzurun propagandası yapılarak bir çeşit din propagandasının yapıldığını söylemek mümkün olsa da, gerçekte din propagandası adı altında siyasi propaganda yapılmaktadır. Araştırmada siyaset ile din, samimiyet ile çıkarlar arasındaki ayırma varılmaya çalışılmıştır. Augustus'un yaptıklarının altında yatan düşünce, dindarlığı ve siyaset adamlığı

arasındaki çizgi ve propaganda yapıp yapmadığı araştırmanın asıl sorularıdır. Elde edilen yanıtlar, birinci ağızdan söylemlerin olmaması nedeniyle kanıtlanabilir nitelikte değildir. Ancak konu hakkında araştırmaların yapılması, özellikle Prof. Dr John Schneid'in bu konudaki arkeolojik çalışmaları, ileride yapılacak çalışmalara ışık tutacaktır.

Çalışma alanında Türk araştırmacıların detaylı bir araştırması olmadığından, literatürde büyük ölçüde yabancı eserler ve bunların yanı sıra birinci elden kaynaklar bulunmaktadır. Gerek edebi gerek Nüvizmatik gerekse arkeolojik verilerin karşılaştırmalı olarak incelenmesi olayları her zaman net bir şekilde ortaya çıkarmaya yetmemektedir. Bu durum kimi zaman soru işareti ile karşı karşıya kalınmasına neden olmuştur.

Tez çalışmam esnasında bana her türlü konuda yardımcı olan, yayınlar konusunda yol gösteren ve tezin oluşma esnasında oluşan sorulara cevaplar bulmamı kolaylaştıran değerli hocam ve danışmanım Sayın Prof. Dr. Ömer Çapar'a, lisans derslerini aldığım, bir arkeolog olmasına rağmen Roma Tarihini bana sevdiren ve böylece Roma Dini'yle tanışmamı sağlayan değerli hocam Sayın Dr. Julian Bennett'e, tarih ilmini sevmemi, saygı duymamı ve tarih ilmiyle tanışmamı sağlayan, kolaylaştıran değerli hocam Sayın Prof. Dr. Bahaeddin Yediyıldız'a, çok büyük destek ve yardımlarını unutamayacağım, en sıkışık zamanlarımda çözüm üretmeme yardımcı olan ve çözüm getiren Sayın Araş. Gör. Kamil Doğancı'ya, ve her türlü sıkıntılı zamanımda bana özveriyle destekte bulunan ve çok büyük anlayış gösteren

Aileme saygıyla ve içtenlikle teşekkür ederim.

Pervin Sevgi

Ağustos 2006

KISALTMALAR

AHR	The American Historical Review
AJA	American Journal of Archeology
AJPh	American Journal of Philology
App. Civ.	Appianus, <i>Civil War</i>
Apul. Met.	Apuleius, <i>Metamorphoses</i>
Aug. Civ.	Augustinus, <i>De Civi Deorum</i>
BSR	The British School at Rome
BSR	Papers of British School at Rome
Cass. Dio	Cassius Dio
Cic. Ad.att.	Cicero, <i>Ad Atticum</i>
Cic. Div.	Cicero, <i>Divinatione</i>
Cic. Leg.	Cicero, <i>Legibus</i>
Cic. nat. deor.	Cicero, <i>De Natura Deorum</i>
Cic. Phil.	Cicero, <i>Philippicae</i>
CIQH	Classical Quarterly
CIRev	Classical Review
CLPh	Classical Philology
EcHR	The Economic Review
GaR	Greece and Rome
HarvST	Harvard Studies of Classical Philology
Hesperia	Hesperia
Hor. Carm.	Horatius, <i>Carmina(Odes)</i>

Hor. <i>carm.saec.</i>	Horatius, <i>Carmen Saeculae</i>
JRS	The Journal of Roman Studies
Liv.	Livius
Ov. <i>fast.</i>	Ovidius, <i>Fasti</i>
Phoenix	Phoenix
Polyb	Polybius
Prud. <i>Perist.</i>	Prudentius, <i>Peristephanon</i>
<i>Res. Gest.</i>	Res Gestae
Sen.<i>epist.</i>	Seneca, <i>Epistulae Morales ad Lucilium</i>
Strb.	Strabon.
Suet.<i>Aug</i>	Suetonius <i>Augustus</i>
Tac. <i>ann.</i>	Tacitus, <i>Annales</i>
Tac. <i>Hist.</i>	Tacitus, <i>Historia</i>
TPAPhA	Transaction and Proceedings of the American Philological Association
Verg. <i>Aen.</i>	Vergilius, <i>Aeneis</i>

KAYNAKLARIN TANITIMI

I. EDEBİ KAYNAKLAR

Augustus Caesar (M.Ö.63-M.S.14)

Gaius Oktavianus Augustus Roma'da milattan önce 63 yılında doğmuştur. Romanın daha sonra çok fazla adı duyulacak bu imparatoru kendi döneminde yaptığı bütün işleri sıraladığı ve taşa kazıdığı eserin adı Res Gestae Divi Augusti (Kutsanmış Augustus'un yaptığı bütün işleri) dir. 35 paragraftan oluşan yazıt dört bölüm halinde gruplanmıştır. Yazıtın ilk kısmı yani 1 ile 14 arasındaki paragraf Augustus'un politik kariyerinin ve aldığı politik ünvanların anlatıldığı bölümdür. İkinci kısımda (15-24) ise Augustus Romalılara verdiği hediyelerden, onlar için düzenlediği oyunlardan ve inşa ettirdiği yapılardan bahsetmektedir. Üçüncü kısımda (25-33) Augustusun fethettiği ülkeler ve askeri başarıları anlatılmaktadır. Yazıtta göre Augustus bu yazıtı M.S. 14 yılında ölmeden hemen önce yazmıştır. Bronz tablete yazılan eserin orijinali günümüze ulaşmamıştır. Roma topraklarındaki önemli merkezler için taşa kazınan kopyalarından biri ve günümüze ulaşanı Ankara Anıtı olarak bilinmektedir. Milattan Önce 20 yılında inşa edilen tapınağın dış duvarına kazınan yazıttan Augustus dönemi yapılanlar ve imparatorun dine ve dini yapılara yaklaşımını anlamamız açısından önemli olduğundan tezde yararlanıldı.

Appianus (M.S. 95–160)

Appianus, Mısır Alexandria'sında doğan bir Yunanlıdır. Daha sonra Roma vatandaşı olmuş ve hatta Roma hukuksal alanında da görev yapmayı başarmıştır. *Romaika* (Roma Tarihi) adlı 24 ciltlik eserinden 10 tanesi günümüze ulaşabilmiştir. Eserde Roma tarihinde olmuş önemli savaşlar ayrıntılı olarak incelemiştir. Bu savaşlar İspanya savaşı, Hannibal ile yapılan savaşlar ve Suriye savaşlarıdır. Sivil savaşı anlattığı kitabından sadece 5 tanesi günümüze ulaşmıştır. Kitaplar M.Ö. 133 yılında başlamakta M.Ö. 35 yılında sona ermektedir. Augustus'un otobiyografisini yazdığı kitap ve Augustus ile Octavianus arasındaki savaşı anlattığı kitapları günümüze ulaşmamıştır. Dönemin iç çekişmeleri, politik oyunları ve hatta dönem için önemli olan insanların kişilikleri hakkında bilgi veren bu eser aydınlatıcı olmasının yanında daha fazla araştırmaya itmesi bakımından önemlidir. İç savaşı anlattığı eserinin **5. cildi** Augustus'un politik ve siyasi kariyerini anlamaya yardımcı olduğundan tezin birinci bölümünde sıkça üçüncü bölümünde ise aralıklarla yararlanıldı.

Apuleius (M.S. 124–170)

Lucius Apuleius (M.S. 124–170) Numidya'daki bir Roma kolonisi olan Madaura'da (bugün Cezayir'de) dünyaya geldi. Kartaca ve Atina'da öğrenim gördükten sonra Akdeniz ülkelerini dolaştı. Kuzey Afrika'da özellikle din ve tapınma törenleri üzerine incelemeler yaptı. Bir süre Roma'da retorik dersleri verdikten sonra

Afrika'ya döndü ve orada evlendi. Karısı'nın ailesi tarafından büyü yapmakla suçlanması üzerine yaşamı konusunda en önemli kaynak olan *Apologia*'yı (*Savunma*) yazdı. Ama asıl onbir kitaptan oluşan, Latince yazdığı *Metamorphoseon* (*Başkalaşım*lar) adlı eseriyle tanınır. "Altın Eşek" *Başkalaşım*larda yer alan öyküler arasında en bilinenidir. Eski dinsel gizleri ve görgü kurallarını anlatması bakımından değerli olan bu eser, daha sonra Rabelais, Boccaccio, Voltaire ve Defoe gibi yazarlara da esin kaynağı olmuştur. Felsefe üzerine denemeler de yazan Apuleius'un diğer eserleri, *De Platone et eius dogmate* (*Platon ve Öğretileri*) ve *De Deo Socratis* (*Sokrates'in Tanrısı Üzerine*) dir. Tezde yazarın *Metamorphoseon* adlı eserinin IV. kitabının 27–29. bölümünden yararlanıldı.

Cassius Dio (M.S. 164–230)

Cassius Dio, Nicaea'da (İznik) yaşayan, Yunanlı, zengin bir ailenin çocuğudur. Babası konsül olan Dio M.S. 180 civarında Roma'ya gelmiş ve burada senato üyesi olmuştur. İmparator Severus zamanında imparator'un yanında olmasının sağladığı avantajla politik kariyerinde ilerleme sağlamış ve iki defa konsül ve birkaç kere önemli valiliklerde bulunmuştur. 80 kitap halinde hazırladığı Roma Tarihi kitaplarından bazıları, tamamıyla, bazıları, özetler ve bazıları da, alıntılar şeklinde günümüze ulaşmıştır. Augustus dönemini ayrıntılarıyla anlattığı kitap günümüze ulaşan kitapları arasında en kapsamlı olanıdır. Anılan bu kitabından tezde sıkça yararlanıldı. Özellikle Augustus ve Agrippa arasındaki ilişkilere ışık tutması ve Augustus'un aldığı her politik, siyasi ve dini kararların ardındaki tartışmaları açıkça

vermesi bu imparator hakkında fikir sahibi olunmasına yardımcı oldu. Bu kitaptan tezin hemen hemen her bölümünde yararlanıldı.

Marcus Tullius Cicero (M.Ö. 106–43)

Cicero M.Ö. 106 yılında atlı sınıfına mensup bir ailenin çocuğu olarak Latium'da doğmuştur. Geç Cumhuriyet dönemi Roma politik yaşamında önemli bir yere sahip olan ünlü hatip Büyük Pompeius'un da destekçisidir. M.Ö. 49 yılında çıkan iç savaşta Pompeius'un yanında yer almış, Caesar'ın Pharsalia savaşında Pompeius'u yenmesinden sonra Caesar, başta Cicero olmak üzere birçok Pompeius yanlısını bağışlayarak Roma'ya dönmelerine izin vermiştir. 15 Mart 44 yılında Caesar'ın öldürülmesinden sonra yeniden kamu yaşamına dönmüş Cumhuriyet yönetimini yeniden geri getirmesi için Iulius Caesar'ın yeğeni Augustus'u yürekten desteklemiştir. M. Antonius'a karşı verdiği *Philippicae Söylevleri* ölümüne neden olmuştur.

Şiir, konuşma, retorik, din ve felsefe hakkında birçok kitap yazan ünlü hatibin tezde kullanılan *Ad Atticum* adlı eserinin 14. bölümü, ünlü hatibin Augustus hakkında izlenimlerini vermektedir. *Philippicae söylevlerinin* IV. Bölümünde Antonius'a karşı sarf ettiği sözler Augustus'un bunları kullanarak nasıl politik manevralar yaptığı ile ilgili bilgi vermektedir. Roma dini ile ilgili bilgi verdiği *De Natura Deorum*'un III. Kısım, *De Divinatione* adlı eserinin II. Kısım ve yine Roma dini ve politikası hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlayan *De Legibus*'un II. kısmından tezde faydalanıldı.

Horatius (M.Ö. 65–M.S. 18)

İtalya'nın doğusunda özgürleştirilmiş bir babanın oğlu olarak doğan Horatius, Vergilius sayesinde Augustus'un sağ kolu olan Maecenas ile tanışmıştır. Maecenas, ona yazması için bir çiftlik tahsis etmiş ve orada rahatça yazmasını sağlamıştır. Yazdıklarının merkez noktasına Augustus'u koyan şair daha sonra Augustus'un yakın arkadaşı olmuştur. Dört kitaptan oluşan *Carmen Saeculae*, *Carmina*, *Saturae* *Sermones*, *Epistulae* ve *Ars Poetica* adlı kitapları vardır. Tezde şairin iki kitabından yararlanıldı. *Carmen Saeculare* adlı şiir kitabının I. ve IV. bölümünde Augustus'un tanrısal boyutuyla ilgili yazdıklarını ve *Carmina (Carmina)* adlı şiir kitabının I. bölümünde yine Augustus'un kutsallığı ve tanrısal akrabalıkları ile ilgili bilgiler kullanıldı.

Titus Livius (M.Ö. 59-M.S. 17)

M.Ö. 59 yılında Patavium'da (Padua) doğmuştur. Roma kentini ve oradaki koşulları kendi gözlemleri ile tanımış olmakla birlikte yaşamının büyük bir kısmını doğduğu kentte geçiren Livius, kamu faaliyetlerinden tamamen uzakta kalmış olmasına rağmen imparator Augustus'un da içimde bulunduğu önemli kişilerle tanışmıştır. Yaşamının 40 yılından fazlasını, kuruluştan kendi dönemine kadar (M.Ö.9) Roma tarihini anlatan 142 ciltlik devasa eserini (*Ab Urbe Condita*-Şehrin Kuruluşundan itibaren) tamamlamaya adanmıştır. Analistik tarzda hazırlanmış olan bu eserden günümüze kalan kısımlar şunlardır; 1.-10. , 21.-45. kitaplar. Eski Romalılığı

ve Roma kültürünü yücelten ve bu anlamda Augustus dönemi kültür ve din politikasının gerçek anlamda bir göstergesi olan, bu geniş kapsamlı eser Roma tarihi boyunca tarih yazıcılığının tacı sayılmıştır. Livius Roma’da askeri veya siyasi geçmişi olmadan tarih yazan ilk tarihçidir. Tezde yazarın *Ab Urbe Condita* adlı eserinin Roma tanrıları ile savaş zamanında yürütülen ilişkilerin ve Roma’nın ünlü kralı Numa’nın kral seçilişi ve seçilirken yapılan dini törenlerin anlatıldığı I. kitabından ve Roma’da yaygınlaşan gizem dinleri ve bunlara karşı alınan önlemlerin anlatıldığı 39. kitabından yararlanıldı.

Ovidius(M.Ö. 43-M.S. 17)

Ovidius M.Ö. 43 yılında atlı sınıfına mensup bir babanın oğlu olarak Roma’nın doğusunda bulunan bir kasabada doğmuştur. Vergilius ve Horatius ile birlikte Augustus dönemi önemli yazarlarındandır. Her ne kadar Augustus tarafından korunup kollanıyor gibi görünse de, kızıyla olan ilişkisinden sonra yazarı Karadeniz’e sürgüne göndermiştir. *Amores*, *Ars Amatoria*, *Epistulae*, ve *Fasti* önemli eserleri arasındadır. Tezde yazarın *Fasti* adlı eserinin I-II-III-IV-V-VI. bölümleri kullanıldı. Bu bölümlerin kullanılmasının sebebi yazarın bu bölümlerde Roma dini törenleri Roma tanrıları ve Roma gelenekleri hakkında bilgi vermesidir.

Polybius (M.Ö.200-M.Ö. 118)

M.Ö. 200 yılında doğan Megalopolisli Polybius, Dünya tarihi adlı kitabın yazarıdır. Politik suçlu olarak İtalya'ya getirilmiş ve burada 18 yıl yaşamıştır. Politikacılığının yanında gezginde olan Polybius aynı zamanda Roma politik yaşamını içerisinde yer alarak yazdığı Dünya Tarihi kitabı Yunanlı gözüyle yazılmış bir Roma tarihidir aslında. Birçok bölümü günümüze ulaşamayan bu eserin 6. bölümü tezde kullanıldı.

Prudentius (M.S. 348–405)

Prudentius Caesaraugusta (Sargosse), İspanya'da doğdu. Roma imparatoru Teodosius zamanında yüksek kamu görevlerinde bulundu. M.S. 322 yılında bu görevinden emekli olduktan sonra kendini Hıristiyanlığı anlattığı şiirlerine adanmıştır. Kendi biyografisinde eklediği bu şiir kitabını 405 yılında yayınlamıştır. *Cathemerinon* adlı kitabında Hıristiyanlık için önemli günleri ve festivalleri anlatmıştır. *Peristephanon* adlı 14 şiirden oluşan kitabında Roma ve İspanya'daki törenleri anlatmıştır. Bir başka eseri olan *Apotheosis* adlı kitabında İsa'nın kutsallığını anlatmıştır. Hıristiyan doktrini üzerine yazdığı daha birçok kitabı vardır ki bu kitaplar günümüze ulaşmıştır. Yazarın *Peristephanon* adlı eserinin 10. kitabında anlatılan Roma'daki gizem dinlerinde yapılanların anlatıldığı bölüm tezde kullanıldı.

Seneca (M.Ö. 4 – M.S. 65)

İspanya' nın Cordoba (Kortoba) kentinde doğdu, Roma'da öldü. Marcus Annaeus Seneca adlı varlıklı bir kişinin oğluydu. Gençliğinde Roma' ya giderek dönemin ünlü düşünürleri olarak bilinen, Stoacı Attalus, Pythagorasçı Fabianus ve Sotio' dan felsefe ve retorik okudu. Bir süre avukat olarak çalıştı, Quaestor oldu, senato üyeliğine seçildi, derin bilgisi, etkili konuşmaları nedeniyle büyük ün sağladı. Claudius' un karısı Messalina' nın kıskançlığını üzerine çekince 41' de Korsika' ya sürüldü. 49' da Agrippa' nın aracılığıyla sürgünden Roma' ya dönerek Neron' u eğitmekle görevlendirildi. Neron imparator olunca Seneca' yı da 57' de konsül seçti. Seneca 62' de saraydan ayrılarak içine kapalı bir yaşam sürmeye başladı. Neron, onu, kendisine karşı gizli ayaklanma düzenleyenlerle işbirliği içinde olmakla suçladı, kendi kendini öldürmesini buyurdu. Seneca bu buyruğa uyarak damarlarını kesti ve kanının akışına baka baka öldü. Şiir, tiyatro, mektup türünde değişik yapıtlar ortaya koyan Seneca, felsefe tarihinde, Roma Stoası ya da Yeni Stoa denen öğretinin üç kurucusundan ilki olarak değerlendirilir. Seneca' ya göre, ahlak soyut bir bilgi dalı değil yaşamın içindedir, insan davranışlarının, eylemlerinin kaynağıdır. Kişiye nasıl davranacağını, ne gibi bir yöntem benimseyeceğini gösteren doğadır, bu nedenle ahlaklı yaşamak doğayı izlemektir (naturam sequi). Bunu da ancak erdemle donatılmış bilge kişi başarabilir. Çünkü bilgenin erdemi, özgür istencidir. Toplum yaşamı da bilgece bir anlayışa, erdeme göre düzenlenmelidir.

Başlıca eserleri, Hercules Furens, (Öfkeli Hercules) Troades Thyestes, (Thyescos) Phaedra; Oedipus, (Oedipus); Ludus de Morte Claudii, (İmparator Claudius' un Kabalaşması), Quaestiones Naturalis, (Doğa İncelemeleri); De Clementia, (Acıma Üstüne); De Beneficiis, (İyilikler Üstüne); Consolatio, 3 cilt(Avunmalar); De Brevitate Vitae, (Yaşamın Kısalığı Üstüne); De Tranquillitate, (Tinin Dinginliği Üstüne); Epistulae Morales ad Lucilium, (Luçullus'a Ahlak Mektupları) dır. Tezde, Epistulae Morales ad Lucilium, (Lucullus'a Ahlak Mektupları) adlı eserinin XIX. ve X. kısımlarında Augustus'un yakın çalışma arkadaşı Maecenas'ın kişiliği hakkında yazdığı XIX ve XX. bölümler kullanıldı.

Strabon (M.Ö. 64–M.S. 21)

Eski dünya coğrafyası hakkında bilgi veren yazar milattan önce 64 yılında Amasia'da (Amasya) doğmuştur. Varlıklı bir aileye mensup olan yazar öğrenim görmek için Roma'ya gelmişti. Yazarın *Historika Hhypoemata* (Tarihsel Notlar) adlı 48 ciltten oluşan eseri ve günümüze kadar tamamı ulaşamayan *Geographika* (Coğrafya) adlı 17 ciltten oluşan iki eseri vardır. Tezde Roma'ya ve eyaletlerine Augustus sayesinde gelen gönenç, refah ve bereketle ilgili bilgi vermesinden dolayı *Geographika* adlı eserinin 5. kitabından yararlanıldı.

Suetonius (M.S. 70–130)

Roma'da avukatlık yapan Hippo Regius'lu (Kuzey Afrika) Suetonius, bir süre imparator Hadrianus'un sekreterliğinde bulunmuş ve bu sırada Roma'da ki

resmi arşiv belgelerini görme şansına sahip olmuştur. Iulius Caesar'dan Domitianus'a kadar 11 Roma imparatoru'nun 8 kitap halinde biyografyalarını *De Vita Caesarum* (İmparatorların Yaşamı Hakkında) kaleme almıştır. Günümüze tamamı ulaşılmış olan bu biyografyaları hazırlarken resmi belgeleri ve diğer edebi kaynakları da kullanmıştır. Modern tarihçiler tarafından, tarihin içerisine, incelemeden ve araştırmadan dedikoduları yerleştirmekle suçlanan yazar bunu büyük olasılıkla ilgi toplamak için yapmıştır. Tezde Augustus'un yaşamı, yaptıkları din politikası ve dini yapıları hakkında bilgi verdiği *De Vita Caesarum*'un II. bölümünden yararlanıldı.

Tacitus (M.S. 55–117)

M.S. 55 yılında Gallia Cisalpina'da doğmuş olan ünlü Romalı tarihçi Roma'da son derece iyi bir hitabet eğitimi görmüş ve yüksek devlet memurluğunda bulunmuştur. Tacitus 97 yılındaki konsüllük görevinden sonra kendini edebi çalışmalara vermiştir. İlk eseri 97 yılında kayınpederi Agricola için yazdığı *De Vita Iulii Agricolae* (Iulius Agricola'nın yaşamı) adlı biyografiyadır. Aynı yıl Germania hakkında *De Origine et Situ Germanorum* (Germenlerin Kökeni ve Durumu Hakkında) adlı eseri yazmıştır. M.S. 69 yılı ile 96 yılını kapsayan 14 kitaplık *Historie* adlı bir kitabı da vardır. Fakat kitabın sadece bazı bölümleri günümüze ulaşmıştır. Günümüze daha çok *Annales* (Yıllıklar) adı ile tanınan ve Augustus'un ölümü ile başlayıp Nero'nun ölümüne kadarki süreyi kaleme aldığı ve zamanında *Ab Excessu Divi Augusti* (Augustus'un ölümünden itibaren) olarak bilinen kitabı ulaşmıştır. Tezde yazarın *Annales* adlı eserinin birinci ve ikinci kitabından

yararlanıldı. Eserin, birinci bölümünün bazı yerlerinde Augustus'un kişiliği hakkında bilgi verdiği, ikinci Bölümünün bazı bölümlerinde ise Roma dini törenleri ve gelenekleri hakkında aydınlatıcı bilgiler verdiği için tezde yararlanıldı.

Varro (M.Ö. 116 –M.Ö. 27)

Marcus Tarentius Varro M.Ö. 116 yılında atlı sınıfına mensup bir ailenin çocuğu olarak İtalya'da doğdu. Stoik felsefeci Aelius Stilio ile Roma'da, Antiokhos Askolon ile Atina'da ise Akademia'da çalıştı. Birçok kamu görevinde çalışan yazar daha sonra Roma'da yargıç olarak çalıştı. Caesar ile Pompeius arasındaki savaşta Pompeius'un yanında yer aldı. Caesar'ın bazı Pompeius yandaşlarını affetmesinden sonra Roma'ya döndü ve 49 ile 47 yılları arasında Roma'nın ilk halk kütüphanesinin planlayıcısı ve müdürü oldu. M.Ö. 43 yılında Antonius onun kamu görevlerinde bulunmasını yasakladı. Bu tarihten sonra inzivaya çekilip kendini eserlerini yazmaya verdi. Romalı yazarlar arasında en çok eser veren yazarın, 72 farklı başlık altında yazdığı 620 tane eseri vardır. *De re Rustika* adlı 3 kitabı, *Lingua Latina* adlı 25 ciltlik kitabının 5.-10. kitapları günümüze ulaşmıştır. Roma dininin tarihini yazdığı kitapları, günümüze Aziz Augustinus'un "*Tanrıların Şehri*" adlı kitabında yer alan fragmanlarla ulaşmıştır. Tezde Roma dini hakkında bilgi verdiği bu fragmanlardan bazılarını kullanıldı.

Vergilius (M.Ö. 70–19)

Roma şairleri arasında en ünlüsü ve en büyüğü olarak adlandırılan Publius Vergilius Varro M.Ö. 70 yılında Güney İtalya'daki Mantua'da doğdu. Diğer bütün önemli yazar ve şairlerin kaderinde olduğu gibi Maecenas'ın himayesine girerek Augustus ile tanıştı. Augustus ile tanışması onun edebi yaşamının dönüm noktasını oluşturdu.

İtalya'daki kırsal yaşamı anlattığı *Eclogues* ve *Georgis* adlı eserin ardından onu üne kavuşturan ve bize bugün Roma dini ve mitolojisi hakkında bilgi veren *Aeneis* adlı eserini yazdı. Kitapta Roma'nın mitolojik kurucusu Aeneas'ın Truva'dan Roma'ya olan yolculuğunu anlatmış, kitabın aralarına Augustus'un yüceliğini ve kutsanmışlığını da eklemeyi unutmamıştır. Tezde Vergilius'un *Aeneis* adlı eserinin III. IV. ve VI. bölümlerinden yararlandı. Eserin bu bölümlerinden yararlanılmasının sebebi bu bölümlerde Augustus'un yaratmaya çalıştığı Roma dini mitolojisi ve Augustus'un öngörölmüş büyük imparatorluğu ve kutsallığı hakkında bilgi vermesidir.

II. Nümizmatik Kaynaklar

British Museum Catalogue of Roman Republic

Grueber, H. A. tarafından 1910 yılında hazırlanan ve Roma Cumhuriyet Dönemi sikkelerinin yer aldığı bu kaynağın, Roma Dönemi sikkelerinin genel özelliklerinin anlatıldığı I. ve II. ciltlerinden yararlanıldı.

Coinage and Money Under Roman Republic

Crawford, H. M. tarafından 1985 yılında hazırlanan Roma Cumhuriyet Dönemi sikkeleri ve bununla birlikte Augustus'un imparator olmadan önce bastırıldığı sikkeler hakkında bilgi veren bu eserin Augustus dönemi ile ilgili kısımlarından yararlanıldı. Bu eserin 17. bölümü tamamıyla Augustus Dönemi sikkeleri hakkında bilgi vermektedir. İmparatorun her büyük zaferinden sonra bastırıldığı ve üzerinde zaferlerinin vurgulandığı sikkeler burada bahsi geçen sikkelerdir. İmparatorun merkezde bastırıldığı sikkelerden çok eyaletlerde bastırılan sikkelerdir burada anlatılanlar.

Emperor and Coins

Shotton, D. tarafından 1978 yılında, Greece and Rome adlı derginin 26. sayısında yer alan makalenin 48–57. sayfalarından yararlanıldı.

Principal Coins of Romans Vol:III The Principate – 31 M.Ö.

Carson, R. A. G. tarafından 1918 yılında hazırlanan ve Augustus Dönemi sikkelerinin yer aldığı bu kaynağın III. bölümünden yararlanıldı. Bu bölümde yer alan ve Augustusun milattan önce 31 yılında tahta geçmesi ve imparatorluğunun gücünü gösteren simgelerle ve imgelerle anlatıldığı sikkeler burada kullanılmıştır.

Roman Coins and Public Life under the Empire

Poul, G. M tarafından editörlüğü yapılan ve 1999 yılında yazılan kitabın Patrick Bruun tarafında yazılan “Coins and Roman Imperial Government” adlı makalesinden yararlanıldı. Makalede para basmanın ve para basmada kullanılan metaryalin imparatorun gücü ve kuvveti hakkında ne kadar bilgi verdiği anlatılmaktadır. Makale kitabın 19–41. sayfalarını kapsamaktadır.

Roman Coins

Mattigly, H. tarafından 1928 yılında yazılan bu kitabın Augustus bölümünden yararlanıldı.

Roman Coins, from the Earliest Time to the Fall of Western Empire

Mattingly, H. tarafından 1967 yılında yazılan bu kitabın ikinci kısmında yer alan The Empire Augustus to Diocletian adlı kısımdan yararlanıldı. Bu kısımda

Augustus dönemi sikkelerinin genel özellikleri ve tipleri anlatılmaktadır. Anlatılan bütün tipler içerisinde dini içeriğe sahip sikke tiplerinin anlatıldığı bölümden burada daha fazla yararlanılmıştır. Bu bölüm kitabın 101 ile 173. sayfalarını kapsamaktadır.

Roman Historical Coins

Foss, C. tarafından 1990 yılında yazılan ve Roma sikkeleri hakkında bilgi veren bu kitabın Augustus bölümünde Augustus döneminde basılmış sikkelerin tanımlanması yapılmış hangi simgenin ne anlama geldiği anlatılmıştır. Özellikle Augustusun atası Julius Caesar ile olan akrabalık bağına sağlamlaştırmaya çalışan sikkelerden ve onların açıklamalarından burada yararlanılmıştır. Augustusun burcunun simgesi olan oğlak ve Romalılarda uyandırılmaya çalışılan duygu ve düşünceler burada anlatılmaktadır. Kitabın 45–54 sayfalarından yararlanıldı.

Roman Imperial Coinage

Mattingly'nin anısına 1982 yılında yazılan kitabın editörlüğünü Sutherland, C.H.V. ve Carson, M.A. yapmıştır. Kitapta Augustus döneminin anlatıldığı 21–86 arasındaki sayfalara bakılmıştır. Burada Augustus dönemi sikkeleri arasındaki farklılıklar bu farklılıkların bölgesel yansımaları anlatılmıştır. Kitabın bu sayfalarında yer alan bilgilerden Augustus dönemi sikkelerinin anlatıldığı ve tarif edildiği bölümden yararlanılmıştır.

Some New Studies of the Roman Republican Coinage

Mattingly, H. tarafından 1960 tarihinde yazılan *The Proceedings of the British Academy*, adlı derginin 35. sayısında yer alan makalenin 239–285. sayfalarından yararlanıldı.

III Arkeolojik Kaynaklar

Prima Porta Augustus

Aeneas - Augustus of Prima Porta adlı makalede Vergilius'un ünlü eseri Aeneis'de anlatılan altın çağın geleceği ve Augustus'un bu çağla ilintisi, Prima Porta adı verilen heykelin göğüs kısmına kazınarak hayat bulmuştur. Holland, L. A. tarafından Transaction and Proceedings of the American Journal of Philological Association adlı derginin 1947 yılındaki sayısının 78. sayısında yer alan bu makale ile konu daha ayrıntılı anlaşılmaktadır.

Art and the Romans adlı kitap Howard, S. tarafından 1999 yılında yazılmıştır. Bu kitabın Augustus sanatının anlatıldığı bölümünden yararlanılmıştır. Burada Augustus dönemi sanat eserleri ve bunların Romalı için ne anlama geldiği ve imparatorun burada hangi olayların ve düşüncelerin üzerine vurgu yapmak istediği anlaşılmaktadır. Özellikle Augustus dönemi dendiğinde akla gelebilecek olan önemli eserlerin başında gelen Ara Pacis Augustae, Prima Porta Augustus ve Augustus'un moselesi burada anlatılan konulardandır.

Roman Art in Context; D'ambra'nın, 1993 yılında yazdığı bu kitabın Augustus dönemi eserlerini anlattığı bölümünden yararlanıldı. Verilen bilgiler Roma sanatı, yaşamı ve kültürü arasında ki ilişkilerin daha iyi algılanması sağlanarak tezin konusu olan propagandanın ve nasıl yapıldığının anlaşılmasını sağladı. Kitabın Augustus sanatının anlatıldığı bölümünde yer alan eserlerden Augustus'un dini politikasını iyi yansıttığına inandığımız Prima Porta adlı eserinden, adını taşıyan Forumundan,

mimari olarak çığır açtığı ve dini imgelerle birleştirilmiş olan Apollo tapınağından, Mars Ultor tapınağından, dini sıfatının bir şekilde ne çıkarıldığı Lares Sunağından, Augustus politikasının ve siyasi olaylarının tam olarak vurgulandığı Ara Pacis Augustae'sinden burada bahsedilmektedir.

Roman Art: Romulus to Constantine; Ramage, N. tarafından 1995 yılında yazılan bu kitabın “Augustus Dönemi” başlıklı kısmından yararlanıldı. Eserde Augustus döneminde yapılan bütün sanat eserleri ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Önemle ve ayrıntı ile açıklanan eserlerden biriside Prima Porta Augustustur. Heykelin göğüs kısmında yer alan dekorasyonlar ve onların mitolojik dini ve siyasi anlamları irdelenerek anlatılmaktadır.

The Power of Images in the Age of Augustus; Zanker, P. tarafından 1990 yılında yazılan bu kitabın tümünde Augustus dönemi sanat eserleri ifade ettikleri anlamlara göre başlıklar atılarak incelenmiştir. Bu nedenle kitabın tümünden tezde yararlanılmıştır. Zankerin bu ayrıntılı eserinde konu edinilen eserlerden biride imparatorun önemli eserlerinden biri olan Prima Porta heykelidir.

ARA PACIS AUGUSTAE

Ara Pacis Augusta; Buren, A. W. tarafından Journal of the Roman Studies adlı derginin 1913 yılında çıkan 13. sayısına yazılan bu makale, eserin yapılış tarihi, yapılma sebebi ve duvarlara kazınan dekorasyonların ne anlama geldiği gibi sorulara yanıt verdiğinden tezde kullanılmıştır

Cult and Sculpture: Sacrifice in the Ara Pacis Augustae; Elsner, J. tarafından Journal of the Roman Studies adlı derginin 1991 yılında çıkan 81. sayısına yazılan bu makale, Bu ünlü eserde yer alan kurban kesme törenlerinin Augustus ile ilişkisini açıklamaktadır Bu nedenle tezde kullanılmıştır.

Pax Augusta and the Horace on the Ara Pacis Augustae; Bu kaynak Ara Paciste yer alan dekorasyonlarla Augustus dönemi yazarı Horatius'un yazdıkları arasındaki paralelliği göstermektedir. American Journal of Archeology adlı derginin 1994 yılında çıkan 94. sayısında yer alan makale Grummand, N. T. tarafından yazılmıştır.

Politics and Design: The Funerary Monuments of Roman Emperors from Roman Art and Architecture; Weeler, M. tarafından 1964 yılında yazılan kitabın Augustus sanatının anlatıldığı bölüm içinde anlatılan Ara Pacis Barış Sunağının anlatıldığı bölümden yararlanıldı.

AUGUSTUS FORUMU

The Power of Images in the Age of Augustus; Zanker, P. tarafından 1990 yılında yazılan bu kitabın tümünde Augustus dönemi sanat eserleri ifade ettikleri anlamlara göre başlıklar atılarak incelenmiştir. Bu nedenle kitabın tümünden tezde yararlanılmıştır. Zankerin bu ayrıntılı eserinde konu edinilen eserlerden biride imparatorun önemli eserlerinden biri olan forumudur.

Roman Art: Romulus to Constantine; Ramage, N. tarafından 1995 yılında yazılan bu kitabın “Augustus Dönemi” başlıklı kısmından yararlanıldı. Eserde Augustus döneminde yapılan bütün sanat eserleri ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Önemle ve ayrıntı ile açıklanan eserlerden biriside Augustus’un forumudur. Forumun haşmeti ile Augustus’un büyüklüğü arasındaki ilişki anlatılmaktadır.

Roman Art in Context; D’ambra’nın, 1993 yılında yazdığı bu kitabın Augustus dönemi eserlerini anlattığı bölümünden yararlanıldı. Verilen bilgiler Roma sanatı, yaşamı ve kültürü arasında ki ilişkilerin daha iyi algılanması sağlanarak tezin konusu olan propagandanın ve nasıl yapıldığının anlaşılmasını sağladı. Kitabın Augustus sanatının anlatıldığı bölümünde yer alan eserlerden Augustus’un dini politikasını iyi yansıttığına inandığımız Prima Porta adlı eserinden, adını taşıyan Forumundan, mimari olarak çığır açtığı ve dini imgelerle birleştirilmiş olan Apollo tapınağından, Mars Ultor tapınağından, dini sıfatının bir şekilde öne çıkarıldığı Lares Sunağından,

Augustus politikasının ve siyasi olaylarının tam olarak vurgulandığı Ara Pacis Augustae'sinden burada bahsedilmektedir.

Art and the Roman; adlı kitap Howard, S. tarafından 1999 yılında yazılmıştır. Bu kitabın Augustus sanatının anlatıldığı bölümünden yararlanıldı. Burada Augustus dönemi sanat eserleri ve bunların Romalı için ne anlama geldiği ve imparatorun burada hangi olayların ve düşüncelerin üzerine vurgu yapmak istediği anlaşılmaktadır. Özellikle Augustus dönemi dendiğinde akla gelebilecek olan önemli eserlerin başında gelen Ara Pacis Augustae, Prima Porta Augustus ve Augustus'un moselesi burada anlatılan konulardandır.

APOLLO TAPINAĞI

Sculptural Programs and Propaganda in Augustan Rome Temple of Apollo on the Palatinus; Augustus döneminde yapılan bu tapınağın yapılış nedeni, içerisine konan malzeme ve dekorasyonları hakkında bilgi veren bu kaynak 2003 yılında Kellum, tarafından yazılmıştır.

Roman Art: Romulus to Constantine; Ramage, N. tarafından 1995 yılında yazılan bu kitabın “Augustus Dönemi” başlıklı kısmından yararlanıldı. Eserde Augustus döneminde yapılan bütün sanat eserleri ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Önemle ve ayrıntı ile açıklanan eserlerden biriside Augustus'un forumudur. Forumun haşmeti ile Augustus'un büyüklüğü arasındaki ilişki anlatılmaktadır.

The Roman World: People and Places; Rodgers, N. tarafından 2005 yılında yazılan eserin içerisinde yer alan Augustus dönemi sanat eserlerinden biri olan Apollo tapınağı ve onun günümüze ulaşamayan dekorasyonlarından bahsedilmektedir.

MARS ULTOR TAPINAĞI

Roman Art: Romulus to Constantine; Ramage, N. tarafından 1995 yılında yazılan bu kitabın “Augustus Dönemi” başlıklı kısmından yararlanıldı. Eserde Augustus döneminde yapılan bütün sanat eserleri ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Mars Ultor tapınağının mimari özellikleri ve dekorasyonları ile birlikte verilmek istenen düşünceleri açıklayan bölüm çok yarar sağlayıcı olmuştur.

The Roman World: People and Places; Rodgers, N. tarafından 2005 yılında yazılan eserin içerisinde yer alan Augustus dönemi sanat eserlerinden biri olan Apollo tapınağı ve onun günümüze ulaşamayan dekorasyonlarından bahsedilmektedir.

The Power of Images in the Age of Augustus; Zanker, P. tarafından 1990 yılında yazılan bu kitabın tümünde Augustus dönemi sanat eserleri ifade ettikleri anlamlara göre başlıklar atılarak incelenmiştir. Bu nedenle kitabın tümünden tezde yararlanılmıştır. Kitabın içerisinde yer alan eserlerden biride Mars Ultor tapınağı ve dekorasyonlarıdır.

LARES SUNAĞI

The Power of Images in the Age of Augustus; Zanker, P. tarafından 1990 yılında yazılan bu kitabın tümünde Augustus dönemi sanat eserleri ifade ettikleri anlamlara göre başlıklar atılarak incelenmiştir. Bu nedenle kitabın tümünden tezde yararlanılmıştır. Zanker burada Lares sunağını diğer sunaklarla karşılaştırarak vermiştir.

Augustus to Marcus Aurelius; Augustus'un ölmeden önce yaptırdığı ve kendi döneminin ihtişamını ve büyüklüğünü gösterdiği mozole'si hakkında detaylı bilgi verilen eser 1994 yılında Davies, P. J. E tarafından yazıldı. Eser Augustus'un kendi politikasını anlatma konusunda ne kadar başarılı olduğunu görmek açısından önemlidir.

I. BÖLÜM

GİRİŞ

Toplumsal yaşam içerisinde var olan veya var olmaya çalışan herkes için, inanma ve bunun sistemleşmiş hali olan din, çok önemli bir yer tutmaktadır. Dinin toplumsal yaşamın her alanında var olması geçmişteki kadar şiddetli olmasa da bugünde önemini sürdürmektedir. Gerek din kavramının belli kurallar ölçüsünde algılanmaya başladığı Sümer’de, gerekse dini felsefe ile anlamaya ve anlamlandırmaya çalışan Yunan’da, ya da dini toplumsal ihtiyaçlarla birleştiren Roma’da ve hatta tüm tek tanrılı dinlerde, din kavramı akılcı bir şekilde formüle edildiğinde her yöne kolayca çekilebilecek özellikler içermektedir. Antik dünyanın başkentlerinden biri olan Roma’da din, imparatorluğun gelişmesinde, yayılmasında ve halkla ilişkilerinde su kadar önemli idi. Bir kabileden devlet olma yoluna adım atan Roma, Yunandan ve etrafındaki kabilelerden ödünç aldığı dini bünyesinde yaşayan her ulusa ve her vatandaşa kabul ettirebilecek bir niteliğe kavuşturarak, bir bütünlük ve huzur ortamı sağlamıştı. Köklerini Truva’dan aldığını söyleyen ve bu yönleriyle Yunanlı olduğunu ileri süren Roma dini sisteminin, kurucusu yine bir Yunanlı olan *Aeneas*’dı. *Aeneas*’ın din içerisine bilinçli bir şekilde sokulması, dindar ata anlatsımın mitoloji ve dini hikâyelerle canlandırılması ve bunların siyasetle iç içe olması ile birlikte Roma dini, siyasi bir karakter kazanmış ve dindar yönünü politikayla birleştirerek geliştirmişti. Roma tarihinde, adı *Aeneas* ile birlikte sıkça anılan kişi, Romanın efsanevi kralı Romulus tu. Kralla birlikte, dinin siyasetle olan organik bağı ortaya çıkmaya başlamıştı. Romulus ve onun kral olarak seçilme hikâyesinin Roma ve Romalı için önemli olan *augur*’luk kurumu ile birleştirilmesi ve kralın tanrısal

akrabaları, siyaset ile dinin nasıl iç içe girdiğinin göstergesidir. Asıl olarak, Roma dininin kurumsal yapısının oluşmasını sağlayan, bu dini bir düzen ve kurallar çerçevesine oturtan Roma'nın ikinci önemli kralı *Numa*'dır. Numa ile birlikte Roma dini, kurumlara ayrılmış ve bu dinin temelini oluşturan törenler bir sisteme oturtulmuştu. Çok sonraları bile Roma ata dininden bahsedilirken, bu kralın ismi sık sık geçmekteydi. Kral'ın Roma dinini oluşturup sağlamlaştırarak toplumda oluşturduğu huzur, güven ortamı ve gönenç, Roma'nın kaosa sürüklendiği her zaman ve her durumda örnek gösterilir, o döneme dönülmesi arzulanırdı. Buradan da anlaşılacağı üzere Romalı için din kaosa bir alternatifti. Diğer bir anlatımla, Romalının kafasında din, inanmanın ötesinde siyasi güvence için önemliydi.

Roma din tarihinde, dinin Roma siyasal yaşamına girmesini ve bir çeşit propaganda unsuru olmasını sağlayan kişilerden biri, Roma'nın popüler imparatoru Iulius Caesar'dı. Caesar Roma'nın başına tek başına geçmeye kararlıydı ve bunun için Romalının desteğinin gerektiğini biliyordu. Bu desteği almak içinse tüm kurumlara nüfuz etmenin önemli olduğunu görmüştü. Bunun için dini kurumlardan önemli olanların başına geçmişti. Ünlü diktatör M.Ö. 63 yılında *Metellus Pius*'un ölümünden sonra, Pontifex Maximus olarak Roma'nın en önemli dini kurumunun başına geçmişti. Kazandığı zaferlerle Romalının gözünde ulu bir general olan bu kişiye, Romalı ve Roma senatosu birçok onur bahşetmişti. Bun onurlandırmalardan biri *Quirinus* tapınağının içerisine heykelinin konularak altına "Yenilemez Tanrı" yazılması, bir diğeri ise, *Libertas* tapınağının onun için yapılması ve ömrünün sonuna kadar *Liberator* olarak anılmasıydı. Quirinus tapınağını ilk inşa eden Roma'nın ilk kralı Romulus'tu. Bu yolla Iulius hem ilk kral ile özdeşleşmiş hem de tanrısal bir

boyut kazanmıştı. Ayrıca, *Flamen maior* tapınağı ve rahipleri onun ve ailesinin onuruna oluşturulmuştu. Başarı, sürekli dini unvanlarla ödüllendiriliyordu. Caesar din ile siyaseti birlikte yürütürken bir şeyi unutmuştu: Romalılar onurlandırmalarda bulunabilirlerdi ama onurlandırılanların bunu tevazuuyla karşılamaları gerekliydi. Kendilerini tanrı veya tek hükümdar ilan edemezlerdi, çünkü Romalı bu konuda çok hassastı. Roma dinine gereken ehemmiyeti gösteren ve bütün Romalılar gibi kurtuluşun dine dönmekle olabileceğini savunan, din propagandası yapıyormuş gibi görünse de aslında siyasi propaganda yapan kişi imparator Augustus'tu. İmparator Roma'nın yüzyıllar boyunca varlığını sürdürmesini sağlayacak bir sistemin temellerini atmıştır. Sosyal, ekonomik ve askeri alanda yaptığı onarımlar ve değişimlerin hepsini içine alan, bir anlamda toplumun kontrol altında tutulmasını sağlayan, sivil savaşlar boyunca ihmal edildiği ve onarılması ile toplumun huzur bulacağı düşünülen din, onun sayesinde farklı bir boyuta ulaşmıştı. Din, onunla birlikte imparatorların elinde şekillenmiş ve politikanın tam olarak içerisine girmişti.

Bu tezin konusu, M.Ö 31 ile 14 yılları arasını kapsayan Augustus'un Roma imparatoru olarak adlandırıldığı dönemde ki, din ve din propagandasının siyaset ile olan bağı, bu doğrultuda yapılan dini propagandanın siyasi propagandayla olan ilişkisidir. Başlıkta “din propagandası” terimi yer almaktadır. Herhangi bir yanlış anlamaya yer bırakmamak amacıyla en baştan belirtmek gerekir ki, kullanılan bu ifade din olgusunun idari ve sosyal politikalar içinde bir unsur olarak belirişi, daha genel olarak da dinin siyaset ile olan organik ilişkisini kapsayan bir terim olarak algılandığıdır. Diğer bir deyişle, salt belli bir inanış sisteminin yaygınlaşması yönünde izlenen politikalar kastedilmemektedir. Çalışma bütününde de, dini

propagandanın aslında bir çeşit siyasi propaganda olduğu hem önkabul hem de sorgulanan bir konu olarak ele alınmış olup, dinin siyasetle olan ilişkisi bu kapsamda incelenmiştir.

Konu ile ilgili yapılan araştırmada, modern zaman tarihçilerinin yanında, ilkçağ tarihçilerinin eserleri de yararlanılan yazılı kaynaklar arasındadır. Özellikle, antik dönem kaynaklarında değinilen hususlar, imparator'un karakteri, politikası ve sosyal yaşamı hakkında bilgi vermekte, yapıldığı belirtilen dini değişim ve dönüşümün altındaki düşüncelerin daha iyi anlaşılmasını sağlamakta, bunun yanında dönem hakkında da ayrıntılı bilgi vermektedir. Yazılı kaynakların yanında, arkeolojik ve numizmatik kaynaklardan da yararlanılmıştır. İmparator'un söylemekten çekindiği ve yapmamakla övüldüğü çoğu eylem ve düşüncenin izine bu kaynaklarda rastlanmaktadır. Tezde bölümler konunun daha iyi anlaşılması için genelden başlayıp özele doğru ilerlemektedir. Araştırmada adı geçen her antik ismin orijinaline uygun olarak kullanılmasına özen gösterildiyse de bazı isimler ve kavramlar bu hassasiyetin dışına çıkmıştır.

Roma dini genel olarak karşılıklı çıkarların temel alındığı bir dindir. Bu, sıfatların en yücesini alan tanrılar için de, yardıma en muhtaç olan kul için de geçerlidir. Roma dininin genel yapısının tüm elemanlarıyla incelendiği ikinci bölümde Augustus'un dine yaklaşımını ve propagandasını anlamak amacıyla, Romalının dinden ne anladığına, tanrılarla ilişkisine ve bu bağlamda kurulan ilişkileri denetleyen kurumlara bakılmaktadır. Saf Romalı olma yolunda ilerlemeyi övünç kaynağı olarak değerlendiren Romalıların yabancı dinlere katılımı ve yönetimin diğer

dinlere katılanlara karşı tavırları, Roma dininin ve Roma toplumunun anlaşılması bakımından önemli olduğundan ikinci bölümde bu konuya da değinilmiştir.

Tezin amacı doğrultusunda, M.Ö. 63 ile M.S. 14 yılları arasında yaşamış olan Roma'nın muzaffer imparatorunun yerini sağlamlaştırmak için yaptığı siyasi faaliyetler üçüncü bölümün konusunu oluşturmaktadır. Daha bir çocukken imparator olacağı belli olan bu adamın amacına ulaşmak için yaptığı tüm illegalliklere, legal bir boyut kazandırması ve bu yolla kendini ve isteklerini hem Roma Cumhuriyetinin bel kemiği olan senato'ya hem de Roma halkına kabul ettirmesi Augustus'un samimiyeti, yaptıkları ve aslında yapmak istedikleri hakkında bilgi vermesi bakımından önemlidir. Augustus'un politik amaçlar uğruna ahlaki ve dini kuralları nasıl kullandığını görmek için bu bölümde çoğunlukla siyasi tarihten bahsedilmektedir.

Tezin ana konusunu oluşturan *Augustus Dönemi Din ve Din Propagandası* dördüncü bölümde incelenmektedir. M.Ö. 31 yılından itibaren Roma'nın başına geçen imparator'un Roma devlet sisteminde yaptığı değişimlerin ve yeniliklerin din ile ilişkili olanlarına bakılmaktadır. Attığı her adımı dikkatlice düşünüp siyasi getirilerini iyice tartan imparatorun dini kurumların içerisine yerleşmesi ve bu kurumları bir şekilde kendisi ve ailesi ile anılır hale getirmesi, propagandasının anlaşılmasını sağlaması bakımından önem teşkil etmektedir. Roma'nın kendisine verdiği tehlike oluşturabilecek her dini unvanı Romalının gözü önünde ret edip daha sonra bir şekilde o unvanları istemeyerek alıyormuş gibi görünen imparatorun yaptıkları mercek altına alınarak, bunların altında yatan düşünce hakkında fikir sahibi olmaya çalışılmaktadır. Asıl olarak, dinin itaat ettiren yönünü gören imparatorun,

kendi kurduğu düzenin salahiyeti için Roma dininin ve kurallarının herkes tarafından uyulmasını sağlama yönünde çalışmalar yapması ve bunların tam ortasına kendini ve ailesini koyması tezin bu bölümünde incelenen konudur.

Tezin son bölümünde imparatorun ağzından bir türlü duyulamayan kutsallığının ve bu doğrultuda yapmaya çalıştığı propagandanın sanat eserlerine yansması incelenmektedir. Bu doğrultuda, imparator ve onun dini özelliklerini ortaya çıkaran edebi eserlerden, mimari yapılar ve dekorasyonlardan, heykellerden ve sikkelerden bahsedilmektedir. Özellikle, Romalıya örnek olmak ve propagandasını belirtmek amacıyla yaptırdığı mimari yapıların dekorasyonları, Romalının elinde gezen ve bir tür gazete niteliği taşıyan paraların üzerinde belirttiğı kutsallığı ve dini yönü bu bölümde irdelenen konudur. İmparator'un ve onun yakın çalışma arkadaşlarının desteklediğı düşünölen yazarların ve şairlerin çalışmaları da propaganda konusuna ışık tutması bakımından bu bölümde incelenmektedir.

II. BÖLÜM

II.1. ROMA DİNİNE GENEL BAKIŞ

II. 1. 2. ROMA, ROMALI VE DİN

Toplumun iç dinamiklerini fazla hissettirmeden çalıştıran bir kavram olan din zamanımızda bile kitleleri toplu hareket ettirme gücüne sahiptir. Din kelime anlamı ile derin saygı duymak, dürüst ve doğru olmak, kendi üstündekilere, burada tanrılar kastediliyor olmalı, saygılı olmayı ifade ediyor.¹ Dindar ise, tanrıların kutsallığına büyük saygıyla bakandan çok tanrılarının verdiği görevleri ve yükümlülükleri yerine getiren insan demektir.² Bu tanımların ikisi de Romalı için geçerliydi.

Asıl beslenme noktasını Antik Yunan ve Etrüsk dinlerinden alan Roma dini daha sonraları toplumun ihtiyaçlarını ve devletin oluşturduğu düzeni temel alarak yeni bir şekil almıştı.³ North'un belirttiği gibi Roma dini, Latinlerden, Etrüsklerden, Yunanlılardan ve muhtemelen Kartacalılardan ve Galyalılarından alınan bir çeşit ödünç alma ve adaptasyon hikâyesiydi.⁴ Elimizde bu dinin eski dönemini tamamiyle aydınlatacak bir belge bulunmadığından, tamamiyle dış etkilerden arınmış ve kendine has bir dinden bahsedilememektedir. Lakin, Georges Dumezil'e göre, yerli bir Roma dini vardı ama bu saf din ya kaybolmuştu ya da unutulmuştu. Yine aynı

¹ Parlatır, 1998, s.592.

²Gradel, 2002, s. 4.

³Scullard, 1981, s. 13.

⁴North, 1976, s. 1-13.

yazara göre, yerli Roma dini, Cumhuriyetle birlikte Yunan dininden etkilenmeden önce, tam bir Hint Avrupa dini idi. Bu fikrin oluşmasına yardımcı olacak düşünce ise şuydu; Hint Avrupa dinlerinde, tıpkı Roma'da olduğu gibi ana tanrı tamamıyla insanların ve tanrıların babası olarak anılıyordu ve ayrıca her iki kültürde de, kutsal ateşin önemi, at kurban etme ve rahiplere verilen değişik isim olan *flamen* vardı.¹

Roma dini kendi içinde bile tanımlamalara ihtiyaç duyuyordu. Cicero'ya göre Roma dini tanrılardan çok *sacra* ve *auspicia* ile ilintiliydi.² Roma dininin kendine özel dini törenleri oluşmuştu. Bu törenler Roma dininin atardamarıydı. Roma için önemli olan Sibylla kitabının verdiği öğütler doğrultusunda dini törenler hazırlanır ve bu doğrultuda gerekleri yerine getirilirdi.³ Bu din, değişimlere uğramasına rağmen içerisinde halen ilkel zamanlardan kalma özellikler barındırmakta idi. İlkel olan ve değiştirilmeye çalışılan başlıca kavramlar, tabular ve sihirlerdi. Bu nedenle 12 Levha Kanunlarında muskalar ve nazarlıklar yasaklanmıştı. Bütün bu yasaklamalara rağmen, bazı zararsız büyüsel özellikler halk törenlerinde görülmeye devam etmişti. Örneğin, *Aquiliqum* festivalinde Mars tapınağının yakınında bulunan taşın (*lapis manalis*) şehre taşınarak yağmur yağdırma töreni yapılması veya *Lupercalia* festivali sırasında kırbaçlama olayı ile kadınların doğurganlığının artmasını sağlama, sürdürülen büyüsel törenlerden bazılarıydı.⁴ Roma dini elbette ki yalnızca kuru bir tören dini değildi. Roma dini; Roma Cumhuriyeti ve Romalının ev yaşantısı ile iç içeydi. Yani,

¹Dumezil, 1970, s. 47–59.

²Cic., *nat. deor.*, III.II.V; Scullard, 1981, s. 13; Jones, 1949, s. 146.

³Gordon, 2003, s. 62.

⁴Scullard, 1981, s. 15.

Roma dinini şekillendiren Roma'nın ticari, sosyal ve politik dönüşümüydü.¹ Ayrıca Roma dini Romalılar arasındaki ilişkinin de şekillendirdiği bir dindi.² Din yukarıda da belirtildiği gibi, dini festivaller, bayramlar ve kurban törenleri gibi Romalıyı birbiriyle kaynaştıran öğelerden oluşmaktaydı.³ Sistem yalnızca neyin nasıl yapılacağını buyururdu nasıl inanılacağına her durumda karışmazdı. Yani inananlar tanrıları anlamlandırmada özgür bırakılmışlardı. Fakat burada ki özgürlük devletin insanla tanrı arasındaki ilişkiden tamamen çekildiği manasına gelmemekteydi.

Aziz Augustinustan alıntı yaptığımız Varro'ya göre, Roma dinini ve tanrılarını anlamamıza yarayacak düşünce, üç ana başlık altında toplanabilir: kentsel, felsefi ve mitolojik.⁴ Günümüz yazarlarından biri olan Ando da Roma'da üç çeşit din olduğu düşüncesine katılmaktadır. Fakat bu dinler, yukarıda bahsedilen dinlerle benzerlik göstermemektedir. Varro'dan farklı olarak, Ando, bunlardan ilkinin, Cicero'nun da inandığı ve topluma getirmek istediği ataların dini, bir diğeri ise felsefe ile beraber Roma dinine giren Helenizm etkileriyle oluşan din, sonuncusunun ise, yeni tanışmalar ve ticari sistem ile beraber Roma'ya giren yabancı dinler olduğunu belirtiyor.⁵

Roma dininin ilk oluşum evresinde tam bir pastoral din olduğu görülmektedir. Bugün, Roma'nın inanış sistemine verilen isim olan Paganizm'in kökeni olan

¹Mommsen, 1929, s. 400–401.

²Potter, 1994, s. 113.

³Cook, 1934, s. 465.

⁴Aug., *civ.*, iv. 27; Schneid, 2003a, s. 173.

⁵Ando, 2003, s. 292–293.

Paganus da, köylü demektir.¹ Bu kısa tanım bile bize Roma'nın din sisteminin oluşması hakkında bilgi vermektedir. Romalıların daha da zenginleşip kentsel yaşama geçmeleriyle beraber Roma din sistemi şekil almaya başlamıştı. Oluşturulan yeni din Roma'nın kırsal yaşamdan getirdiği tanrılarla, kent yaşamında ihtiyaç duyduğu tanrıların birbirine harmanlanmasıyla ortaya çıkmıştı.² Roma dini sisteminde, kimine göre, gelişme, yenileme ve kurallar, bu dinin sosyal statüsünde de değişmelere yol açmıştı.³ Gelişim, yenileme ve kurallar ile birlikte Roma dini yüksek rütbeli rahipler ve toplumda söz sahibi olan din görevlileri kazanmıştı.⁴

Roma dininin gelişimini sağlayan önemli olgulardan bir tanesi mitoloji idi. Fakat mitoloji öyle her yerde görülecek bir kavram değildi, sadece sanat eserlerinde görülebilirdi. Mitoloji Roma'nın köklerini hatırlatan ve çoğunlukla politikaya yardımcı olan bir konuydu. Her türlü sanat eseri içerisinde görebileceğimiz mitolojiye dini törenlerin içerisinde rastlanmazdı.⁵ Mitoloji ile birlikte Romalı, tanrısal atalara bilinen hikâyeler eşliğinde sahip olmuştu. Roma'nın Truvalı geçmişi ve Aeneas hikâyesi buna en güzel örnekti.⁶

Romalı için tanrı kavramı çok büyük idi. Çünkü tanrı memnun edilirse onlarda dua ettikleri şeyleri alabilirlerdi. Romalı tanrıları onurlandırmak ve en önemlisi onaylarını ve yardımlarını almak için tanrılara hizmet edilebilecek ve onlara

¹Dowden, 1992, s. 46.

²Schneid, 2003a, s. 176.

³Gordon, 2003, s. 75.

⁴Gordon, 2003, s. 79.

⁵Schneid, 2003b, s. 178.

⁶Rowell, 1962, s. 217.

dua edilebilecek tapınaklar inşa ederdi.¹ Tanrılarına tapınak yani kutsal alan inşa eden Romalılar tabi ki onları insanlardan farklı bir yere koymuşlardı.²

Mitolojinin yanında felsefi düşünceler de Roma dininde önemli rol oynamıştı. Özellikle Cicero ve Varro gibi yazarlar ve onları etkileyen felsefeler Roma üst sınıfının din yorumunda etkisini göstermişti. Bugün de olduğu gibi o zamanda da felsefeyi anlamak için ya çok iyi bir eğitim almak gerekli idi ya da çok okumak. Fakat bugünden farklı olarak o günlerde bu bilim dalında ki eğitimi yalnızca zengin sınıf yani elit kesim alabilirdi.³ Büyük evlerde yaşayan ve hayata dair kaygıları olmayan Roma'nın zenginleri için en güzel eğlence okumak ve yazmaktı. Onlar için basit dini faaliyetler yeterli değildi. Onlar dünyayı anlamak için felsefeden yararlanıyorlardı. Temel eğitimlerini Roma'da aldıktan sonra bu işin merkezi olan Yunanistan'a gidiyorlar ve orada tam anlamıyla eğitiliyorlardı. Cicero ve genç Cato Stoik felsefenin, Caesar ise Epiküroscu felsefenin takipçileriydi. Bütün büyük felsefe akımlarının yanında Roma'yı etkileyen en önemli düşünce akımı, Stoik düşünce idi. Gerçi Cicero, Epiküros, Stoik ve Akademik felsefe okullarının öğretilerini birlikte kullanmıştı ama yine de en etkileyici olan Stoik felsefe idi. Bu okulların ve tabii ki felsefenin görevi, dünya gerçeklerini anlamaya yardımcı olmaktı.⁴ M.Ö. I. yüzyılda ortaya çıkan Stoik felsefe akımının öncüsü Kıbrıslı bir felsefeci olan Zeno idi. Eğitim yaptığı yer *Stoa Poikile* olduğu için bu felsefi akımın temsilcilerine Stoik denmişti. Bu felsefi akımın temel sorusu düşmanlıkla kaplanmış dünyada insan aklının nasıl

¹Schneid, 2003a, s. 182.

²Beard, 1998, s. 169.

³Brunt, 1975, s.8; Shneid, 2003b, s. 183.

⁴Dowden, 1992, s. 16.

barışa kavuşacağıydı. Bunu sağlamak için insana huzurlu, soğukkanlı ve basit bir yaşam öneriyorlardı. Duygular ve hisler bilginin temel kaynaklarıydı. Zeno'ya göre insanlığın en büyük ihtiyacı ümitsizlikle, hayal kırıklıkları ile ve üzüntü ile başa çıkabilmektir. Yine bu filozofa göre tanrılar bu dünyada ki her şeye sahiptirler ve dünyada ki her şeyin bir amacı vardır. Eğer bu bütünlükle işbirliği içerisinde olunursa o zaman dünyadaki hiçbir sıkıntıya ve üzüntüye aldırılmazdır. Stoik felsefeye göre dünyayı yöneten bir kuvvet var olmalıdır. Buna ister tanrılar deyin ister doğa deyin isterseniz sebep deyin bununla iyi ilişkiler kurarsanız mutlu olurdunuz.¹

Romalılar saf Romalı diye adlandırdıkları tanrıların yanında birçok yabancı tanrıya inanıp saygı gösterirlerdi. Örneğin, Yahudilerle yan yana yaşamış olan Romalıların onların törenlerine katıldığı ve hatta bir sinagogun yapımına maddi olarak destekte bulunduğunu bilinmektedir.² Fakat buradan bütün dinlere çok toleranslı davrandıkları sonucu çıkarılmamalıdır. Devletin kendi düzenini sarsmadığı sürece her din kabul edilebilirdi ama ne zamanki devlet için zararlı bir noktaya ulaştığında o zaman dur deme mekanizmaları yürürlüğe girerdi. Hıristiyanlıkta olduğu gibi, imparatorluk düşünceleri tehlikeye atıldığı vakit, ciddi şekilde cezalandırmalar olurdu.³

Binlerce yıl çok geniş topraklarda hüküm süren Roma dini kendi dünyasında, belli bir sınıfa ait insanları tatmin etmişti. Çünkü dünyanın işleyişini çok akıllıca ve

¹ Cic., *nat. deor.*, III. 41-43

² Schneid, 2003b, s. 190.

³ Dowden, 1992, s. 8; Rowell, 1962, s. 199-200.

ağırbaşlı bir biçimde aıklayamamıştı.¹ Roma dinine daha fazla inanan insanlar, temel olarak köy kesiminde yaşayan ve alt sınıfa mensup insanlardı. Roma'nın st kısmında bulunan vatandaşları tatmin etmeyen Roma dini bu sebeple bu insanları başka dini akımların etkisi altına girmeye itmışti.² Elit tabakayı pek tatmin etmeyen Roma dini yarattığı yeni oluşumla ve dini festivaller yardımıyla bir şekilde tanrılar ile devleti ve tanrılar ile insanları bir arada tutmuştu.³ Roma dini ve özellikle dini törenleri Romalılara bir çeşit psikolojik sigorta sağlıyordu.⁴ Romalı için din tam bir ticaret idi. Yani sen tanrıya verirsen oda sana verirdi. İsteklerini ve dileklerini yerine getirmenin en iyi yolu tanrılara saygılı olup onların istedikleri şeyleri yerine getirmek idi.

II.1.3. ROMA TANRILARI

Varro'ya göre Roma'da tanrı kavramı üç şekilde belirlenmişti. İlki, şairler tarafından belirlenen tanrılar, ikincisi, felsefeciler tarafından belirlenen tanrılar ve sonuncusu, siyasetçiler tarafından belirlenen tanrılardı. İlk grubu önemsiz olarak tanımlıyordu yazar çünkü, bunların anlattığı tanrılarla ilgili birçok değersizlik ve anlamsızlık olduğunu öne sürüyordu. İkinci gruptakiler ise siyasetçiler tarafından oluşturulan ve onlar tarafından önemli olarak adlandırılan tanrılardı, bunlar da kabul grmyodu çünkü anlattıkları tanrılarının özellikleri ve oluşumları gereksiz şeyler içeriyor ve belirlenen düşüncelerin halk tarafından bilinmesi tehlikeli ihtiva ediyordu.

¹ Ogilvie, 1969, s. 124–125.

² Dowden, 1992, s. 8.

³ Rowell, 1962, s. 197.

⁴ Potter, 1994, s. 119.

Son olarak, devletin kabul ettiği tanrılardı, bunlar ise tam olarak tanrı görüntüsünü karşılamıyordu.¹

Hangi grup tarafından yaratılıp belirlenirse belirlensin Roma için önemli birkaç tanrı bulunmaktaydı. Bunlardan ilki, Roma'nın baş tanrısı Jüpiter'di; Roma evlerini koruyan pater familias olarak adlandırılan Jüpiter sadece yetişkin Romalı erkeklerinin ibadetlerine açıktı. İkinci tanrı, İtalya topraklarında önemli bir yere sahip olan Marstı. Roma toplumu için savaş çok önemli olduğundan bu tanrının Romalı için önemi de büyüktü. Mars; Roma'nın savaş tanrısı olmasının yanında Romalılar'ın atası olması yönüyle de önemli bir tanrıydı. Savaşın ötesinde Romalılar için ikinci önemli şey tahıllar ve hayvanlardı. Çünkü Roma bu zamanda tarıma dayalı bir toplum özelliği göstermekte idi. Bu nedenle Diana önemli tanrılardan biriydi. Vesta; Roma'nın sönmeyen ateşinin koruyucusu, Romalıların ailesini ve evini koruyan tanrı idi. Minerva; yetenek tanrısı ve el becerilerini kontrol eden tanrıydı. Roma tanrıları arasında birde ev tanrıları vardı. Bunlar Penates adıyla adlandırılıyorlardı. Penatesler evde bulunan erzakı ve dolabı koruyan tanrılardı. Evin kalbi niteliğindediler. Romalı tanrıların çoğunun Yunan tanrıları gibi antropomorfik olduklarını bilinmektedir, fakat bunlardan farklı olarak ev tanrıları olan Penatesler, Vestalar ve Laresler insani görünüşe sahip tanrılar değillerdi.

Romalı tanrılar da tıpkı Yunanlılar'da ve ilkçağ toplumlarında olduğu gibi, insan şeklindeydi, ama zayıf ve korunmaya muhtaç insani özellikte değillerdi. Yani benzerlik sadece dış görünüşteydi, onlar yemez, içmez, çocuk doğurmaz, güneşin

¹Aug., *civ.*, iv. 27.

doğuşundan veya batışından hoşlanmazlardı.¹ Romalılar için tanrıları Roma ülkesinin görülmeyen vatandaşlarıydı.² Roma dininde tanrılar, büyük tanrılar ve küçük tanrılar olmak üzere iki grupta toplanırlardı. Bunların yanında Yunanlılarda olduğu gibi şehirlerin ve şahısların kendilerini adadıkları tanrılar da vardı. Ostia'daki Vulcan, bunun gibi bir tanrıydı. M.Ö. I. yüzyılda Büyük ve Ulu Jüpiter (Optimus Maximus) Roma'nın mutluluk, başarı ve huzur veren tanrısı idi. Öyle ki Katalina krizinde Cicero, Jüpiter'in Katalina'ya karşı durduğunu ve Roma'nın, tapınakların ve insanların güvenliğini sağladığını belirtmişti. Bu nedendir ki her konsül göreve başlamadan önce bu tanrıya kurbanlar verir ve senato her yıl açılış törenini bu tanrının tapınağında gerçekleştirirdi.

İnsanın mutluluğu ve huzurlu olması kendini iyi hissetmesi ile doğru orantılıdır ve bu iyi olma hali, işe, eve, çarşıya ve tarlaya yansımaktadır. İnsan bütün bunların iyi gitmesini istiyorsa yani huzur ve mutluluk bulmak istiyorsa o zaman tanrıları memnun etmenin doğru yolunu bulmalıydı. Eğer tanrıları memnun etmenin doğru yolunu bulur ve her şey onlara bırakılırsa o zaman hayattaki her şey yoluna girerdi. Herhangi bir kötü durumda, fırtınada, kıtlıkta veya savaşta, tanrıların Romalılara kızgın olduğunu ve tanrılara hak ettikleri gibi tapınmadıklarını düşünürlerdi.³ Romalı için basitçe din ve dinden beklenen şey buydu. Cicero'nun da belirttiği gibi; tanrılar seni ayık tutmaz ya da daha akıllı yapmaz ama tanrılar seni daha zengin, daha mutlu ve de daha huzurlu yapardı.⁴ Tanrılarla ilgili bir başka görüş

¹ Dowden, 1992, s. 22–23; Rowell, 1962, s. 198.

² Charlesworth, 1943, s. 1-10.

³North, 2003, s. 39.

⁴ Ogilvie, 1969, s. 15–18.

ise Polybius'dan gelmiştir, ona göre eğer ülkeyi yöneten insanlar akıldan ve mantıktan uzaksa ve kalabalıklar önüne geçilmez tutkular ve kanunsuzluklar ile doluyorsa o zaman onların korkmasını ve düzene girmesini sağlayacak bir olgunun olması lazımdı.¹ Görülen o ki bu da, dinle ve tanrıların korkusu ile sağlanmaktaydı. Modern çağın önemli tarihçilerinden olan Galinsky de aynı görüşü paylaşmaktadır, ona göre din temel olarak kaosa bir alternatif ve bir cevaptı.²

Romalılara göre tanrılar senin karakterinde bir değişme yapamazlardı çünkü karakter doğuştan gelirdi, eğer kötü olarak doğmuşsan kötü olarak ölürdün.³ Octavianus döneminde iyi veya kötü doğmanın pek önemli olmadığı iyi ve temiz bir kalple tanrının huzuruna varılırsa ve ondan istenirse tanrı istenilen şeyi yerine getirir düşüncesi topluma hâkim kılınmıştı.⁴ Bunu destekleyen, Persius'un *Saturae* adlı eserinde tanrının kabul edeceği en güzel duanın temiz ve saf bir kalple yapılan dua olduğu vurgulanıyordu.⁵

Tanrının dünyada yaratılmış her şeyin içinde olduğu ve buna insanların da dâhil olduğunu belirten Stoik düşüncenin etkisi bir şekilde Roma dininin içerisinde de görülmektedir. Tanrı her şeyin içerisinde olduğuna göre yapılan her harekette ve her işte tanrı olmalıydı.⁶ Romalılar dine bu düşüncüyü katmışlardı. Romalılar'ın dine kattıkları bir diğer önemli nokta ise, bu gün Hıristiyanlıkta belirgin bir biçimde

¹Polyb., 6. 56. 6–11.

²Galinsky, 1996, s. 288

³Cic., *nat. deor.*, III. 87.

⁴Ogilvie, 1969, s. 19.

⁵Dowden, 1992, s. 26.

⁶Ogilvie, 1969, s. 18.

görülen Tanrı ile kul arasına rahiplerin konulmasıdır. Roma’da Hıristiyanlıktan farklı olarak bu rahipler genellikle Roma politik sınıfına mensup insanlardı. Roma’nın üst kesimi için bu görev oldukça prestijli idi. Romalı hatip ve senato üyesi olan Cicero *augur* olarak seçildiğinde çok memnun olmuştu. Görülen o ki bu memnuniyet, dini bir statü almanın ötesinde, bu dini adın sağladığı sosyal ve politik unvan nedeniyledi.¹ Senato ve senato üyeleri hem halkın gözünde haklılıklarını kanıtlamak hem de tanrıların onları desteklediğini, kendi seçmenlerine göstermek amacı ile her türlü önemli olayda tanrıların onayına başvurmuştu. Eğer tanrılar onları onaylıyorsa ve yaptıkları işlerde başarılı olmalarını sağlıyorlarsa o zaman Tanrılarla her şey yolundaydı ve Romalılar’ın söylediği şekli ile tanrılarla barış sağlanmıştı.²

Hem Roma devlet dinin de hem halk dininde hem de özel dinde 2 ortak nokta vardı ve bunlar tanrı ile kul arasındaki ilişkiyi düzenlemek amacı ile oluşturulmuştu. Bunlardan ilki dua idi. Dua yardımı ile tanrılardan istenilen şeyler tanrıya doğru yollardan iletilirdi. İkincisi ise kurbandı, kurban; tanrılardan istenilenin yerine getirilmesi için tanrıların kandırılarak duanın kabul edilmesini güçlendirmek amacıyla uygulanırdı. Bu iki nokta dini okullarda ki rahipler tarafından belirlenir ve nesilden esile aktarılırdı. Bütün bu yapılanlar, toplumun her kesiminin refah ve gönencini arttırmak içindi. Yeni bir şehir kuruluşunda yapılan ilk iş, şehrin kuruluşunu dini takvime uyum sağlayacak biçimde oluşturmak, dini törenleri ve din personelini ayarlamaktı. Bu tür ayarlamalar tanrıların onayını almak için önemliydi.³

¹Ogilvie, 1969, s. 21.

²Ogilvie, 1969, s. 22–23.

³Ogilvie, 1969, s. 23.

Roma'ya yabancı olan, gerek doğudan, gerekse Yunan dünyasından ithal edilen birçok tanrı olduğunu bilinmektedir. Bu tanrılardan biri milattan önce 293 yılında Roma'ya giren *Asklepiustu*. Bir diğer tanrı ise milattan önce 205 yılında Roma toplumuna giren *Magna Mater*di. Roma'ya ithal edilen tanrılardan diğer ikisi ise *Isis* ve *Osiristi*.¹

II. 1. 4. DİNİ TÖREN

Ritus kelimesi dini festivalleri ya da törenleri kutlanma tarzı anlamına gelmektedir.² Antik Roma'da her Romalı dini törenlerin anlamını algılayabilme kapasitesine sahipti. Çünkü her Romalının evinde çocukluğundan beri törenler yapılmaktaydı ve bunların daha karışık olanını halk festivallerine katılarak görmekteydi. Bugün Müslümanlıkta Cuma namazlarında ve Hıristiyanlıkta Pazar günlerinde oluşturulmaya sağlanan şey o günkü halk festivalleriyle oluşturulmaya çalışılmıştı. Diğer bir deyişle, halk törenlerinin amacı bütün Romalılar arasında bir bağ oluşturmaktı.³ Roma'da magistratuslar ve rahipler hangi tanrıya inanırlarsa inansınlar belirli törenlere katılmak zorundalardı. Eğer törendeki davranışları inançsızlıklarını bir şekilde ortaya çıkarırsa o zaman politik savaşlarda aleyhlerinde kullanılırdı.⁴

¹Rowell, 1962, s. 200.

²Adkins, 1996, s. 190.

³Scheid, 2003, s. 31.

⁴Rowell, 1962, s. 198.

Büyük ve şaşaalı halk törenleri genellikle büyük isimli tanrılara yapılırdı. Jüpiter, Mars, Iuno, Minerva gibi. Bu büyük tanrılara evdeki törenlerde kutlamalar yapılmazdı. Büyük tanrılara büyük alanlarda törenler vardı.¹ Geç Cumhuriyet döneminde ve özellikle de Octavianus zamanında dini festivalleri ve törenleri kendi inançları ve çıkarları noktasına getirebilmek için gerekli her türlü element eklenmişti. Örneğin bir tapınak inşa edileceği zaman veya restore edileceği zaman bu olayı kendisi için önemli olan herhangi bir tarihe denk getirmeye çalışırdı ki böylece kutlanacak olan festivale kendisiyle ilintili bir konu girerdi ve kendisi hatırlanabilirdi. Bu bir doğum günü, zafer tarihi veya aldığı bir unvanla ilgili tarih olabilirdi. Böylece geleneksel bir tanrıya atfedilmiş bir güne politik bir anlamda verilmiş olurdu.²

Bu tür törenlerde önemli olan şey belirlenen günde ve geleneksel düzende olması idi. Bu törenlerde hangi düşüncenin verildiği önemli değildi. İster politik düşünce verin, ister sosyal isterse de dinsel düşünce verin. Asıl kısıtlayıcı alan Roma tanrılarına en azından tapınaklara yakın yerlerde saygı göstermekti. Diğer bir kısıtlama ise geleneksel tavır ve davranışlardaydı. Bütün bu dini törenlerin ardında ki düşüncelerin daha iyi anlaşılması için, bu törenlerin hangi tanrıya yapıldığı, tanrının hangi sıfatlarla anıldığı, tanrıyı çevreleyen dinsel objelerin neler olduğu, tanrının dini imajı ve tanrı için yapılan dini törenlerin içeriği gibi konularda bilgi sahibi olunması gerekmektedir.³

¹Dowden, 1992, s. 25.

²Scheid, 2003, s. 33.

³Scheid, 2003, s. 35.

Kurban etme ve diğer dini törenler ya Roma adetlerine göre ya da Yunan adetlerine göre yapılırdı. Milattan önce üçüncü yüzyıldan beri kullanılmakta olan bu iki form sadece halk festivallerinde uygulanırdı. Yunan adetleri bu topraklara ithal edilen Yunan tanrılarını onurlandırmak amacıyla yapılırdı. Roma topraklarına girmesine rağmen yine de bütün Yunan tanrıları için Yunan adetleri uygulanmazdı, rneğin, Asklepius'a, Kibele'ye ve Ceres'e Yunanlı olmalarına karşın Roma adetlerine uygun festivaller yapılırdı. Bir diğer taraftan Herkül için, Yunan adetlerine uygun törenler yapılırdı. Aeneas'ın oluşturduğu Roma adetlerine göre, dini bir tören sırasında törenin başında bulunan kişinin başını örtmesi gerekmektedir. Yunan geleneklerine göre ise kafa bir Őeyle rtlmez bunun yerine defne ağacından bir tala talandırılırdı. Her iki adette de törenler sırasında ilahiler söylenirdi.¹ Roma dininin Yunan dini ile benzerlik gösterdiği bilinmektedir. Fakat bu iki din arasında tabi ki farklılıklar vardı. Roma dininin uygulamaları ve düzenlemeleri sadece yasaklarla değil, izinlerle ve dayatmalarla donatılmıştı. Yunanlılar'da ise yasakların yanında hiçbir özel izin ve dayatma yoktu.²

II. I. 5. DUA

Tanrılara kendi isimleri ile yakarma duanın temel özelliklerindedir. Eğer tanrıya kendi ismi ile yakarılırsa tanrı dua edeni ve isteğini duyabilirdi. Aslında bu düşünce sadece çok tanrılı dinlerin tekelinde değildir. Bugün İşlam inancında ve Hıristiyan inancında da aynı düşünce söz konusudur.

¹Scheid, 2003, s. 36–37.

²Nock, 2003, s. 89.

Roma dininde tanrılara yakarmadan önce yapılacak ilk iş, hangi iş hangi tanrıya yakaracağını bilmektir.¹ Tıpkı Aziz Augustinius'un Varro'dan aktardığı gibi "Hangi tanrıyı çağıracağımızı ve dua edeceğimizi bilmeliyiz, suyu Liber'den şarabı Lymphs'ten istememeliyiz".² Bu nedendir ki Pontifices her türlü yakarış için kullanılabilecek detaylı bir liste hazırlamıştı. Fakat bu liste bile tam olarak ihtiyacı karşılamamış bazı durumlarda yine karışıklıklar çıkmış ve hangi tanrının daha uygun olabileceği tam olarak anlaşılamamıştı.³ Bazı durumlarda tanrıların gizli isimlerini bilmek duanın daha etkili olmasını sağlamıştı. Bunlar tanrıların egzotik ve barbar isimleriydi ve sihirli papirüslere yazılmıştı.⁴ Örneğin, Jüpiter sadece pontificesler tarafından bilinen gizli bir ada da sahipti ve özel dualarda bu ad kullanılırdı.

Roma'da birçok değişik ve özel dua vardı. Bunlardan biri Roma askeri kamplarında düşmanın askerini yenmek için düşmanın tanrısına edilen yenilgi dualarıydı. Bunlara *deuotio* denirdi ve genellikle generaller tarafından yapılırdı.⁵ Bir de *defixio* denen bir dua vardı. Defixio denilen dua ise, daha çok özel amaçlar için kullanılırdı. Burada hedef yine düşmanın ve rakiplerin tanrılarıydı ki burada yeraltı tanrısına dua edilirdi. Kişisel bağlamda yapılacak dualarda ise dua bir balmumu tablete yazılır ve bir mezara gömülürdü ve böylece istenilen yere yani yeraltı tanrısına ulaşıldı.⁶ Bazı tanrıların çok güçlü olduğuna inandıkları için onların isimlerini pek ağızlarına almazlardı. Eğer bunlara başarılı bir şekilde yakarınılırsa

¹Ogilvie, 1969, s. 24.

²Aug. , civ. , iv. 22.

³Ogilvie, 1969, s. 25.

⁴Scheid, 2003a, s. 98.

⁵ Scheid, 2003, 105; Adkins, 1996, s. 67.

⁶Scheid, 2003a, s. 105.

topluma zarar vereceklerinden korkarlardı.¹ Belki de bu “Şeytanla konuşursan ortaya çıkar” atasözünün altında yatan korkunun tam anlamıydı.

Dua etmede ortaya çıkan bir diğer sorun ise, dua edilen tanrının erkek mi yoksa kadın mı olduğuydu. Bu sorunu da halletmek için Romalılar kıvrak zekâlarını kullanmışlar ve herhangi bir yanlışa yol açmamak için ‘bilinmeyen tanrı’ değimini ortaya çıkarmışlardı.² Ayrıca önemli konularda dua ederken hiçbir şeyi şansa bırakmamak yani, hiçbir tanrıyı unutmamak için Romalılar bütün tanrıları toplu olarak andıkları dualar etmişlerdi.³ Livius’un aktardığına göre bir savaş ilan edileceği zaman Jüpiter, Ianus, yerüstündeki, yeryüzündeki ve yeraltındaki bütün tanrılara yakarınılırdı.⁴ Roma dininde bir tanrının farklı görevleri olabilirdi. Örneğin, Vesta rahibelerinin Apollo’ya hastalıkları iyileştirsin ve tedavi etsin diye de yakardıkları bilinirdi. En büyük tanrılar kendilerine has özel yerlere sahiplerdi. Apollo’nun Roma’da en azından bir evi vardı ve Octavianus ona Palatinus tepesinde görkemli bir ev daha yaptırmıştı. Fakat bu tanrının asıl mekânı Delphi ve Delos’taydı. Romalılar tanrılarına yakarırken doğru adresi seçmede çok özenli idiler ve tanrıları yakalamak umuduyla birkaç adrese birden yönelebilirlerdi. Görüldüğü gibi birinci adım, tanrıların sizi duymasını sağlamaktı. İkinci adım ise, istenilen şeyin akla uygun olması ve tanrının yapabileceği şeyler arasında olmasıydı. Roma dinine göre, dua eden kişi duada istenilen şeyin kesinlikle olacağını beklememeliydi. Çünkü tanrının duayı kabul etmemesinde iki neden olabileceğini düşünmeliydi. Birincisi; geçmişte o

¹Ogilvie, 1969, s. 25.

²Ogilvie, 1969, s. 26–27.

³Ogilvie, 1969, s. 28.

⁴Liv. I, 10-32.

istek yerine getirilmişti, ikincisi ise, bu duayı kabul etmek onun yetenekleri ve isteği dâhilindeydi ama belki gelecekte yerine getirecekti¹.

Octavianus'la başlayan imparatorluk döneminde kırsal yaşamda ki kaygılar önem kaybetmeye başlayıp kentsel yaşam ve Roma imparatorluğu düşüncesi önem kazanmaya başlayınca dualarda istenilen şeyler de değişti. Artık Romalı, huzur, güven, zenginlik ve mutluluk için ve bunun yanında Roma İmparatorluğu'nun yüceliğinin korunması, imparatorluk egemenliğinin artması gibi konular için dua etmekteydi.² İyi şeyler için dua edilmesinin yanında kötü şeyler içinde dua edilirdi. Fakat bunu yaparken doğrudan kötü güçleri çağırıyorlardı onun yerine kendi tanrılarında kötü güçleri düşmanlarının üzerine yollamasını istiyorlardı. Her tür başarının ve iyi talihin yanında Romalılar'ın kafasında gizlice duran bir korku vardı; tanrıların kıskançlığı.³ Octavianus'un küçük yeğeni Marcellus öldüğünde şair Vergilius bunun tanrıların Roma'nın gücünü ve ihtişamını kıskanmasının bir sonucu olduğunu belirtmişti. Bu nedenle Roma'nın ve Romalının gönenci için tanrıları gücendirmemeli ve kıskandırılmamalıydı.⁴

Dua edilirken izlenecek prosedür hakkında bilgi veren birçok kaynak vardır. Bunlardan biri, Umbria'da bulunan ve M.Ö. 200 ile 80 arasına tarihlenen 9 levhadır. Bu levha da yazılanlara göre dua sırasında yapılacak herhangi bir yanlışta tekrar başa

¹ Ogilvie, 1969, s. 29.

² Ogilvie, 1969, s. 32.

³ Ogilvie, 1969, s. 34.

⁴ Verg. , *Aen.* , VI, 870–871.

dönülür ya da yanlış okuyanın yanına bir rahip verilir ve onun arkasından tekrarlaması istenirdi.¹

Romalılar mutluluklarının tanrı ile işbirliği yapmaktan geçtiğini çok iyi biliyorlardı. Ama tanrıları etkilemenin en iyi yollarından biri kurban adamak ve kesmekti bu nedenle duaların sonunda tıpkı bugün İslam inancına sahip insanların yaptığı gibi adak adıyorlardı. Özel olarak yapılan adaklarda duayı yapan istediği şeyi ve adadığı şeyi bir balmumuna yazar ve tanrının heykelinin yanına koyardı. Tanrının isteğini kabul etmesi için balmumunda yapılan bu adaklara *ex voto* denirdi. Hediyelerin her biri bir anlam ifade ederdi. Eğer adak balmumundan bir ayaksa o zaman istenilen şey bir yere gitmekti, belki de kutsal bir alana. Kulaklar tanrıdan istenen iyileşmeyi ve eller karşılıklı güveni onarmayı istemeyi dile getirirdi.² Eğer isteği kabul olmasa adak unutulur ama eğer kabul olunursa adak yerine getirilirdi.³ Romalılar bazen evlerinin civarında yuvarlak bir kült alanı yaptırırlar ve burada tanrılarına yalvarırlardı. Cumhuriyet döneminde yalvarma işi çok daha coşkulu olurdu. Bu günlerde genç kızlardan oluşan bir koro şarkılar söyler ve Apollo tapınağından Capitol ve Palatinus tepesindeki yuvarlak bölüme kadar yürünürdü. İmparatorluk döneminde bu olay yerini dinsel olmayan oyunlara ve imparatorluğun yüzüncü yıl kutlamalarına bırakmıştı.⁴ İmparatorluk zamanlarında tütü ve şarap ile yalvarma sadece imparatorluk ailesinin evleri için geçerli idi.

¹ Ogilvie, 1969, s. 35.

² Schneid, 2003a, s. 100.

³ Ogilvie, 1969, s. 39.

⁴ Rowell, 1962, s. 197.

Dualarda fark edilebilecek en önemli özelliklerden biri, büyü veya sihirle arasında kesin bir çizgi bulunmamış olmasıdır. Bir bakıma yapılan dualarda izlenen yollar büyüye yakın şeylerdi.¹

II. I. 6. KURBAN

Kan dökme Roma dininin atardamarıydı ve hemen hemen eski dünyanın bütün dinleri içinde aynı şey geçerliydi. Bu kültürler için kasaplık olmadan dindarlık olmayacak gibiydi.² Vergilius'un belirttiği gibi Romalı için dindarlık nasıl kurban verileceğini bilmektir.³ Roma dininde Yunan dininde olduğu gibi kurban töreni tanrılarla birlikte yemek yemektir. Bugün İslam inancına sahip insanlar için pek yabancı bir kavram olmayan kurbanın kanını dökme olgusu modern dünya batısında pek çok kültür için yabancı ve anlaşılmalıdır. Festivalleri kutlamanın parçası olan her şey için, oyunlar ve eğlencelerin hepsi kurban ayinlerine odaklanmışlardı⁴. Eski dünyada ve özellikle Roma ve Yahudi dünyasında kan dökme tanrıları etkilemenin en güzel yoluydu. Roma'da kurban töreninde iki nokta çok açıktı; birincisi, kurban töreni çeşitli kurallara ve geleneklere bağlıydı, ikincisi kurban töreni kurban kesenle tanrı arasında bir iletişime sebep olurdu.⁵ Kurban vermek için 3 ana neden vardı: ilki tanrıların yardımını istemek, ikincisi tanrılar yardım ettiği için teşekkür etmek ve son olarak ta tanrıyı onurlandırmak. Kurban'ın anlamı bir şeyi kutsal yapmak yani onu doğal kullanım alanı içerisinde çıkarıp özellikle tanrılar için bir kenara bırakmaktır.

¹ Schneid, 2003a, s. 106.

² Dowden, 1992, s. 1-2.

³ Schneid, 2003a, s. 79.

⁴ Dowden, 1992, s. 7.

⁵ North, 2000, s. 44.

İbadette inanan tanrısına sunmak için özel bir şeyler seçer ve ona adar. Tanrılara adanan kurbanların diğer hediyelerden farkı, içerisinde hayata dair bir şeyler bulundurmasıydı.¹ Kurban verme ayini genellikle açık havada ve ilgilenen grup karşısında ve adına kurban kesilen tanrının tapınağının önünde olurdu. Aile tapınımlarında ise ya duran ya da kaldırılabilen bir sunağın önünde yapılırdı.²

Aile tapınımlarında tanrılara sunulan şey genellikle tahıllar, küçük kekler, özel yapılmış ekmekler, çiçekler, ballar, peynir, meyve, şarap ve sütü. Ovidius *Fasti* adlı eserinde Romalılar'ın yemek esnasında bir parça ekmeği ev tanrısına sunmak üzere ateşe attıklarından bahsetmektedir.³ Fakat yukarıda da belirtildiği gibi asıl önemli olan hayvan kurban edip kan dökmektir. Hayvan kanı dökmenin altında yatan düşünce anlaşılabilir. Tanrılar, esasen aktivite tanrıları idi, hayatla ilgili bir şeyler yapıyorlardı, çocuk doğurtmak, ürünlerin hasadına yardımcı olmak, hastalıkları iyileştirmek gibi. Eğer tanrıların canlılığı yenilenmez ve güçlendirilmezse tanrılar zayıf düşer ve görevlerini yerine getiremezlerdi. İbadet eden ibadetini yaparken tanrıların gücünü yenilerdi ki, tanrı onun istediği şeyi kolayca yerine getirebilsin. Bütün yaşayanlar arasında hayvanlar, en güçlü kurbanlardı ve bu hayvanların kalp, karaciğer ve böbrek gibi en hayati organlarını kurban etme törenlerinde ön plandaydı.⁴ Hem halk törenlerinde hem de özel törenlerde kurban kesme günün ilk saatlerinde başlardı. İlk önce bu ayinin sorumluları ve asistanları yıkanılırdı ve özel

¹ Ogilvie, 1969, s. 41.

² Schneid, 2003a, s. 79.

³ Ov., *fast.*, VI. 304-334.

⁴ Ogilvie, 1969, s. 42.

ayın kıyafetlerini giyerlerdi.¹ Normal halk festivalleri ya da kişilerin kendi masraflarını karşıladıkları özel kurban kesme törenleri, Roma'da hem yargıçlar tarafından hem de devlet memurları tarafından yapılırdı.² Cicero'nun aktardığına göre kurbanı seçme işi pontifices'in ellerindeydi ve seçim çoğunlukla hangi tanrıya ve niçin sorularının cevabı ile doğru orantılı idi.³ Kurbanlar genellikle evcilleştirilmiş hayvanlardan seçilirlerdi.⁴ Kurbanlar tanrının cinsiyetine göre değişirdi. Erkek kurbanlar, tanrılara, dişi kurbanlar ise, tanrıçalara adanırdı. Ayrıca renk seçimi de kurban törenleri için önemliydi. Beyaz, yukarıda yaşayan tanrılar için, Iuno ve Jüpiter gibi ve siyah, yeraltında yaşayan tanrı için seçilirdi.⁵ Ayrıca kurbanın yaşı da önemliydi ve yetişkin hayvanlar daha çok halk törenleri için seçilirdi.⁶ Sıradan bir Romalı adağını yerine getirmek istediği zaman tapınakta görevli bulunan rahibe danışır hangi tanrı için hangi kurbanın uygun olduğunu sorardı. Bazen de tapınakların kapısında tanrılar ve karşılarında onlara uygun adaklar yazılıp asılırdı. Bazı tanrılara ve bazı durumlara özel hayvanlar vardı. Örneğin, Tellus ve Ceres'e hamile bir inek kesilirdi. Domuz genellikle cenaze törenleri için ve yavru horoz Asklepius için kesilirdi. Aile içinde yapılacak kurban törenlerinde ise aile geleneğinde hangi hayvan kesiliyorsa onu kesmeye devam ederlerdi.⁷

¹Schneid, 2003a, s. 80.

²Ogilvie, 1969, s. 42.

³Cic., *leg.*, II.19.

⁴Schneid, 2003a, s. 81.

⁵Dowden, 1992, s. 33; Ogilvie, 1969, s.43.

⁶Schneid, 2003a, s. 80.

⁷Schneid, 2003a, s. 81.

Bundan sonra ki adım ise tapınağa gidip yönetici ile uygun bir gün belirleyip, profesyonel bir kasap ayarlamaktı. Daha sonra hayvan satan alanlara gidilir ve uygun bir hayvan alınır. Hayvanda kesinlikle bir deformasyon olmamalıydı en ufak bir deformasyon tanrılara hakaret demektir. Büyük günde ise togalar giyilir ve kurban edilecek olan hayvanın boynuzlarına ve kuyruğuna kurdele bağlanırdı ve şehrin sokaklarında dolaştırılırdı. Daha sonra tapınağa getirilir ve kurban, rahibin ellerine bırakılırdı.¹

Roma tapınakları dört önemli kısımdan oluşurdu. Tapınağın merkezinde, içerisinde tanrının da heykelinin bulunduğu, değerli eşyalarla süslenmiş olan ve duvarlarla çevrili bir *cella* bulunurdu. Cellanın arka tarafında ise odalar olurdu. Bu odalar ya katılımcıların toplanması için ya da hediyelerin saklanması için kullanılırdı. Cellanın ön kısmında ise girişi sağlayan bir ön oda bulunuyordu.² Romalılar yeminlerini yerine getirdikleri zaman, celladan içeriye girerler ve heykelin üzerine balmumundan bir tablet yapıştırarak dua ederlerdi. Kurban'ın kanının akıtılacağı durumlarda tapınağın ön tarafında taş bir minber olurdu ve kurban bu minberin önüne getirilir bununla beraber ateş yakılır ve tören başlardı.³ Kadınlar bazı tanrılara adanmış törenlere katılamazlardı, bu tanrılardan ikisi Mars ve Herkül idi. Köleler için de kısıtlamalar vardı. Roma'da törenlere katılması yasaklanan bir başka grup ise, yabancılarıydı. Yabancıların törenlere katılmaları yasaklanmıştı çünkü bunların kötü ruhları davet ettiklerine inanıyorlardı. Tören sırasında sessiz olmak gerekmektedir, yalnızca flüt çalanların yaptıkları müzik duyulurdu. Rahip kafasını togasının

¹Ogilvie, 1969, s. 44.

²Ogilvie, 1969, s. 45.

³Price, 1970, s. 47.

saçakları ile kapatırdı Tahta bir tabak alarak kutsal unu ve tuzu karıştırırdı. Kurbanı kesmek için bu karışımı kurbanın boynuzlarının arasına ve kutsal bıçağa dökerdi. Bu tören sırasında kutsal bir bıçak kullanılırdı ki bu bıçak sayesinde kurbanın insan âleminde tanrı âlemine geçmesi sağlanırdı buna *immolare* denirdi. Rahip herhangi bir hatayı önlemek amacı ile törende olacak olan tüm olayları yazar ve prova ederdi. Olayı organize eden kimse sağa tanrının heykelinin olduğu tarafa döner ve insanları da o yöne yönlendirirdi. Kurban etme zamanı en gergin olunan zamandı çünkü tam olarak öldürülememiş hayvan törenin bozulduğuna işaretti. Suetonius'un belirttiği gibi böyle şeyleri göz ardı etmek için Iulius Caesar'ın hassassızlığına sahip olmak gerekmekteydi.¹ Iulius Caesar Afrika kralı Juba'ya karşı açtığı savaştan önce kestiği kurbanın öldürülememesiyle ortaya çıkan şeytani laneti görmemişti ve sonunda savaşı kaybetmişti.²

Hayvan öldürüldükten sonra, iç organları dikkatlice çıkartılır ve içinin de dışı kadar mükemmel olup olmadığına bakılırdı. İç organlardaki herhangi bir hasar töreni geçersiz kılardı. Hele de hayati organlarda bir bozukluk ve çürüme varsa bu daha da kötüye işaretti.³ Kurbanın eti adandığı tanrıya göre pişirilirdi. Eğer su ile ilgili bir tanrı ise o zaman kurbanın eti suya, yeraltı tanrısı ise, et ya toprağın üzerinde ya da toprağın altında bir hendekte ateşe atılırdı, çünkü bu tanrılarla insanlar aynı sofraya oturamazdı.⁴ Bu tanrı yaşayanların değil ölümler âleminin tanrısıydı. Kurbanın etinin bir kısmı kesildiği anda ya rahipler tarafından ya da kurbanı veren ve arkadaşları

¹Ogilvie, 1969, s. 49.

²Suet., *Aug.*, 1.xlix.

³Ogilvie, 1969, s. 49.

⁴Schneid, 2003a, s. 84.

tarafından yenilirdi.¹ Aile törenlerinde ise tören sonunda cömertliği tanrılara göstermek için komşuların ve yakınların katıldığı bir ziyafet töreni düzenlenirdi.² Törenlerde aktif olarak görev yapanlara da ayrıcalıklar vardı. Bunlar kurbanlardan paylarına düşenin yanında şarap ve ekmekte alırlardı. Ziyafette yenen etten ve rahiplere verilen etten arta kalanlar kasapta diğer vatandaşlara satılırdı.

Hayvan kurban etmenin yanında Roma'da ender olarak görünse de insan kurban etmede vardı. Bu olaya örnek olabilecek nadir olaylardan biri Iulius Caesar zamanında vuku bulmuştu. İki Galyalı ve iki Yunanlı, Roma forumunda kurban edilmişti ve bu olay Romalılar için düşmanlarının yeraltı dünyasının tanrısına sunumu olarak algılanmıştı.³

Antik kurban törenlerini en iyi göreceğimiz yer Pompei'de ki duvar resimleridir. Bunun yanında birçok heykel ve kabartmada bilgi vermektedir. Bunun en güzel örneği Milan'daki kabartmalardır. Kabartmada kurbanı kesen üzerinde togası ile dururken hemen sağ tarafında bir minber ve minberin üzerinde ateş bulunmaktadır. Arka tarafta flüt çalanlar sol tarafta ise, kurban boğazından tutulmuş ve kesiliyorken betimlenmektedir.⁴

¹Ogilvie, 1969, s. 50.

²Schneid, 2003a, s. 93.

³Schneid, 2003a, s. 95.

⁴Ogilvie, 1969, s. 51.

Kurban etme törenlerinde her zaman için tanrıların üstünlüğü ve büyüklüğü vurgulanırdı. Bu törenlerle tanrıların arkadaşlığı insanların üzerine çekilirdi.¹ Roma’da iki çeşit büyük kurban verme ziyafeti vardı, *lectisternia* ve *sellisternia*. Bu iki festivale tanrılar kendileri için özel olarak hazırlanmış koltuk ve kanepelerde ve kutsanmış yerlere oturarak katılırlardı. Genellikle birçok tanrı (6 veya 12) katılırdı. Roma’nın ana tanrıçası *sellisternia* denen sandalyelere otururdu. *Lectisternia*’da ise yine tanrılar kendileri için hazırlanan sofralara otururlardı ama buradaki amaç, Romalılarla tanrılar arasında ki uyumu ve dostluğu sağlamaktı.² Aslında kurban törenleri Roma dininin temel formüllerinden birini de açıklamaktadır. “*Do ut des*” yani sen tanrıya verirsen tanrıda sana verir.

II. 1. 7. DİĞER DİNİ AKTİVİTELER

Roma dini tanrılarla, insanlar arasında ki doğru ilişkinin kurulması ile ilgilenirdi. Böyle doğru kurulan bir ilişki neticesinde insan hayatının daha kolaylaşacağına ve zenginleşeceğine inanırlardı. Doğru ilişkinin kurulabilmesi için tanrıların dualarınızı ve kurbanlarınızı kabul edip etmediğini bilmeniz gerekirdi. Aksi halde bu tek taraflı bir telefon konuşmasından başka bir şey olamazdı. Romalılar tanrıların onayını anlamak için işaretlere bakarlardı. Bu işaretler yıldızlardan gelebilir veya çay yaprağına bakılarak ortaya çıkabilirdi. Ayrıca yerkürede ki herhangi bir hareketlilikte tanrıdan gelen bir işaret olabilirdi.³ Roma’da tanrının

¹Schneid, 2003a, s. 97.

²Schneid, 2003a, s. 108.

³Ogilvie, 1969, s. 53; Potter, 1994, s. 148.

yolladığı işaretleri anlamının 2 ana yolu vardı ve bunlarla toplum için önemli olan olaylarla ilgili tanrıların dileği araştırılırdı.

Romalılarda, *auspicium* olarak adlandırılan, kuşların uçuşunu gözleme sanatı vardı. *Augury*, kuşların uçuş şekli sonucunda tanrıların niyetlerinin yorumlanması demektir. Bu makam aslında Roma'nın efsanevi kralı Numa tarafından bulunmuştu.¹ *Augur* denen din görevlileri kuşların uçuşunu izleyip gözlemler yapmazlardı. Onlar ancak magistratusların işaretler konusunda sorun yaşadıklarında onlara yorumlama konusunda öğüt verirlerdi. Burada en büyük gücü elinde tutanlar magistratuslar idi. Onlar gelen bütün işaretleri yorumlar ve *Sibylla* kitabına ya da başka kâhinlere sorup sormamak gerektiğine karar verirlerdi.

İki tür *auspicia* vardı; biri tanrıdan istenilen onay veya ret ile ilgili işaretler diğeri ise tanrının, herhangi bir istek olmadığı halde yolladığı işaretlerdi.² Livius'dan aldığımız bilgiler ışığında bu işin nasıl yapıldığı hakkında bilgi sahibi olabiliyoruz. Livius'a göre, Numa kral seçileceği zaman augur yüzünü örterdi ve Numa'nın yanına otururdu ve üzerinde hiçbir leke bulunmayan değneğini sağ eline alıp kaldırır ve görülebilen her yere doğru sırayla geçirirdi. Daha sonra değneği sol eline alır ve sağ elini kralın başına koyarak kralı tanrı Jüpiter adına kutsar ve gördüğü bütün işaretlerin onaylama doğrultusunda olduğunu belirterek Numa'nın krallığını legal hale getirirdi.³ *Auspices* genellikle *comitia* toplanmadan önce olurdu.

¹Dowden, 1992, s. 16.

²Schneid, 2003a, s. 113.

³Liv., I. 18. 7-10.

Magistratuslar her önemli karar öncesinde patron tanrı Jüpiter'in onayını alırdı. Savaş zamanlarında nadiren de olsa auspicesler askeri kamplarda da olurdu.

Auspices işleminde yapılacak iş basitti, yargıç açık bir alana oturur ve kuşların uçuşunu izlerdi. Kuşların kanat çırpışları söyledikleri şarkılar karar için önemliydi. Bir sonraki gözlem ise tavukların nasıl yediğini incelemektir. Acele durumlarda karar vermek için kafeslerde tavuklar tutulur ve kafesin dışarısına bir parça kek bırakıldıktan sonra serbest bırakılırlardı. Eğer yemi yerlerse işaretin olumlu ama yemezlerse olumsuz olduğu söylenirdi.¹ Cicero'ya göre, tanrının cevabı çoğu zaman *magistratus*'un istediği gibi olurdu.²

Romalılar sadece kuşları gözlemezlerdi, onlar tanrıların onları ödüllendirdiğini veya cezalandırdığını bütün yıl olan olağanüstü olayları listeleyerek de anarlardı. Bu listeleme sonucunda bütün bir yılın değerlendirilmesi yapılırdı.³ Tanrıların isteğini sormanın bir diğer yolu da, büyük tanrı Jüpiter'in işareti olan şimşeklere bakmaktır. Şimşegin düştüğü yer hemen kutsal ilan edilirdi çünkü Jüpiter'in oraya izini bıraktığı düşünülürdü. Alanın etrafı hemen çevrilir, dualar orada edilirdi. Bu alana *bidental* adı verilirdi. Octavianus da böyle bir kutsal işaret almış ve kutsal işaretin geldiği yere bir tapınak inşa ettirmişti. Tanrıların sorulan sorulara cevapları ya evet ya da hayırdı. O nedenle işaretler de ya eveti simgelerdi ya da hayırı. Şüpheye düşülen durumlarda ise augur'un tavsiyesini alınırdı.⁴ Eğer işaret

¹Schneid, 2003a, s. 116.

²Cic., *div.*, II. 34.

³Schneid, 2003a, s. 117.

⁴Ogilvie, 1969, s. 57.

sorgusuz bir biçimde magistratus'a geliyorsa yargıç gelen işaretin kayda değer olup olmadığına karar verirdi. Bütün yollar denendiği halde tanrıların isteği öğrenilemiyorsa ve olağanüstü durumlar ortaya çıkıyorsa o zaman *Sibylla* kitabına bakılarak yorum yapılırdı.¹ Bu kitap *Sibylla* adında bir kâhin bir kadının yazdığı ve dini öğütlerden oluşan bir kitaptı. Bu kitap Roma'nın son kralı tarafından toplanmış ve Jüpiter tapınağının altında bir taşta saklanmıştı. Fakat tapınağın M.Ö. 82'de yanmasıyla birlikte ortadan kalkmıştı. Daha sonra doğudan, Yunanistan'dan ve İtalya'dan derlenen parçalarla yenisi oluşturulmuştu.² Roma'nın Vei ile yaptığı savaş sırasında (M.Ö. 400) çok soğuk bir kış yaşanmış ve daha sonra kavurucu bir sıcak takip etmişti. Bu olaylardan sonra Romalılar *Sibylla* kitabına başvurmuşlardı. Kitapta onlara tanrılar ile aralarını düzeltmenin tek yolunun, tanrılar için yepyeni bir tören düzenlemek, tanrı için bir heykel yaptırmak ve onlar için sofraya hazırlamak olduğunu söylemişti.

Cumhuriyet döneminin sonlarında bu makam tehlikeli bir hal almıştı. Tanrılar tarafından onaylanan ve seçilen kişi olduğunu kabul ettirmek isteyen herkes bu makamı kullanmıştı. Tanrıların isteğini anlamamanın ve yorumlamamanın bir diğer yolu ise rüyalardı. Romalılara göre rüyalar tanrılarla iletişim kurmanın bir yoluydu. Plinius gibi filozof ve düşünce adamı olan bir insan bile bunlara inanmıştı. Onun şahit olduğu bir olayda bir asker bir köpek tarafından ısırılmış ve fena halde yaralanmıştı. Daha sonra aynı asker rüyasında annesinin ona iyileştirici bir formül verdiğini görmüş ve bunu uyguladıktan sonra iyileşmişti. Rüyaları yorumlama işi Romalının ticari zekâsıyla birlikte para işlerine dökülmüş ve rüya tabirlerini anlatan

¹Schneid, 2003a, s. 121.

²Ogilvie, 1969, s. 62.

el kitapları çıkmıştı.¹ Tanruların onayını almanın veya fikirlerini sormanın bir diğer yolu ise hayvanın iç organlarına bakmaktı. Bu işi profesyonel olarak yapan insanlar vardı. Bunlara *haruspices* denirdi. Hayvanların iç organları çıkartılır ve organlara bakarak yorumlar yapılırdı. Bu insanlar tıpkı augurlar gibi savaşlar, barışlar, yenilgiler ve zaferler üzerine tahminlerde bulunurlardı.²

II. 1. 8. OYUNLAR

Antik Roma'da oyun, bugün bilinen anlamından farklı bir anlama sahipti. Tanruları onurlandırmak, imparatorun yerini sağlamlaştırmak ve halk desteğini almak ve Romalının kafasını dağıtacak eğlence ortamı sağlamak bunlardan önemli olanlarıydı.

Roma'da kutlanan birçok değişik oyun vardı ve temel olarak bu oyunlar kurban törenlerinin sonunda olurdu. Bu oyunlardan biri *Ludi Saeculares* idi ve ilk defa M.Ö. 249 yılında Sibylla kitabına başvurulması ile başlamıştı. On kişiden oluşan rahip gurubu Sibylla'nın kitabında yazılanları yorumlayarak bunları oluşturuyordu.³ *Ludi Saeculares* denen oyunların yanında, *Ludi Scaenici* denen teatral oyunlar veya *Ludi Circensis* denen Roma arenalarında oynanan oyunlarda vardı. Roma oyunlarında 13 Ekim ve 13 Kasım tarihlerinde genellikle büyük bir ziyafet töreni ile başlar ve bu oyunların kalbini oluştururdu. Roma'nın tarihsel dönemlerinde 15 Ekim ve 15 Kasım'da büyük bir ziyafetin sonunda 9 gece süren

¹Ogilvie, 1969, s. 69.

²Schneid, 2003, s. 124.

³Feeney, 2005, s. 106.

tiyatro oyunları ve 4 gün süren atlı araba yarışları olurdu. At yarışları at sürenin bir attan diğerine atlaması ile olurdu. Milattan önce ikinci yüzyıldan itibaren, atlı yarışlar, koşular, güreş müsabakaları ve boks müsabakaları izledi. Bütün bunlar Roma'nın geleneksel oyunlarıydı. İmparatorluk döneminde buna eklenen müsabakalarda olmuştur, jimnastik, şiir ve binicilik gibi.¹ Oyunları, şehrin ileri gelenleri (magistratus) yönetirdi. Bunlar, dini oyunların eski zafer günlerinden kaldığını gösteren ve *triumphator* denen özel giysiler giyerlerdi.

II. 1. 9. DİNİ TAKVİM

Tanrılara ulaşmak için dua etmek ve kurban vermek gerektiğini anlayan Romalılar için bir sonraki adım dualar ve adaklar için belirli günler ayarlamaktı.² Roma takvimini ile ilgili yazılması gereken en önemli nokta, ortak ve yaygın bir takvim olmadığıdır. Her şehir hatta her Roma kolonisi kendi takvimini oluşturmuştu. Dahası bu takvimler rahiplerin kendileri tarafından değil de yerel senatoya bağlı olan yöneticiler tarafından hazırlanırdı. Roma için de durum biraz karmaşık olmasına karşın farklı değildi. Hangi festivalin kutlanması gerektiğine Roma senatosu, festivallerin takvimdeki yerine ise pontifices koleji üyeleri karar veriyordu.

Roma'da iki tür takvim vardı. Biri ulusal olarak kabul edilmiş takvim, diğeri ise şehirlerin yöneticileri tarafından hazırlanmış takvimdi. Roma'da ilk takvim Caesar tarafından hazırlanmıştı. Caesar'ın takvimi düzenleme amacı, tıpkı Octavianus'un yapmak istediği gibi, toplumda yok olmaya başlayan dini inanışı ve

¹Schneid, 2003a, s. 108.

²Gordon, 2003, s. 69.

uygulayışı bir düzen ve şekil vererek hatırlatmaya ve uygulamaya çalışmaktı.¹ Son şekil ise M.Ö. 8’de olmuştu. Sivil takvimin oluşmasındaki ilk adım yılları günlere ve aylara bölmektir. Temel olarak doğanın belirlediği bu bölünmeyi insanlar isimlendirmişlerdir.²

Romalılar eski zamanlardan beri bu takvim için çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Bu takvimde değişik tanrılar için belirlenmiş sabit festivallerin günleri verilmişti. Iulius Caesar’ın M.Ö. 46’da hazırlattığı takvim bütün imparatorluğa dağıtıldı ve yaklaşık 40 kopyanın parçaları ise taşa kazındı.³ Taşa kazınmış olan takvim ile ilgili daha sağlıklı bilgiler yazar Ovidius’un *fasti* adlı eserinden öğrenilmektedir. Takvimde her günün karşısına o günle ilgili bilgi yazılmıştı. *N* (*nefastus*) harfi o gün herhangi bir kamu tatilinin olmayacağını belirtirdi. Bu gibi günlerde kamu tatilleri olmazdı. Bu günlerde ya ölümler için ya da arınma için festivaller düzenlenirdi. *NP* harfi, bu günlerde büyük halk festivallerinin düzenleneceğini belirtirdi. Ayrıca takvimde *EN* (*endotercisus*) (= bölümlere ayırmak) harfi ile gösterilen 8 gün vardı ki bu günlerde hem sabah hem de akşam festivaller düzenlenirdi. Bu günlerde mahkemeler ve resmi daireler açık değildi. Fakat bütün kurumların kapalı olduğu da söylenemezdi. Okullar, alışveriş yerleri açık olur, senato toplanırdı. *F* (*fastus*) ile gösterilen günler sıradan çalışma günleri ve *C* (*comitalis*) ile gösterilen günlerde ise kanun ile ilgili bütün kurumlar tam anlamıyla çalışırdı.⁴ Iulius Caesar ve daha sonra Octavianus döneminde, imparatorlar festivallerin arasına kendi zaferleri ile ilgili

¹Cook, 1934, s. 469.

²Schneid, 2003, s. 41–46.

³Ogilvie, 1969, s. 70.

⁴Ogilvie, 1969, s. 71.

kutlamaları da eklemişlerdi. İmparatorluk için önemli günlerle ilintili olan festivallerin zamanları uzatılmıştı. Bu yolla, Romalının bilinçaltına istenilen düşünce iyice yerleştirilebilirdi. Politik olarak çok önemli olmayan bazı festivallerin ise zamanları kısaltılmıştı. Örneğin, Cicero döneminde 7 gün olarak kutlanılan Saturnalia festivalleri Octavianus döneminde 3 güne indirilmişti.¹

Takvimin ilgi çekici yanlarından biri, ayların bölünme şekli idi. Sıradan sivil amaçlarla hazırlanmış takvimde Romalılar'ın haftaları sekiz günden oluşmakta idi. Ama dini amaçlar için hazırlanmış olan takvimde bir ay içerisinde üç önemli gün vardı. Ayın ilk günleri yani *Kalends*, ayın ilk dönümüne denk gelirdi. Genellikle ayın beşinci ve yedinci gününe denk gelen *Nones* ve son olarak ayın on üçüne ve on beşine denk gelen *Ides* vardı. *Kalends* Iuno için kutsaldı, *Nones* başrahipler için ve *Ides* ise Jüpiter için kutsaldı. Romalılar iyi ve mutlu günler için takvimlerine bir beyaz taş, kötü günler için siyah taş koyarlardı.

Aslında festivallerin başladığı tarih Mayıs ayı idi. Fakat daha sonra yeni yıl daha gerilere atıldı, yönetsel sebeplerden dolayı, bugünde yeni yılın başlangıcı olarak kabul ettiğimiz 1 Ocak başlangıç tarihi olarak kabul edilmişti.² Sonuç olarak açılış Ocak ayında ve Ianus ile yapılırdı fakat ilginç şekilde bu tanrıya adanan festival önemli ve uzun süredir yapılan bir festival değildi. Bu nedenden ötürü de bu festival takvimde *F* (normal çalışma günü) olarak gösterilmişti. Doğal olarak Roma gibi komplike ve ticari bir şehirde Roma'nın eski ve tarımsal hayatına daha yakın tanrılar

¹Schneid, 2003, s. 48–58.

²Shneid, 2003, s. 51.

için düzenlenen törenlerin hepsine takvimlerde pek rastlanmazdı. Çünkü tanrıların ve tabi ki festivallerin amacı Romalının ihtiyaçlarını ve isteklerini karşılamaktı.¹

Takvimde yer alan eski festivallerden biri *Compitalia* idi. Bu festival şehir başkanının ocak ayının başında belirlediği bir günde yapılırdı. Küçük bir türbe yapılır ve türbe dört yöne açık bırakılır ki dört bir yandaki tarlalardan gelen ruhlar rahatça içeri girebilirdi. *Compitalia*'da çiftçiler sabanlarını türbeye asarlardı. Özgür insanlar yün bir oyuncak bebek, köleler ise yün bir top asarlardı duvarlarına. Sonraki gün minberde kurban verilir ve tatil olurdu. Octavianus döneminde *Compitalia* festivalleri yeniden canlandırılmıştı, çünkü bu festival böyle karmaşık nüfusa sahip bir kentte yaşayan herkesin Romalı kimliğini kabartmış ve farkına vardırırmıştı.²

Şubat ayı adını, *februum*'dan yani arındırma işleminde kullanılan araçtan almıştı. Bu ayda *Parentalia* ve *Lupercalia* adında iki önemli festival vardı. *Parentalia*, şubat ayının 13 ile 24'ü arasında ki dönemde yapılırdı. Bu dönemde tapınaklar kapatılır ve evlilik törenleri yapılmazdı. Bu festival ölü ataların bakımına adanmaktaydı. Eski inanişâ göre ölülerin ruhları gömüldükleri yerde veya küllerinin olduğu yerde dolaşırlardı. Bu törenlerde ölü insan için yemekler verilirdi. Belki bugün bizim İslam inancında ölülerin arkasından yemek çıkarma alışkanlığımızın bilinçaltında da bu yatmaktadır. Eğer ölünün ardından bu yemek verilmezse ölünün mezarından çıkıp ölümü ve yıkımı şehre yayacağına inanılırdı.³ Bu nedenledir ki her Romalının önemli görevlerinden biri annesini veya babasını ölümler dünyasında

¹Ogilvie, 1969, s. 72.

²Ogilvie, 1969, s. 75.

³Ov., *fast.*, II. 535–565.

besleyip ruhlarını gelecek yıla hazırlamaktı. Bu prosedür cumhuriyet döneminin sonunda daha standardize edilmişti. Tören ataların ölüm yıldönümünde değil de festival günlerinde olmaya başlamıştı. Çünkü inanılırdı ki ölümler ölüm yıldönümlerinde değil de festival günlerinde dünyaya daha fazla yaklaşırdı.¹ *Lupercalia Parentalia* ile aynı hafta içinde olurdu. Bu festivalin hangi tanrı için olduğu ve festivale ne kadar insanın katıldığına ilişkin bir bilgi bulunmamaktadır. Fakat detaylardan neler olduğu hakkında bir şeyler çıkarabiliriz. Palatinus tepesinin yakınlarında *Lupercal* adı verilen bir mağara vardı. Şubat ayının on beşinci günü *luperci* adı verilen ve iki gruptan oluşan genç adamlar burada buluşurlardı. Bu mağarada Roma kurbanları arasına pek girmeyen keçi ve domuz kurban ederlerdi. Daha sonra kurbanın kanından alınlarına sürer ve alınlarında ki kanı bir yün parçası ile silindikten sonra sütün içerisine daldırırlardı. Tam bu sırada sesli şekilde gülerlerdi. Kurban töreninden sonra mağaranın içerisinde bir yemek ziyafeti verilirdi. Yemekten sonra sadece keçi postu giymiş olan katılımcılar Paletine tepesini aşağı kısmına kadar koşarlardı. Böyle yuvarlak bir alanda Roma'nın etrafını koşmaları eski yerleşim yerlerini bir çeşit arındırma ve koruma olarak algılanmış olmalıydı.² Bu ayın, bolluğun ve bereketin artması için yapılırdı. Takımların liderleri genellikle aristokrat sınıfa üye insanlardı. M.Ö. 44'de Marcus Antonius *luperci* takımlarından birinin lideriydi.³ Belki bu sebepten belki de törenlerin içerisinde kuşkular barındırmasında Octavianus bu gibi törenlere yetişkinlerin katılmasını çıkardığı bir yasa ile yasaklamıştı.⁴

¹Ogilvie, 1969, s. 76.

²North, 2000, s. 47.

³Ogilvie, 2003, s. 77; Ov., *fast.*, II. 380–395.

⁴Ogilvie, 2003, s. 78.

Mart ayı tanrı Mars'a adanmış bir aydı. Ayrıca, eski takvime göre Mart ayı yılın başladığı ay idi. Yılın başlangıcı olmasının sebebi de doğanın yeniden canlanması ve bu ayda Roma toplumu için önemli bir kavram olan savaşların olmasıydı. Savaş tanrısı ve ekinleri büyümesini sağlayan tanrı olan Mars'a adanan bu festival Mars'ın rahipleri (*flamen Martialis*) ve diğer sorumlu insanlar tarafından yapılırdı. Mart'ın birinde Vesta türbesindeki kutsal ateş yakılır ve rahiplerin evleri ve diğer kutsal alanlar defne çelenkleri ile donatılırdı. Mart'ın on dördünde Mars için bir şölen düzenlenirdi ki, bu şölenin bir parçasında Campus Martius'ta at yarışı olurdu. Mart'ın yirmi üçünde savaşlarda kullanılan kutsal trompet kutsanırdı. Festivalde üyeleri soylu ailelerinden oluşan iki grup dansçı olurdu. Bu iki dans grubu festivalin sonuna kadar sokaklarda üniformalarıyla dolaşır, değişik danslar eder ve eski dilde şarkılar söylerlerdi. Dans edenlere *Salii* denirdi. Saliiler'in giydiği üniformalar muhtemelen bronz çağında askerler tarafından giyilirdi. Mart'ın birinde Mars tapınağına gidilir ve oraya on iki tane bronz kalkan bırakılırdı ki bu kalkanlar Miken kalkanlarına benzerdi. Mitolojiye göre, bu kalkanlardan biri tanrı tarafından Mart'ın birinde dünyaya atılmıştı ve Mamurius denen bir demirci ustası, diğer on birini tamamlamıştı. Katılımcılar tapınaktan çıktıktan sonra belirli alanlarda durur ve ilahi söylerlerdi. Belirledikleri rota geleneksel rotaydı, belirlenmiş evlerde dururlar ve buradaki büyük ziyafetlere katılırlardı. Fakat festivalin en heyecan verici kısmı maraton dansı idi. Bu özel dans şehrin merkezinde ve *pontifices*'in karşısında olurdu. Eski günlerde *saliiler* seçkin insanlar arasından seçilirlerdi. Fakat cumhuriyetin geç dönemlerinde bu seçkinlikte azalma olmuştu. Daha sonra ki dönemde bu törende

seslendirilen ilahilerin içerisinde Octavianus'un isminin geçmesi Senato'nun isteği ile sağlanmıştı.¹

Hemen hemen her toplumda ve her medeniyette baharın gelmesi, günlerin uzaması ve çetin kış günlerinin sonunda fakirlerin rahatlayacakları günlerde tatiller olurdu. Antik Roma'da böyle bir durumu karşılayan festival Mart ayının on beşinde olan *Anna Perenna* festivaliydi. Tanrıçanın ismi ve doğası ile ilgili şeyler pek net olmamasına karşın, festivalin bazı neşeli kısımları hakkında ki bilgiler Ovidius sayesinde günümüze ulaşmıştır. İnsanlar bu günde Tiber nehrinin kıyısına gider orada piknik yapar ve şakalar içerisinde içkiler içerlerdi ve içtikleri fiçuların çokluğunca uzun bir yaşam süreceklerine inanırlardı. Ayrıca bu alanda eğlence amaçlı teatral oyunlarda oynarlardı. Bu bilgiler ışığında *Anna Perenna* festivalinin herhangi bir dini anlam ifade etmediğini söylenebilir.² Ayın 24'ünde festival biterdi.

Mart ayının tersine nisan ayında çok festival olurdu. Adının Etrüsk dilinden *Apru* ya da Latin dilinden *aperio* 'dan -her şeyin açıldığı mevsim- gelmiş olmasının yanında bu ayda önemli dini törenler olurdu. Bu ayda köle kadınlar sadece bu aya mahsus olarak erkeklerin kullandığı hamamlara giderler ve orada erkeklere iyi şans getirsin diye *Fortuna Virilis* 'e dua ederlerdi.

Nisan ayı da festival açısından zengindi. Nisan'ın dördünde bir Anadolu tanrısı olan *Magna Mater* adına oyunlar düzenlenir ve büyük partiler verilirdi. Ayrıca ayın on dokuzunda plepler tarafından *Ceres* festivali düzenlenirdi. Roma vatandaşları

¹Ogilvie, 1969, s. 78; Fraser, 1996, s. 397-403.

²Ogilvie, 1969, s. 80; Ov. , *fast.* , II. 530-540.

için üç festival önem taşırdı bu ayda; 21 Nisanda olan *Parilia* festivali, 28 Nisan'da olan *Floralia* festivali ve son olarak *Feriae Latinae* festivali. *Parilia* festivalinin adına kutlandığı tanrı, çobanlıkla ilgilenen bir tanrı olmalıydı. Bu tanrının tek mi çift mi olduğu ya da kadın mı erkek mi olduğu hakkında bir kesinlik bulunmamaktadır. Bu festivalin amacı hastalıkları hem ahırlardan hem de kuzulardan uzaklaştırmak için arındırma yapmaktı. Bu festival kırsal alandaki önemini antik günlerde ki kadar sürdürmekteydi. Çünkü bu gün aynı zamanda Roma'nın kuruluş gününe denk gelmekteydi. Bu festivalin amacı hayvanları bütün zararlardan arındırmaktı. Bu iş için ilk önce yere su dökülür ve bu su daha sonra süpürge ile süpürülürdü. Sürü ve ahır kapısı çiçeklerden yapılan zincirlerle süslenirdi. Sülfürden bir duman yapılarak hayvanlara koklatılır ve melemeleri sağlanırdı. Tanrıya yakararak bütün günahlarının affedilmesi ve hayvanlarının korunması istenirdi. Bu festivalin Roma için önemi kırsal kesimde kutlanan bir festivalin ulusal bir festivale dönüşmüş olmasıydı.¹ Bu günde hem kamu törenleri hem de halk törenleri yapılmaktaydı. Roma, otuz bölgeye ayrılmıştı ve muhtemelen her bölge kendi törenlerini hazırlardı. Evler yeşil yapraklarla süslenir ve büyük bir şenlik ateşi yakılırdı. Ateş tam yandığı zaman Ekim ayında kesilen atın kurumuş kanı ve bir önce ki hafta kesilmiş hamile ineğin rahmi ateşe atılırdı. Bu karışım daha sonra Vesta bakireleri tarafından saklanırdı. Aynı zamanda kekler yapılıp sunulur ve tıpkı bugün baharın gelişinin kutlandığı tüm törenlerde olduğu gibi yakılmış ateşin üzerinden atlanırdı. Festival bir açık hava yemeğiyle son bulurdu.

Bu zamanda ortaya çıkan bir diğer tanrı ise bütün her şeyin çiçek açmasını sağlayan *Flora* idi. *Flora* bütün çiçeklerin renk bulmasını da sağlayan tanrıça idi.

¹Ov., *fast.*, iv. 715–738; Ogilvie, 1969, s. 82.

Senato bu ayda bu tanrıça adına festival yapılmasını kararlaştırmıştı. Özellikle konsül *Laenas* ve *Postumius* bu tanrıça adına yapılan festivallerde kutsal dualar okumuşlardı.¹ Bütün yapraklıların açmasını sağlayan bu tanrı, Octavianus döneminde sosyal bir boyut kazanmıştı ve bu ayda doğurganlığın da çoğaldığı vurgulanmıştı. Octavianus'un buradaki sosyal ve politik amacı, nüfusun ama, asil sınıfın nüfusunun, artmasını sağlamaktı. Festival boyunca oynanan oyunlar Circus Maximus'ta yapılırdı ve oyunlar başlamadan önce seyircilerin üzerine bezelyeler atılırdı. Böylece açlık giderilmiş olur ve bereket ve bolluk canlandırılmaya çalışılırdı.

Nisan ayı için son önemli festival, *Feriae Latinae* festivali idi. Bu festival diğer iki festivale göre daha ciddi idi. Bu festival tam anlamıyla bir Roma festivali değildi. Alban tepelerinden getirilmiş bu eski festivalin önemi, eski dönemde bütün şehir yöneticilerinin işlerini bırakıp Roma da toplanmaları ve böylece birliğin sağlanması idi. Cumhuriyet döneminde artık şehir devletleri kalmadığı için bu tür bir toplanma olmamıştı.²

Mayıs ayının anlamı belki büyümekten, belki de Mercury'nin annesi Maia'dan gelmekteydi. Bugünkü toplumlar için bu ay çok güzelmiş gibi algılanmasına karşın Romalılar için karanlık bir aydı. Bu ayda hiç kimse evlenmezdi çünkü evlenmenin uğursuzluk getireceğine inanıyorlardı. Bu ayın baş festivali *Lemuria* yani hayaletlerin günleri idi. Ayın dokuzu ile on üçü arasında kutlanırdı. Daha önce belirtilen *Parentalia*'da, sadece aile büyüklerinin ruhları anılıyordu fakat burada bütün ölülerin ruhları anılıyordu. Romalılar bu festivali çok fazla ciddiye

¹Ov., *fast.*, v. 190-400.

²Scullard, 1981, s.56; Ogilvie, 1969, s. 84.

almış olmalarına rağmen festivalde kurban kestiklerine dair bir kaynak yoktur. Herkes bu festivali kendi evinde özel olarak kutlardı. Gece yarısından sonra ev sahibi ellerini yıkar, çıplak ayakla eve doğru yürür ve ağzında ki dokuz siyah bezelyeyi tükürür ve her tükürdüğü bezelyeyle ‘bu tükürükle beni ve benimkileri kurtarıyorum’ derdi. Tam bu sırada ev sahibi arkasını döner, ellerini yıkar ve bir zil çalarlardı. Böylece hayaletin ortaya çıktığı ve bezelyeleri yediği düşünülürdü. Ayrıca bazı durumlarda bezelyeleri ölünün mezarının üzerine atarlar ve böylece ölünün yaşayanları serbest bırakacağına inanırlardı. Bu durumda bezelyenin niye kullanıldığı hakkında pek bilgi yoktur. *Flamen Dialisler* bezelyelere dokunmazlar çünkü dokunduklarında kutsallıklarından bir şey kaybedeceklerine inanırlardı. Fakat bütün Romalılar’ın bunu yaptıklarını dahası buna inanıp inanmadıklarını tam bilemiyoruz. Örneğin, Catullus buna inanmazı ölümün sonsuz bir uyku olduğuna inandığını belirtmişti. Ayrıca yaşlı Plinius ölümlerin ruhlar halinde dolaşmayıp buldukları yerde kaldıklarından söz etmişti.¹

İnsan kurban etme Roma da pek fazla görülmemiştir. En son görülen örnek M.Ö. 216’da Cannae savaşından sonra iki Galyalı ve iki Yunanlının kurban edilmesi olayıydı. Daha sonraki dönemlerde bu olayın tekrarı kukla bebeklerle yapılmıştı. Bu olay tam bir halk festivali olmamakla birlikte bir anma, günah çıkarma ve belki de artık ne kadar medeni olduklarını gösterme töreni haline gelmişti. Törene pontifices, yargıçlar, Vesta bakireleri ve Jüpiter ve rahipleri katılır ve Roma’nın en eski köprüsü olan Pons Sublicus’dan öldürülen insanların anısına kuklalar Tiber nehrine atılırdı.

¹ Ogilvie, 1969, s. 86; *Ov.,fast.*, v. 419-493.

Roma'nın tarıma dayalı hayat sürdüğü günlerde Mayıs ayı ekinlerin hasadına yakın aydı bu nedenle ya büyüme ve yetiştirme tanrısı Ceres'e ya da güçlendiren tanrı Mars'a kurbanlar verilirdi. Bununla elde edilmek istenen amaç kötü ve zarar verici şeytanları tarlalardan uzaklaştırmaktı. Bunun için iki tören yapılırdı. Bunlardan biri *Amburbium* diğeri ise *Ambarvalia* idi.¹

Haziran ayının ilk kısmı da uğursuz sayılan aylardandı. Bu ayın ilk günlerinde evlilik pek tasvip edilmezdi. Ovidius, *fasti* adlı eserinde kendi kızının evliliği için *Flamen Dialis*'in karısına danıştığını ve kadından 15 Haziran'a kadar beklemesini öğüt aldığını yazmaktadır. Ayrıca bu ayda seyahatlere çıkmak da yasaklanırdı, ne halk işleri nede özel işler olurdu ayrıca askeri işler belli bir süre için dururdu. Roma aile yaşantısının öz elementini temsil eden Vesta tapınağı Roma'nın sembolik ocağı idi. Forum'un içerisinde bulunan küçük yuvarlak tapınağın içerisinde 1 Mart'ta yakılan ve bütün bir yıl boyunca Vesta rahibeleri tarafından bakılan bir ateş bulunurdu. Tapınağın içerisinde ambar olarak adlandırılabilen bir yer vardı ve burada bütün bir yıl boyunca kutsal törenlerde kullanılan kutsal emanetler tutulurdu. Ayrıca burada Truva'dan kaçarken getirilen Athena heykeli de vardı. Vesta tapınımı Roma için sonsuz gücü temsil ederdi. Buradaki ambara, sadece Vesta rahibeleri ve *Pontifex Maximus* girebilirdi. Sadece 9 Ocak'ta Roma'nın evli bayanları çıplak ayakla içeriye girip basit yiyecekleri tapınağa koyarlardı. 15 Haziran'da Vesta rahibeleri tapınağın içerisindeki bütün gereksiz şeyleri Tiber nehrine atardı ki böylece hayatta ki şanssızlıkların geçtiğine uğursuzlukların dışarı atıldığına inanılırdı. Haziran ayında yapılan festivallerden biri de *Fors Fortuna* için yapılan festivaldi.

¹Scullard, 1981, s.63; Ogilvie, 1969, s. 87-89

Bugünde tıpkı *Anna Paremma* festivalinde olduğu gibi, nehrin kıyısına gidilir ve orada piknik yapılırdı. Festivali diğerlerinden farklı kılan şey ise diğer festivallerde dini havayı kirlettiklerine inanıldığı için törenlere katılamayan kölelerin, Mars ve Herkül gibi tanrıların heykellerine dokunması yasaklanan kadınların, Mars ve Herkül'ün törenlere katılması idi. Bu festivale kölelerin katılma sebebi tanrıçaya yapılan tapınağın yanına bir tapınak yaptıran Tullius'un köle bir kadından doğmasıydı. Haziran ayının 19'u ve 21'inde sadece rahipler tarafından uygulanan iki dini festival daha vardı bunlar *Lucaria* ve *Furrinalia* idi.¹

Ağustos ayı iyi organize edilmiş ve ciddi festivallerin olduğu bir aydı. Ağustos'un on beşinde Diana adına bir tapınma töreni olurdu. Diana tapınımı daha çok politik bir önem teşkil ederdi. Bu törende amaç Latin halklarını bir araya toplamaktı.² Tapınımı yapılan bir başka tanrı ise isminin anlamı tahıl ambarı demek olan *Consus* idi. Tanrıya ait tapınakta kurban verilir ve ondan öncede bir koşu tertip edilirdi. Consus ayrıca Roma tarihi için de önemli bir tanrıydı çünkü Sabinler bu tanrıya adanan festivalleri izlerken Romalılar kadınlarını kaçırmışlardı.³

Eylül ayı festivaller açısından fakir olmasına karşın iki hafta boyunca düzenlenen *Ludi Romani* açısından zengindi. Oyunlar pek dini olmamasına karşın bu ayda şehrin dini yaşamı için önemli bir olay vuku bulurdu. Roma'nın patron tanrısı *Jüpiter Optimus Maximus* için M.Ö. 517'de adanan tapınağı kutlama yıldönümü olan günde yargıçlar tarafından bir buzağı kurban edilirdi. Kurbanın etinden hazırlanan

¹Ov., *fast.* , vi. 771–785.

²Scullard, 1981, s.66; Ogilvie, 1969, s. 93.

³Ogilvie, 1969, s. 94.

yemeğin servis edildiği ziyafete tanrılar kendileri için hazırlanmış sedirlere oturarak (insan gibi giydirilmiş heykeller olarak) katılırlardı. Böylece insanlar ve tanrılar aynı sofrada buluşurlardı. Eylül ayında, Roma'nın asil olmayan sınıfı yani Plepler için önemli oyunlar düzenlenirdi. Bu törenler Circus Maximus'da olurdu.¹

Ekim ayı hasadın toplandığı tarlaların temizlenmeye başlandığı aydı. Bu ayda Romalı çiftçi sabanını, asker ise silahını temizler ve kutsardı.² Fakat bu ayın en önemli olayı, yapılan at yarışını kazanan iki atın Mars için kurban edilmesiydi. Atın başı kesilir ve *regia*'ya asılırdı. Festivalin tarihinde sadece atların başı kesilip *regia*'ya asılmamıştı. Iulius Caesar M.Ö. 46'da iki isyancı askerin kafasını kestirmiş ve bununda Ekim Atı olduğunu söyleyerek regiaya astırmıştı.³

Kasım ayı pek fazla dini olayın olmadığı bir aydı. Bu ayda Jüpiter'e düzenlenen bir festival vardı. Buna karşın Aralık ayı çok yoğun bir aydı. Ayın ilk günlerinde Roma'nın önde gelen kadınları ve Vesta bakireleri *Bona Dea* yani iyi tanrıça için adanan festivali kutlamak amacıyla şehir yöneticisinin evinde bir gece geçirirlerdi ve böylece Roma festivalleri sona ermiş olurdu.

Roma'nın sıradan insanları için bu büyük festivallerin hem negatif hem de pozitif etkileri vardı. Sıradan insanlar mahkemelerdeki işlerini yerine getiremiyorlardı, gerekli yasal işlerini veya halk alanlarında ki işlerini yerine getiremiyorlardı. Bunun yanı sıra törenlere izleyici olarak katılabiliyorlar, dağıtılan

¹Suet. , *Aug.*, II. XLIII

²Schneid, 2003a, s. 55.

³Ogilvie, 1969, s. 97.

kurban etinden yararlanabiliyor ve ayrıca düzenlenen oyunları izleyebiliyorlardı. Romalılar için bütün bunların hepsi bir vatandaşlık hakkıydı, görev değildi.¹

II. 1. 10. ROMA DİNİ'NİN KUTSAL MEKÂNLARI

Roma'da tanrılar ve törenler kadar tanrılara yakarılacak ve kurban kesilebilecek alanlarda önemliydi. Şehrin yerine, kuruluş şekline ve tabii ki dini özelliklerine uygun olabilecek dinsel alanların kurulması gerekli idi ki bunların yerleri *augurlar* yani tanrıların işaretlerini anlayan insanlar tarafından belirleniyordu. Sonuçta bu da bir tanrı kararı idi. Anlam olarak *templum* Romalılar için ne bir kutsal alan nede bir bina idi. Templum'un kutsal olabilmesi için tanrılar tarafından kutsanması gerekiyordu.² Pomerium yani, Roma'nın kutsal alanı Roma tapınaklarının yapıldığı alandı. Hikâyeye göre Roma'nın kurucu ikizleri Romulus ve Remus sadece şehri kurmakla kalmamışlar aynı zaman da Roma'nın kutsal alanını da belirlemişlerdi. 12 kartalı Palatinus tepesinde gören Romulus'un alanı, Aventinus tepesinde 6 kartal gören Remus'un alanından ayrılmıştı. Bu taş bloklarla ayrılan alana da Pomerium denilmişti.³ Roma'nın ilk çağlarından beri belirlenmiş bu kutsal alanına ne sivil binalar nede mezarlıklar girebiliyordu. Bunun yanında Romalı olmayan tanrılar bu alanda pek görülemiyordu. Fakat bu kuralı kıran tanrılarda bulunuyordu. Yunan *Castor* ve *Pollux* gibi. Öyle görülüyor ki bu çizgiyi belirleyen şey Romalılar'a düşman olup olmamaları idi. Isis Mısır'ın tanrısı olduğu ve Mısır da Octavianus ve Roma'nın düşmanı olduğu için bu tanrı için yapılan tapınak

¹Schneid, 2003a, s. 57.

²Shneid, 2003a, s. 61.

³Beard, 1998, s. 177.

pomerium'un içinde olamazdı ve hatta pomerium'un bayağı dışında olmalıydı. Roma mitolojisiyle belirlenen pomerium'un çizgileri Palatinus tepesinin etrafını çevrelenmiş ve Servian duvarları ile birleşmişti. Pomerium Roma'nın imparatorluk alanları ile doğrudan bağlantılı idi.¹

Roma şehri tanrılara adanan alanlar ve insanlara adanan alanlar olmak üzere iki kısma ayrılmıştı. İki çeşit kutsal alan vardı, bunlardan biri, insanların tanrılar için seçtiği yerler, ikincisi ise, tanrıların kendileri için kutsal sayılmasını istedikleri yerlerdi. İnsanlar tarafından inşa edilen birçok alan vardı. Romalı vatandaşın gözü önünde yasal olarak kutsanmış her alan kutsaldı.

Bir sunak veya bir tapınak sıradan yollarla inşa edilemezdi. Bir kere yer seçildikten ve tapınak inşa edildikten sonra hangi tanrıya adandığı belirtilir ve daha sonra kutsanırdı. Tapınağı aday olan kişi tapınağın kapısının bir parçasını tutar ve pontiff kutsanması için çeşitli kutsama sözleri söyler ve tapınağı aday olan da bu sözleri tekrar ederdi. Bu sözler tapınağın duvarlarından aşarak tanrıların katına ulaşırdı ve böylece tapınak kutsal hale getirilmiş olurdu. Kutsal alan bir duvarla, parmaklıklarla ve sınır belirleyici diğer şeylerle çevrelenirdi. Tapınakların en önemli araçları sunaklardı ve bu sunaklar tapınmalar için en temel objelerdi. Sunaklara en büyük örnek Campus Martius'da bulunan Octavianus'un Barış Sunağıdır.

Kutsal alanlar Roma'nın çeşitli bölümlerinde köşe başlarında bulunurlardı. Kutsal alanlar olan tapınakların hepsi bir sunak ihtiva ederdi. Bu sunakların üzerinde

¹Potter,-Mattingly, 1999, s.73; Schneid, 2003a, s. 63.

daha sonra Octavianus için adanan *Lares Augusti* ve *Genius Augusti* heykelleri konulmuştu.¹ Tapınaklar, Romalılar'a özgü bir podyum üzerinde bulunurdu. Merdivenlerle ulaşılan *pronaos*'da (sundurma) açık hava törenleri yapılırdı. Pronaos'un arkasında ki kapıda tanrının içinde yaşadığı oda yani *cella* bulunurdu. Her tanrının kendine özel bir cellası vardı ve onun önünde bir sunak bulunurdu. Capitol üç tane cella ihtiva ederdi. Jüpiter'inki ortada, Iuno'nunki sağda ve Minerva'ninki de solda bulunurdu. Birçok zaman *cellada* bir masa bulunurdu ki buralarda ekstra adaklar yapılırdı. Bazen de *cella* içerisinde *adyton* denen gizli odalar inşa edilirdi.²

Tıpkı Ön Asya'nın antik devletlerinde olduğu gibi, Roma'da da tapınak inşa edenler hem tapınakta söz sahibi oluyor hem de tapınağın çevresindeki topraklarda söz sahibi oluyorlardı. Gythium da M.Ö. I. yüzyılda Apollo adına yapılan tapınağı yapan ve ailesi tapınak üzerinde ve tapınağın yakınındaki toprakların üzerinde otorite sahibi idi.³

II. 1. 11. ÖZEL TAPINIM

Aileler günlük işlerinin yürümesi için tanrılarla işbirliği içinde olunması gerektiğini ve bunun da devletin ortak yaptığı törenlerden bağımsız olması gerektiğini bilirlerdi. Bu işten ailenin büyüğü sorumluydu ve o uygun tanrılara

¹ Schneid, 2003a, s. 66.

²Schneid, 2003a, s. 71.

³Nock, 1952, s. 89.

yeminler etmeliydi.¹ Romalı aileler, kendi kaderlerini kontrol ettiklerine inandıkları iki tanrıya tapınırlardı, *Lares* ve *Penates*. *Laresler* kutsanmış atalarının ruhlarıydı ve aile ile ilgilenir ve korurlardı. Roma'nın yakınında ki Numicus'da bulunan bir yazıt Romalılar'ın atası olan Aeneas'dan *Lar Aeneas* olarak bahsetmektedir. Romalılar buna *Di Indigetes* demişlerdi. Vergilius da, *Di Indigetes*'e, Romulus'a ve Vesta'ya dua eder ve onların güçlerinin Roma'yı koruyacağına inanırdı. Octavianus şehrin her köşesine bu tanrıya adanan küçük tapınaklar inşa etmişti. Evin sakinleri her gün tanrıya dua eder, şarap ve tütsü gibi küçük hediyeler sunarlardı.² Diğer bir tanrı ise kilerleri ve ambarı koruyan tanrı olan *Penates* idi. Tanrılar yani *Penates* ve *Vesta* her gün için yeteri kadar yemek sunarlardı ve böylece Romalının mutfağı zenginleşir ve rahat yaşardı. Romalılar her yemekten önce, sabahları ve festivallerde Vesta'ya dua ederler ve yemek zamanı ise yedikleri bir parça kekten ateşe atarak Vesta'ya sunarlardı. Eğer atılan ekmek ateşte çatırdayarak yanarsa bu iyi bir işaret olarak algılanırdı. Romalılar aynı zamanda evlerinin bir köşesine tapınmak için küçük bir alan yaparlardı ve bu alanın üzerine killerden yapılmış heykelcikler bulunurdu ve bu heykelcikler küçük bir fincana benzeyen kâselerin içerisinde tutulurdu. Bu heykellere *Lararium* denilirdi.

Hayattaki bütün önemli olaylar Romalılar tarafından dikkate alınırdı.³ Bir doğum esnasında eğer doğan kızsaa Iuno adına, eğer doğan erkekse Herkül adına masa hazırlanırdı. Bu sunumlar bebek ve anne dokuz veya on günü atlatana kadar devam ederdi. Ergenlik bir başka önemli aşamaydı. Ergenliğe adım atmış erkek, çocuk kıyafetlerini çıkarır ve toga giyerdi. Daha sonra forum'a eskort eşliğinde girip

¹Ogilvie, 1969, s. 100.

²Ogilvie, 1969, s. 101.

³Ogilvie, 1969, s. 102.

toplum yaşamına adım atar ve ismini vatandaşlar bölümüne yazdırırdı. Bu törene *Liberalia* denirdi. Evlilik de tanrıların dileğinin, isteğinin sorulduğu ve kutsanması istenen bir kurumdu. Gerçi Roma'nın aristokrat kesimi evliliği sadece politik temellere oturtmuşsa da halk için tanrının düşüncesi önemli idi.

Özel dinler yani, Romalılar'ın kendi evlerinde yaptıkları törenlerle tanrılarına dua ettikleri seremoniler, Roma halk dininin küçültülmüş bir örneği idi. Bunların topluca uygulanan dini tapınımlardan farkı, içlerinde büyü ve batıl inanç barındırmalarıydı. Romalılar toprağa bağımlılıktan kurtulup daha şehirli olmuş ve sonra toplu yaşam sona ermişti Romalı artık birey olarak toplumda var olmaya başlamıştı, bununla birlikte kendini toplum içerisinde garantiye almak ve kaygılardan uzaklaşmak için tanrılarla kişisel işbirliği içine girmesi gerektiğini anlamıştı. Yani Roma toplumunda bireysellik artıkça kişisel dinde önem teşkil etmeye başlamıştı.¹ Tıpkı halk festivallerinde olduğu gibi aile içinde kalan festivallerde de kurban kesilir² ve *haruspicesler* kurbanın iç organlarına bakarak tahminlerde bulunurdu.³

II. 1. 12. RAHİPLİK

Roma dini, tapınmanın kendisi ile ilgili olmaktan çok, dini kurumların yapılanması ile ilgilidir.⁴ Rahiplik bu kurumlar arasında en önemli olanıydı. Aslında Roma'da herkes her aile büyüğü bir çeşit rahipti. Çünkü her aile babası aile

¹Ogilvie, 1969, s. 105.

²Schneid, 2003a, s. 124-125.

³Schneid, 2003a, s. 130; Rowell, 1962, s. 200.

⁴Gordon, 2003, s. 63.

içerisinde yapılan festivallere başkanlık eder ve yapılacak bütün prosedürleri bilirdi.¹ Her büyük ailenin kendi klanına has tapınma sistemi vardı. Bu büyük ailelerin ayrıca kendilerine para ile yardımcı olan rahipleri vardı. Rahiplerin yanında ayrıca astrologlar, horuspicesler, büyücüler ve iyileştiricilerde bulunmaktaydı. Herhangi bir tapınma yapılacağı zaman profesyoneller seçilirdi çünkü tanrılara yakın olanlarla tapınımlar yürütüldüğünde daha başarılı olunabileceğine inanılırdı.² Octavianus'dan önce Roma'da herkesin görevi ayrıydı, imparatorlar hem *princeps* hem de rahiplik makamının en üstünde bulunan *pontifex maximus* olamazdı. Yani bir rol karmaşası yoktu.³ Hiçbir rahip hatta *pontifex maximus* bile bütün alanlarda sorumluluk sahibi değildi. Rahiplerin çok büyük kısmı erkek ve özgür Romalılardan oluşuyordu. Roma'da M.Ö. 196 yılından beri üç tane önemli rahiplik koleji vardı. Bunlar hiyerarşik düzene göre ilk başta *pontiffler*, daha sonra *augurlar*; ve son olarak *deceumviri* olarak sıralanmışlardı. 196 yılında ayrıca dördüncü bir kolej açıldı, *teresuiri epulonum*.⁴ Bu üç kolejin üyeleri bu görevlerde ömür boyu bulunurlar ve Roma'nın yönetim sınıfına mensup insanlardan oluşurlardı. Bunların temel görev alanları Roma dini kurallarını hazırlamak, dini törenleri organize etmek ve çeşitli dini oyunlarda senatoya danışmanlık yapmaktı.⁵

Pontifflik, *pontifex maximus*'un otoritesi altında olan, magistratlara, senatoya ve diğer rahiplik kolejlerine dini kanunlar, kurallar ve dini adetler hakkında öğütler veren bir kurumdu. Ayrıca halk festivallerinde ve kişilerin kendi evlerinde

¹Gordon, 2003, s.78-80.;Schneid, 2003a, s. 129.

²Beard, 1998, s. 99-100;Schneid, 2003a, s. 146.

³Dumezil, 1966, s.102;Schneid, 2003a, s. 130.

⁴Schneid, 2003a, s. 131.;Gordon, 2003, s.66.

⁵North, 1976, s. 1-13..

yaptıkları festivallerde çıkan uyuşmazlıkları ortadan kaldırmak için kişilere özel öğütlerde verirlerdi. Aslında *pontiffler*, pontifex maximus'un başbakan olarak görüldüğü dini kabinede, komite danışmanı idi.¹ Asıl olarak pontiff isminin manası "köprü yapan" demektir. Pontiffler ayrıca cenazeler ve mezar kanunlarıyla halkın aklına takılan konularda köprü görevi görürlerdi. Bu kolej aynı zamanda her yıl dini bilgiler veren bir el kitabı çıkarırdı. Bu kitabın içerisinde kutsal törenlerin nasıl olacağı ve eğer tören yanlış giderse nelerin yapılması gerektiği gibi konularda bilgiler bulunurdu. Bütün rahiplerin başında üyeler arasından seçilmeyen *pontifex maximus* bulunurdu. Herhangi bir konuda diğer kolejlere danışması beklenen bu başkan, tersine her konuda tek başına ve özgürce hareket ederdi. Resmi ikametgâhı forumun ortasında yer alan ve içerisinde arşivin bulunduğu, *regia* (saray) idi. Ayrıca, *pontifex maximus* diğer bütün kolej üyelerini, bunlara Vesta rahibeleri de dâhil olmak üzere, yargılama yetkisine sahipti. Pontiffler'in sikkelerde ve anıtlarda görülen amblemleri kepçe, testi, bıçak ve şapka idi.² On altı pontifices üyesine ek olmak üzere bunlara yardımcı olmak için üç gurup üye daha vardı. Bunlar; *Vestaller*, *flamenler* ve *rex sacrorum*'lardı. Yaklaşık altı kişiden oluşan Vesta rahibeleri *pontifex maximus* tarafından Roma'nın eski ve asil ailelerinin kızları arasından seçilirdi. Otuz yıl boyunca kutsal Vesta ocağının yanması, kutsal törenler için tuzlu ekmek hazırlama ve kutsal su çekme gibi işler yaparlardı. Görevleri sona erinceye kadar evlenemezlerdi. Eğer yasaklara karşı gelirlerse diri diri gömülürlerdi.³ Flamenler kesin isimli tanrıların rahipleriydi. On iki tane küçük flamines ve üç tane büyük flamines vardı (Jüpiter, Mars ve Quirinus). Belirli tanrıların tapınmaları ile

¹Dowden, 1992, s. 18.

²Schneid, 2003a, s. 133.

³Ogilvie, 1969, s. 108.

ilgilendikleri için flamenler daha teknik ve profesyonellerdi. Bu nedenle bu kurum politik kurumlarla yakın ilişki içerisindeydi. Flamenler önemli rahipler olduklarından ata binemezler, bir geceden fazla şehir dışında kalamazlar, keçilere dokunamazlar, pişmemiş yemekleri yiyemezler, saçlarını kestiremezler ve yemin edemezlerdi. *Rex sacrorum*'a gelince bunlar törenlerin katılımcılarıydı ve çok fazla önem teşkil etmezlerdi.¹ Augurlar'a gelince bunlar tanrıların onaylarını kuşların hareketlerine bakarak anlamaya çalışan rahiplerdi.² Ayrıca *quindecimviri sacris faciendis* vardı ki bunlar Sibylla kitabına bakan ve ona danışan rahiplerdi. Bu rahipler 27 Mayıs'ta Magna Mater'e ait olan siyah taşın yıkanmasında da görevlilerdi ki bu taş Sibylla kitabı tarafından Pön Savaşı sırasında Roma'ya getirilmesi önerilen taşı.³ Augurların amblemleri küçük bir kanca idi.⁴ Roma'da bulunan dini kolejlerinden biri de *epulones* koleji idi. Bu kolej bütün dini ziyafetleri organize ederdi.⁵

İmparatorluk döneminde her kolej başına düşen rahip sayısı arttırılmamıştı. Bu dönemde özellikle en prestijli kolejlerin başına getirilecek rahiplerin seçimi daha katı olmuştu. Önemli olan bu görevlere getirilecek olanlara yaş sınırlaması konulmuştu. Özellikle Octavianus döneminde yukarıda değinilen dört önemli kolejin üyeleri yeni dinsel etkinliklerden sorumlu tutulmuşlardı. *Quinquennial Oyunları* bu törenlerden biriydi ve bu oyunlar sırasında imparatorun sağlığı için gerekli dualar edilirdi. Ayrıca yıllık yeminler ederlerdi ve bu yeminlerde de yine imparatorun

¹Ogilvie, 1969, s. 109.

²Dumezil, 1966, s.92.

³Ogilvie, 1969, s. 110.

⁴Schneid, 2003a, s. 136.

⁵Ogilvie, 1969, s. 110.

sağlığı için dualar vardı.¹ Roma’da rahiplik seçimleri ile cömertlik aynı ölçüde önemliydi. Seçilebilmek için ellerinden büyük miktarda para çıkardı. Bu paralar, oyunlar, şölenler ve insanlar için harcanırdı. Öksüzlere ve fakirlere para dağıtırlar ve sivil alanların inşaatına katılırlardı. Romalı seçkinlerin otoritelerini gösterme yolu bozulan Roma düzenini onarmakla değil, Roma’nın çeşitli kurumlarına girmekle sağlanmıştı.² Rahiplik kolejleri tıpkı diğer topluluklarda olduğu gibi özel yerlerde toplanırlardı. En üst dereceli pontiff, pontifex maximustu ve direk olarak insanlar tarafından seçilirdi. Octavianus zamanında bu prestijli kurum imparatorlarla özdeşleşmişti.

Rahipler tarafından yönetilen ve hazırlanan dini festivallerde iki otorite vardı: biri festivalleri hazırlayan, kendi adını veren ve maddi yönünü hazırlayan aktif otorite diğeri ise dini festivallerin kutlanmasında orada hazır bulunan pasif otorite.³ Her rahiplik kolejinin resmi bir başı, finansman kaynakları ve halk köleleri vardı. Bu köleler yönetsel ve halk görevlerini yaparlardı. Her rahip kendine özel bir asistana sahipti. Bu asistanlar efendilerinin günlük işlerini yerine getirirlerdi.⁴ Cumhuriyet döneminde *Lex Domitia* adlı kanun sayesinde aynı aileye mensup iki kişi aynı rahiplik kolejinde bulunamazdı. Bu dönemin sonlarına doğru bütün üyeler senatör sınıfına mensup olmuştu. Octavianus, Cumhuriyet dönemindeki patrik ve plep sayısında ki dengesiz artışı senato ve dini kolejlere patrik sınıfına mensup insanları

¹Jones, 1945, s. 15–18; Schneid, 2003a, s. 138.

²Gordon, 2003, s. 78.

³Schneid, 2003a, s. 138.

⁴Schneid, 2003a, s. 141–142.

yerleştirerek dengelemeye çalışmıştı.¹ Roma'nın en önemli rahipleri görevlerinde ömür boyu kalırlardı ve vergilerden muaf tutulurlardı. Ayrıca bu durumun sağladığı bütün ayrıcalıklardan, oyunlarda şeref koltuğunda oturma gibi, yararlanırlardı.

Rahipler görevlerini sürdürürlerken onlar için özel olarak hazırlanmış giysiler giyerlerdi. Genellikle giydikleri giysilere *toga praetexta* denirdi. Aslında her rahip grubunun kendine has bir giysisi vardı. Örneğin augurlar mor bir giysi olan *trabea* giyerlerdi. Erkek rahipler ise bir çeşit şapka takarlardı. Jüpiter'in flamenleri kurban ettikleri hayvanın derisinden hazırlanmış bir giysi ve yönden yapılmış bir şapka takarlardı. Vesta rahibeleri ise *matrona* adı verilen ve gelinlik duvağı içeren bir giysi giyerlerdi.²

Rahiplik makamı hem büyük bir sosyal konum sağlıyor hem de politik bir kaldıraç görevi yapıyordu. Örneğin, Cicero *augur*'luğa bir bilim olarak şüpheli bakmasına karşın *augur* seçilince çok sevinmişti.³ Aslında dinin yeri ve kişinin din içerisinde ki konumu onun politik başarısını etkilemekteydi. Örneğin augur sembolleri çoklukla politikanın, çıkarlara daha fazla hizmet ettiği Cumhuriyet dönemindeki paraların üzerinde bulunmaktaydı. Cicero'nun da belirttiği gibi rahiplik makamı bir şekilde kişisel otoriteyi yükseltme yeri idi.⁴

¹Schneid, 2003a, s. 143; Suet., *Aug.*, II. 35.

²Schneid, 2003, s. 132.

³Ogilvie, 1969, s. 106.

⁴Gordon, 2003, s. 62.

Rahiplik makamı Roma'nın düşünsel sistemini daha akıllı ve entelektel seviyeye ulaştırmak için kurulmuş bir sistem olmasının yanında politik bir kurum haline gelmişti.¹ Ayrıca Roma rahiplik makamı Roma dininin değişmeden kalmasını, süreklilik adletmesinide sağlamaktaydı.²

II. 1. 13. ROMA DİNİ VE ÖLÜM

II. 1. 13. a. Ölünn Ardından Yapılan Dini Tören:

Ölüm törenleri, Romalı için önemliydi. Törenler genellikle gece olurdu. Tören ölünün annesinin eğer hayatta ise ölüyü öpmesi ile balardı. Böylece ölünün bedeninde kalan son ruhun yakalanabileceği dnlrd. Daha sonra ölünün gözleri kapatılırdı. Akrabaları ölünün adını yüksek sesle söylemeye baladıktan sonra ağıt balardı. Törenlerde l temizce yıkanır güzel giysiler giydirilirdi. Ölünn mensup olduğu sosyal sınıfa göre toga giydirilirdi. Daha sonra yeraltında karşı kıyıya geçmesi için ağzına para bırakılırdı. Ölünn ardından *Lares*'e kurban verilirdi. Eğer len fakir ise cesedi yakılır ve külleri evin bir köşesinde saklanırdı. Ama eğer ölen bir imparator ise o zaman bu tören bir zafer geçidi gibi yapılırdı. Romalılar llerini Şehrin dışına mezarlık için ayrılmış alanlara gömerlerdi. Fakat Roma'nın imparatorları ve önemli Őahsiyetleri, Şehrin içerisinde büyük ve gösteriŐli yapıların içine gmlrlerdi. Mezara yerleŐtirilen ölülerin yanına, çeşitli eŐyalarda bırakılırdı.

¹Gordon, 2003, s. 67.

²Rowell, 1962, s. 180.

Bazı mezarlarda kozmetik kutuları, parfüm şişeleri, pişmiş topraktan figürler, yeşil renkle sirlenmiş kavanozlar ve mermerden yapılmış heykeller bulunmuştur.¹

II. 1. 14. ROMA'DA GİZEM DİNLERİ

Cyble Gizemi

Anadolu'nun ünlü Kübabası ve Friglerin Kibelesi tabiatta buluna her şeyin koruyucusu ve kollayıcısı olan bu tanrıça, İda dağı halkının tapındığı doğa tanrıçasıydı. Tanrıça'nın Roma'ya gelmesi II. Kartaca savaşları ile birlikte olmuştu. II. Kartaca savaşlarında yenilen Romalılar, Sibylla kitabına başvururlar, kitaba göre bu tanrıçanın kültünün Roma'ya gelmesinden sonra Romalılar Hannibal'ı yenebileceklerdi. Tanrıça'nın Roma'ya getirilmesinden sonra Romalılar bir zafer kazanmışlardı. Fakat Roma'ya gelen bu kültün tapınma sisteminin ve tapınıcılarının Roma dini ve düşünce sistemine pek uymadığını gören Romalı yöneticiler endişe etmişlerdi. Tiz ve yüksek bir müzik eşliğinde dans eden hadım edilmiş rahipler Roma'nın dini sistemine pek uymamaktaydı.² Ayrıca Romalılar için ilginç gelen bir diğer nokta, bu dinin takipçilerinin dini törenlerinde rahibin yüzünü boyayarak ve deliler gibi dans ederek ev ev dolaşması ve bir kamçı ile başrahibin kendini sırtı iyice kanayana kadar kamçılmasıydı.³ Kurban törenlerinde, bir çukur kazılarak içine öldürülen hayvanın kanı akıtılır ve rahip bu akan kanla kendini yıkardı. Her tarafı

¹Walker, 1985, s. 9-58.

²Ovid., *fast.* , iv.181-245; Dürüşken, 2000, s: 73-83.

³Apul. , *met.* , viii. 27-29.

kanla kaplanan rahip daha sonra pıhtılaşılan kanı içerdi.¹ 24 Mart'ta *dies sanguinis* 'de(=kan günü) vahşet gittikçe artardı. Takipçiler Kibele'nin çalgıları olan tef ve kavalla çalgınlar gibi dans ederler ve daha sonra bıçaklarla kollarını kesmeye başlardı. Daha sonraları Hıristiyan yazarlar tarafından tam bir vahşet olarak adlandırılan bu törenleri, Aziz Augustinius, “ölümden sonra mutlu bir yaşam sürmek için kendini garip bir şekilde hadım eden rahiplerin olduğu garip törenler” olarak tanımlamıştı.² Romalılar'a bile törenlerinden dolayı garip gelen bu gizem dini I. Teodosius zamanında (M.S.394) yasaklanmıştı.³

Bacchus(Dionysius) Gizemi:

Bu kültün tanrısı olan Bacchus üzüm ve şarabın tanrısıydı. Üzümün sonbaharda ölmesi ve baharda yeniden dirilmesi tapınıcıları için, tanrının yeniden hayat vermesi anlamına geliyordu. Yunan söyleminde Dionysos Dio-nysos Nysa dağının tanrısı demektir.⁴ Tanrının doğumu ve yaşam hikâyesi tapınıcılarının ayinlerinin konusunu teşkil ediyordu. Bacchus törenlerinde bu dinin takipçileri bu tanrıdan esinlenerek deliler gibi kırlarda çılgınlıklar atar ve koşarlardı. Pınarlardan su yerine süt ve şarap içen Bacchalar üzerlerine hayvan postları giyen başlarına sarmaşıktan taç takan kadınlar olurdu. Kadınlar ellerinde bir kozalak veya sarmaşıkla sarılmış bir değnek tutarak iki kulplu büyük şarap kupalarıyla dolaşırlar ve çift borulu flütleriyle etrafta dans ederlerdi. Törenlerinde her türlü sapkınlığın olması ve

¹Prud., *perist.*, x.101. 1–50.

²Aug., *civ.* , 7.26.

³Ferguson, 1970, s. 104–106

⁴Dürüşken, 2000, s: 85

Roma'da yaşı küçüklerin bile törenlere katılarak Roma törelerine aykırı ahlaksal davranışlarda bulunmaları Romalı yöneticiler tarafından kesinlikle hoş karşılanmadı. Roma senatosunun baskısıyla yasaklan törenlere bir şekilde sızan Romalı senatörlerden birinin ayin törenlerine katılanların isimlerini alarak, bazılarının hapse atılmasını bazılarının da öldürülmesini sağlamasıyla gizem dininin üyeleri daha da gizli bir yaşama çekilmişlerdi.¹ Romalılar'ın bu dini yasaklamasındaki önemli bir diğer sebep ise bu ayinler sırasında Roma devlet mensupları için suikast planlarının yapılmasıydı.² Roma'nın büyük politikacıları Bacchus gizem dinine bir alternatif oluşturmak için tanrı Bacchus'la ilişkilendirilen *Liber* adına *Liberalia* festivallerine daha fazla önem vermişlerdi.³

Isis Gizemi:

Mısır'ın yaşam, bereket ve koruyucu tanrıçası Isis'in, kardeşi ve eşi Osiris'in yeniden doğmalarıyla anlatılan yeni yaşam ve hayatı simgeleyen din Roma'ya M.Ö. I. yüzyılda girmişti. Önceleri köleler ve azatlılar arasında yayılan din, daha sonraları Roma'nın geniş kesimini etkilemişti. M.Ö. 58 yılında Roma'da adına birçok tapınak dikilen bu tanrıçanın tapınakları daha sonra Romalı yöneticiler tarafından yıkılmıştı. Roma'da Caesar'ın ölümünden sonra başa geçen üçlü, Octavianus, Antonius ve Lepidus gizem dininin gizliden gizliye yayılmasını önlemek için Roma'da bu tanrıça adına tapınak yaptırmışlardı. Daha sonraki dönemde Antonius ve Octavianus arasındaki savaş durumu ile birlikte Mısır'a karşı artan hınçla bu tanrıçanın kültü

¹Liv. , 39.9.3; 39.12.4; 39.16.10; 39 25.1.6–8; Cic. , *leg.* , 2.15.37; Tac. , *hist.* , 2.68

²Liv., 39.8.9.14.17.18 , Cic. , *leg.* , 11.15

³Dürüşken, 2000, s:106; Ferguson, 1970, s. 101–104

Roma'da Octavianus tarafından yasaklanmıştı. Yasaklanması ile birlikte bütün diğer gizem dinlerinde olduğu gibi kendi içine çekilen dinin kadın mensupları dinin kültlerini evlerine taşımışlardı. Fakat yasaklanmasına rağmen Octavianus'un evinin yakınında bulunan Palatinus tepesindeki Apollo tapınağında, iki sfenksin arasında oturan Isis'in olduğu toprak levhalar bulunmuştur. Tanrıça adına iki tane bayram düzenlenmektedir. Denizcilerin 5 Martta kutladıkları bu bayramlardan biri *Navigium Isidis* (=İsisin Seyri) bir diğeri ise, 28 Ekim ile 3 Kasım arasında kutlanan *Inventio Osiristi* (=Osirisi Bulma).¹

Mithras Gizem Dini:

Mithras bir Hint-İran tanrısıdır. Tanrı aracılık eden tanrıdır. Ayrıca Perslerde güneş tanrısı olarak adlandırılan bu tanrının güneş tapınması ile ilgisi olduğu kesindir. Din Roma'da milattan sonra ikinci yüzyılda önem kazanmış özellikle askerler, tüccarlar ve köleler arasında yaygın hale gelmişti. Dinin temel öğeleri ile Yunan felsefi yaklaşımlarından biri olan Stoacılığın öğretileri arasında büyük benzerlik vardır. Dünyanın yaratılışı, insanın dünyaya geliş sebebi ve içsel yolculukla nasıl daha iyi bir insan olacağına dair anlatımları hem Romalı eğitilmiş sınıfın düşünsel dünyalarını tatmin ediyor hem de manevi bir huzur vererek Roma Dininin açık bıraktığı maneviyatın yerini dolduruyordu. İşte bu sebeplerden dolayı Fransız tarihçi E. Renan'ın "Hıristiyanlık doğduğu sırada ölümcül bir hastalıkla engellenmiş olsaydı

¹Dürüşken, 2000, s. 126–139; Ferguson, 1970, s. 106–107.

dünya bugün Mithras dininde olurdu” sözü bu dinin ne kadar kabul gördüğünün bir kanıtıdır¹

¹Ferguson, 1970, s. 111–122; Dürüşken, 2000, s. 146–159.

III. BÖLÜM

III. 1. AUGUSTUS İMPARATOR OLMADAN ÖNCE KARIYERİNİ VE POLİTİK BAKIŞINI ETKİLEYEN OLAYLAR

Gaius Octavianus daha sonra dünyanın onu tanıyacağı ismiyle *Augustus*, 23 Eylül 63'de Cicero ve Gaius Antonius'un konsül olduğu yılda doğmuştu.¹ Bu yıl aynı zamanda büyük hitabet sanatı ustası Cicero'nun da Roma Cumhuriyeti'nin yeni reformlara ihtiyaç duyduğunu Roma'ya haykırdığı yıldır.² Octavianus'un dedesi atlı sınıfına mensup bir bankacı idi.³ Babası C. Octavianus ise saygıdeğer fakat pek özelliği olmayan bir aileye mensuptu. 6 yaşında babasını kaybetmesi annesinin onun yaşamında önemli bir rol oynamasına neden olmuştu. Annesi Atia'dan Roma dinine ve Roma geleneklerine saygı duymayı öğrenmişti ki bu onun karakterinin ve politikasının temel noktalarından biri olmuştu.⁴ Fakat doğaldır ki onun eğitim yaşamındaki tek öğretmeni annesi değildi. Pergamum'lu Apollodorus bu genç adamın iyi yetişmesinde önemli bir rol oynamıştı. Genç Octavianus'un özellikle dinlemekten ve öğrenmekten hoşlandığı dersler, ahlaki kuralların anlatıldığı kısa öykülerden oluşan derslerdi.⁵

Genç bir delikanlı iken Caesar'ın ünü ve adı Octavianus'u da etkilemişti. Octavianus bu adamı kendi tutkuları için örnek almıştı. Iulius Caesar'ın ise bu genç

¹Suet. , *Aug.* , II.V.

²Shotter, 1991, s. 18.

³Suet. , *Aug.* , II.1-IV.

⁴Cook, 1934, s. 5-6.

⁵Grabsky, 1998, s. 61.

adama ilgisi, M.Ö. 40'ların ortalarında oluşmuştu.¹ Octavianus 12 yaşına geldiğinde Caesar onun politik hayata girmesine yardımcı olmuştu. Aynı yıl geleceğin imparatoru *pontifex* okuluna da girmeyi başarmıştı. Roma imparatorları için politik yaşamın yanında, askeri başarı ve kumanda etme kabiliyeti de önemliydi. Bu nedenle, Caesar İspanya'da egemenliğini sağlamlaştırırken ve Parthlara ve Daclara savaş açmayı planlarken onu Apollonia'ya gönderdi.² Caesar onu Apollonia'ya yakın gelecekte onun politik ve askeri hayatında, arkasında ve yanında duracak olan Marcus Agrippa ile yolladı.³ Octavianus burada tüm zamanını Yunan edebiyatı çalışarak geçirdi.⁴ 15 Mart 44'de Apollonia'dayken Caesar'ın öldürüldüğü haberini aldı. Bu ölüm haberi sadece ona bakan bir akrabanın ölüm haberi değildi bu ölüm aynı zamanda onu, varisi olarak ilan eden ve ailenin başına geçmesini sağlayacak olan adamın ölüm haberi idi.⁵ Öncelikli işleri arasında Caesar'ın katillerini bulup cezalandırmak vardı. Fakat bundan önce Caesar'a, hak ettiği saygı gösterilmeli ve ait olduğu yere yani, tanrıların arasına uğurlanmalıydı. M.Ö. 44 yılının Temmuz'unda karşı çıkışlara ve az desteğe rağmen Octavianus, atası ve politik selefi olan adamı onurlandırmak için *Ludi Victoriae Caesaris* adlı oyunları tertip etti. Bu oyunlar sırasında Kutsal bir olay vuku buldu. Bir kuyruklu yıldız gökyüzünde belirdi ve insanlar bunu Caesar'ın gökyüzünde tanrıların arasında olduğu şeklinde yorumladı.⁶

¹Shotter, 1991, s. 19.

²Suet. , *Aug.* , II.VIII.

³Cook, 1934, s. 6

⁴Suet. , *Aug.* , II.IX-X.

⁵Grabsky, 1998, s. 61.

⁶Cook, 1934, s. 8.

Caesar'ın ölümünden sonra Roma'da ve eyaletlerde bir dizi karışıklık başladı. Octavianus'da bu karışıklıkları gidermek için diğer komutanlarla birlikte harekete geçti. Bölgesel güvenlik sağlamak için gittiği Neopolis'de (Napoli) ünlü hatip Cicero ile karşılaştı. Ünlü hatip ondan çok etkilendi ve daha sonra *Epistulae ad Atticum* adlı eserinde “bana çok sadık geldi” diye yazdı.¹ Octavianus bölgesel güvenliği tesis ettikten sonra Roma'ya döndü. Roma'ya girerken tanrısal bir olay meydana geldi.² Güneşin etrafında bir hale belirdi ki bu hale onun kutsallığının ve yüceliğinin tanrısal onayı olarak algılandı. Onun Roma'ya gelişi yaşlı devlet görevlileri, Caesar'ın bazı yakın arkadaşları ve halk tarafından sevinçle karşılandı. Caesar'ın arkadaşları tarafından desteklendi ve övgüyle bahsedildi. Öyle ki, Caesar'ın arkadaşı Matius onu, yüksek umutları olan ve çok değerli genç bir insan olarak değerlendirip tanıttı. Fakat Roma'nın desteğini almak o kadar kolay değildi. Ayrıca onun isteği destekten öte bir şeydi. İlk önce Caesar'ın varisi olduğunu senatoya, daha da zoru onun bu durumuna pek sevinmeyen Antonius ve yandaşlarına kabul ettirmeliydi. Çok çabuk cesareti kırılmayacağı benzeyen Octavianus, evlat edinme işinin senato tarafından kabul edilmesi için senatoda oylama yapılması istendiğinde Antonius'un desteklediği belli olan vetolarla karşılaştı.³ Antonius senatoda sağladığı durumu diğer lejyonlara da yaymak için Brundisium'a hareket etti. Fakat burada dilediği destekle karşılaşmadı. Çünkü askerler neden hala Caesar'ın katillerinin cezalandırılmadığını ve Octavianus'un emekli askerlerine verdiği ikramiyeye kıyaslanınca onların ikramiyesinin neden bu kadar az olduğunu sordular. Antonius her iki durumun da en kısa zamanda çözüleceğine söz verip oradan ayrıldı. Bu arada, Octavianus'da boş

¹Cic. , *ad att.* xiv.x-iii.

² Cook, 1934, s.10

³ Jones, 1970, s. 13.

durmayarak babasının eski silah arkadaşlarını ziyarete gitti ve aynı zamanda, Makedonya’da bulunan lejyonların desteğini sağlamak üzere propaganda yapacak bazı temsilciler yolladı.¹ Antonius’u saf dışı bırakacak her yolu deneyecekti ki belki de bunun için Cicero ile sadık bir arkadaşlık kurdu. Cicero’dan öğütler aldı ve onu Roma’ya davet etti. Ama Cicero can güvenliği olmadığı için bu daveti kabul etmede tereddüt etti. Bu davet yalnızca saygıdeğer bir hatibi davet etmek değildi aslında, bu Antonius’a karşı olan adamı Roma’ya davet etmeyi ki, muhtemelen bu davette amaçladığı şey ünlü hatibin ikna yeteneğinden yararlanıp Antonius’u devre dışı bırakmak ve böylece kendi yolunun üstünde ki önemli engellerden birinden kurtulmaktı. Fakat Antonius da boş durmuyordu, o da aynı sıralarda Roma’ya dönüp Octavianus’u çeşitli yollarla vatan haini yapmayı planlarken hiç beklenmedik bir olay meydana geldi ve Roma’dan ayrılmak zorunda kaldı.² Antonius’un Roma’dan ayrıldığını öğrenen Cicero bunu fırsat bilip Roma’ya döndü ve Antonius’a karşı ünlü *Philippicae in Antonium* söylevlerini gerçekleştirdi ki bu söylevlerde Antonius’un Roma ahlaki kurallarını nasıl hiçe saydığını anlatmış, Antonius’u güzel sözler eşliğinde alkolik, ahlaksız ve üçkâğıtçı yapmıştı.³ Bu da Augustus için bulunmaz bir yardımdı.

M:Ö. 43’te, Octavianus 19 yaşında iken senato onu konsül olarak seçti. Bu seçimle senato ona büyük bir onur bahşetmişti. Roma tarihinde bu kadar genç konsül olan ilk kişiydi artık.⁴ Bunun yanında kendi ordusunun tam desteğini de aldı. O artık

¹Cic., *ad att.* xvi, 8, 2.

²Cook, 1934, s. 12; Shotter, 1991, s. 25.

³Cic, *Phil.*, iv.9.-xlv.119.

⁴Cook, 1934, s. 17; Galinsky, 2005, s.313; Southern, 1998, s. 17.

hem Roma halkı için hem de lejyonlar için *Caesardı* ve bu adlandırma sihirliydi.¹ Caesar'ın ölümünden sonra onun çalışma arkadaşları olan Antonius ve Lepidus ile sorunları arttı. 43 yılının sonbaharında Octavianus, Antonius'u ve Lepidus'u anlaşma için Bannonia yakınlarına çağırdı. İki komutan da bu çağrıya uydu ve Kasım ayında buluştular. İki günlük uzun görüşmelerden sonra Roma tarihinde yeni bir devir olarak adlandırılabilen üçlü diktatörlük dönemi başladı. Aralarında yaptıkları antlaşmaya göre tarafların her biri kendine ait bir eyalete sahip olacaktı. Octavianus Hispania (=İspanya ve Portekiz) ve Sardunya'yı, Antonius doğuyu ve Galya'yı ve Lepidus Afrika'yı aldı. Alınan eyaletler göz önüne alındığında Octavianus, İtalya'da Antonius'dan ve Lepidus'dan daha fazla üstünlük sağlamıştı ki buda onun Roma senatosuyla daha yakın ilişkiler içerisinde olmasına ve senatoyu etkileyerek daha rahat kararlar aldırmasını sağlamıştı.² Aralarında ki sorun kısa süreli de olsa çözüm bulduktan sonra Ceasar'ın öldürülmesinde parmağı olanların avı başlamıştı. Birçok insanın öldürüldüğü bu olaylarda Cicero da ölümden nasibini almıştı.³

Bütün bu çatışma ve savaş ortamının yanında M.Ö. 42 yılında etkileyici bir olay oldu, senato Caesar'ı tanrı olarak tanıdı ve bunun doğal sonucu olarak da Octavianus şimdi tanrı oğlu oldu.⁴ Bu ulu unvanın yanında, Caesar'ın katillerinin yakalanması için yapılan savaşta gösterdikleri başarı sebebiyle, Octavianus, İtalya'ya döndükten sonra kazandıkları toprakları askerleri arasında bölüştürmüş, hatta

¹Cass. Dio., 50. 27.

²Brunt, 1984, s. 424-444.

³Cook, 1934, s. 18-22.

⁴Jones, 1945, s. 56.

bazılarını bu topraklara yerleştirmişti.¹ Böylece Romalı bir imparator için en önemli şeyi yani, askerlerin desteğini sağlamıştı.

Caesar'ın katilleri cezalandırılmış, Octavianus'un babasının öcü alınmıştı. Fakat başa çıkması gereken önemli iki sorun vardı Antonius'u saf dışı etmek ve Pompeius ve Lepidus ile başa çıkmak. Onun sıralamasında Lepidus baş sırada yer aldı ve onu saf dışı bıraktı. Şimdi geriye Pompeius kalmıştı, Maecenas'ın muhteşem görüşme ve ikna etme yeteneği sayesinde Pompeius ile bir antlaşma yolu buldu ve Pompeius'un karısı'nın annesi ile evlendi. Bu olay antik Roma'da o kadar sıradan olmuştu ki Roma politik yaşamının doğal bir parçası haline gelmişti. Bu yolla Octavianus kendini Pompeius'a aile bağları ile bağlamış oldu.² O bütün bunlarla uğraşırken Antonius Philippicus savaşında zafer kazanmış bu da onu daha başarılı bir duruma getirmişti.³ Artık aralarında ki anlaşmazlık giderek kötüleşmeye başlamıştı. Brundisium ve Mutina'da karşı karşıya gelen ikili arasında ki anlaşmazlığın devam etmemesi için araya giren eski askerler ve bazı senatörler, uzun süren tartışmalardan sonra Octavianus'un kız kardeşi Octavia'yı Antonius ile evlendirerek arayı buldular.⁴ Fakat sular yine durulmadı araya giren anlaşmazlıklar ve küçük çaplı savaşlar Antonius ile Octavianus'un arasını tekrar bozdu.⁵

¹App. , *civ.* , v. 3.

²Cook, 1934, s. 30.

³Syme, 1939, s. 259.

⁴App., *Civ.* , v. vii.65.

⁵Cic., *Phil.* , iii.x-xv.

Antonius'un Part savaşından sonra ikinci defa *imperator* unvanını alması ¹ Octavianus için önemli bir gerilim sebebi olmalıydı, daha doğrusu onun halkın gözünde alabileceği değer. Yukarıda da belirtildiği gibi Antonius bir antlaşma dolayısıyla Octavia ile evlendi. Antonius, güzel, eğitimli, dürüst ve sadık Octavia ile evlendikten sonra kışı Atina'da karısıyla felsefe dersleri alarak ve halk festivallerine katılıp basit giysiler içinde dolaşarak geçirdi. Fakat Octavia ile geçen huzurlu dakikalara Octavianus'dan gelen haberle ara verildi. Pompeius'la sorunlar yaşayan Octavianus Antonius'u Brundisium'da buluşmaya davet etti. Antonius buluşma zamanında oraya geldi ama Octavianus ortalıklarda yoktu. Aralarındaki hoşnutsuzluk giderek arttı. Birbirlerine karşı açacakları savaşa son anda Octavia, engel oldu.² Bu arada Octavianus Tiberius Nero'nun karısı Livia'ya aşk oldu ve kocasıyla boşandıktan sonra M.Ö. 38'de, Livia ikinci çocuğu Drusus'u doğurmadan 3 gün önce bu kadınla evlendi ve geleceğin Tiberius'u Octavianus'un evine yerleşti.

Tek uğraşması gereken komutan Antonius değildi o sıralarda. Pompeius'da uğraştırıyordu onu. Pompeius ile Sicilya'da bir deniz savaşı yaptı. Savaşın ilk kısmında Pompeius öne geçti ve savaşı kazanmasının verdiği güven ve heyecanla kendini denizlerin hâkimi olan Neptün'ün oğlu olarak ilan etti. Octavianus bu yenilginin ve Neptün'ün Pompeius'un yanında olduğunun, böylelikle tanrılarda Pompeius'un yanında yer alıyordu, İtalya'ya yayılmasını önlemek için Maecenas'ı İtalya'ya gönderdi. Az zaman sonra, Octavianus'u terk etmiş gibi görünen tanrılar onun tarafına geçerek onu sevindirdi. M.Ö. 36 yılında Octavianus, Pompeius'a

¹Cook, 1934, s. 50.

²App., *Civ.*, v. ix. 79.

üstünlük sağladı ve savaşın sonunda Pompeius yenilip Sicilya'dan atıldı.¹ Uzun zamandır süren kargaşa ve savaş ortamına bu savaşla birlikte bir ara verildi. Bu savaştan sonra Octavianus yüce bir imparator gibi bütün borçları iptal ettirdi ve bazı vergileri kaldırdı. Pompeius'un İtalya'ya gelen tahılın buraya ulaşmasını engellemesinden dolayı yaşanan açlık ve sefalet ortadan kalktı ve en sonunda hedeflenen olay yani Caesar'ın katilleri yakalandı. Lepidus'da aynı tarihte ölümden nasibini aldı.

Roma ülkesi artık üç kişinin yönetimine bağlı bir yer değil, yetkileri tam olarak çizilememiş iki kişi tarafından yönetilen bir yer olmuştu.² Antonius ve Octavianus arasındaki durum Antonius'un Octavia'yı yani Octavianus'un kardeşini doğudaki işler bahanesiyle terk edip, Mısır'ın ünlü kraliçesi Kleopatra'nın yanına yerleşmesi ile daha kötü bir duruma gelmişti. Ama 37 yılının sonbaharında bu kraliçeyle evlenmesi hem Antonius'un kariyeri açısından bir dönüm noktası olmuş hem de Caesar'ın yasal varisinin buna tepkisi Antonius'un Roma tarihinde ki yerini hüsrarla kapatmasına sebep olmuştu.³ Bu zamandan sonra Antonius için, Octavianus'un ve çalışma arkadaşları Agrippa ve Maecenas'ın politik becerileriyle ve manevralarıyla yön verecekleri politik ve askeri bir afroz başlayacaktı.

M.Ö. 34 ile 31 yılları arasındaki dönem tarafların karşılıklı propagandalarıyla geçen dönemdi. 34 yılının kışında, Antonius, Kleopatra'nın Caesar'ın karısı olduğunu ve Ptolemy Caesar'ın (=Caesarion) onun gerçek çocuğu olduğu için yasal

¹Cook, 1934, s. 57–65; Syme, 1939, s. 228–231.

²Shotter, 1991, s. 56.

³Syme, 1939, s. 261.

varisi olması gerektiğini belirtti ve bunun doğal sonucu olarak Octavianus'un bütün kinini üzerine çekti. Bu haber M.Ö. 33 yılında İtalya'ya ulaştı ve Octavianus buna karşı Antonius'un gerçek Romalı olan kendi kardeşini boşamadan, evlilik dışı bir ilişkiye girdiği yabancı bir kraliçeyle olan ilişkisinden ve bu kadının evlilik dışı ilişkisinden doğan bir çocuğu yasal varis olarak tanınmasından duyduğu kızgınlığı bir kınama mektubu şeklinde Antonius'a yolladı.¹ Şimdi Octavianus için önemli bir tehlike daha baş göstermişti. Caesar'ın aynı kandan gelen oğlu.² Brundisium savaşının sonunda ki barış antlaşmasına göre hakkı olanları yani, İtalya'da bulunan askerlerin yarısını, kıdemli askerlerin payına düşen hisseyi ve ona söz verilen lejyonları alamayan Antonius, Octavianus'un Roma Cumhuriyetini tek başına kurmaya niyetli olan bir diktatör olduğunu herkese ilan etti.³ Söylenen doğru olsa bile Antonius ve belki de onun akıl hocası Kleopatra'nın da niyeti bu doğrultuda idi. Özellikle Mısır'ın akıllı kraliçesi kendi imparatoriçeliğini Roma'ya ve hatta tüm dünyaya yaymak istiyordu.⁴

Bu arada Octavianus, Antonius'un, Roma Cumhuriyetine karşı harekete geçen ve Roma için tehdit oluşturan biri olduğunu kanıtlamak ve gelecek olan savaşta senato'nun desteğini almak için senato'da Antonius aleyhine konuşmalar yaptı. İlk başta senato ve tabii senato'da bulunan Antonius yandaşları bir Roma vatandaşına, özellikle Roma için birçok savaş kazanmış bir generale savaş açmanın doğru olmadığını savundular. Fakat daha sonra Octavianus'un muhteşem politik

¹Cass. Dio., 50. 3-5.

²Syme, 1939, s. 275.

³Cook, 1934, s. 93.

⁴Syme, 1939, s. 274.

becerileri sayesinde, daha önce Antonius'un yanında yer alan ve bütün sırlarını bilen iki çalışma arkadaşı'nın, Antonius'un planları ve yaşam tarzı hakkında bütün bilgileri vermesiyle senato'yu Antonius aleyhine çevirmeyi başardı. Senato'da yapılan konuşmaya göre Antonius Mısır geleneklerine göre yaşıyordu. Belinde doğuya özgü bıçaklar taşıyor, doğuya özgü giysiler giyiyor ve en önemlisi, şiirlerde ve sanat eserlerinde kendini Osiris olarak gösteriliyordu. Octavianus, Roma senatosu'nun ve Antonius yandaşlarının tepkisini çekmemek için politik ve akılcı bir yol bulmuştu. Savaş Antonius'a değil onu büyüleyip Mısırlı gibi davranmasını sağlayan Kleopatra'ya açılacaktı. Bu yolla gelenekselcileri kızdıracak ve bir Romalı generale savaş açmamış olacaktı. Ama aslında Antonius da bu savaşta kraliçenin yanında yer alacağından Octavianus isteğine ulaşacak yani Antonius'u saf dışı edebilecekti.¹

Artık Osiris'in (Antonius) Apollo'ya (Octavianus) karşı olan savaşı başlamıştı. 31 yılının başlarında Octavianus'un anayasal pozisyonu daha da güçlenmişti. Üçüncü defa konsül seçilerek yerini sağlamlaştırdı. Birkaç ay içerisinde her şey hazırды, Maecenas başkentte kalarak İtalya'nın güvenliğini sağlayacaktı. Yarımada'daki bütün karışıklıklar dizginlenmiş, doğuda ki kıyıları deniz filolarıyla güvence altına alınmış ve Cornelius Gallus, Afrika'da doğudan gelebilecek tehlikeleri önlemek için görevlendirmişti.² Actium'da meydana gelen deniz savaşını Octavianus büyük bir başarı ile kazandı ve Antonius'u, kendi yerini sarsabilecek tek adamı, saf dışı bıraktı.³

¹Cass. Dio., 50.15.

²Cook, 1934, s. 99.

³Cass. Dio., 51. 9.

Bu zaferden sonra Octavianus Roma'nın tek imparatoru olmuştu. Başlayan dönem biraz şiddet içerikli oldu. Octavianus şimdi kendine karşı olanları cezalandıracaktı. Cezalandırmalara, Antonius'a yardım eden vekil krallarla başladı. Daha sonra sıra senatörlere geldi. İmparator, Antonius ile işbirliği yapan bazı senatörleri idam ettirdi bazılarını ise affetti. Affetmesindeki temel amaç, Romalıya ne kadar merhamet sahibi olduğunu göstermek ve ona karşı olanları yanında gözetim altında tutabilmektir.¹ Octavianus Actium zaferinin şerefine savaşın olduğu yerde bir şehir kurdu ve bu şehirde bir zafer anıtı yaptı. Tapınağı savaşı kazanmasını sağlayan Apollo'ya ithaf etti. Yine bu zaferin şerefine olimpiyatlar kadar önemli olan bir festival düzenledi.² Octavianus doğuyla uğraşırken Roma senatosu Kleopatra'yı yenmesi onuruna bir zafer geçidi düzenlenmesini planladı. Ayrıca biri Brundisium'da diğeri Roma Forum'unda olmak üzere ganimetlerle süslenmiş bir kemerin inşa edilmesi emredildi. Iulius Caesar'ın tapınağı'nın alt kısmı ele geçirilmiş savaş gemilerinin ön kısmı ile süslendi. Octavianus'un onuruna 5 yılda bir festivaller düzenlenmesi, Octavianus'un doğduğu gün ve Actium zaferini kazandığı günlerin festival günü olarak kutlanması kararlaştırıldı. Octavianus doğudaki seferinden dönüp Roma'ya girerken Roma halkı, Roma senatosu mensupları ve onların eşleri ve Vesta bakireleri onu karşılamak için Roma girişinde hazır bekledi. Böylece Roma'nın muzaffer imparatoru uzun zamandır mücadele ettiği şeye kavuşmuş oldu yani, Roma'nın tek hâkimi ve halkın desteklediği imparator olmaya. Bütün bu yapılan onurlandırmaların yanında Octavianus için en prestijli olanı Ianus tapınağı'nın kapılarının tarihinde ikinci defa kapanmasıydı. Bu olay Roma'nın barış dönemine girdiğinin ve savaşın artık sona erdiğinin bir göstergesiydi. Bütün bu

¹Cass. Dio. , 51. 1-5.

²Cook, 1934, s. 112-118.

onurlar Octavianus'a verilirken, Antonius'un anısına yapılan tüm anıtlar ya ortadan kaldırıldı ya da anıtlardan generalin ismi silindi. Antonius'la akrabalığı olan herkes bir daha Marcus adını kullanamadı.¹

Actium savaşından sonraki dönem Roma tarihi için bir dönüm noktasıdır. Onun monarşi kelimesini hiç ağzına almadığı bilinse dahi, bu tarih cumhuriyet rejiminin sonu, monarşinin başlangıcı olarak görülebilir.² Dio'dan edinilen bilgiler ışığında görülüyor ki Agrippa ile süren uzun münazaralardan sonra monarşik bir düzenin ismini bile zikir etmenin sonucunun ciddi olabileceği iyice konuşulmuş, Roma'nın ve Octavianus'un iyiliği için bunun açıklanması veya aleni bir şekilde ortaya konmasının doğru olmadığı belirlenmişti.³ Bu nedenle M.Ö. 13 Ocak 27'de senatoda yaptığı konuşmada bütün güçleri Roma halkına ve senato'nun ellerine verdiğini söylemişti. Senatoda bütün yaptıklarına karşılık olarak, Octavianus'un evinin kapısına defne çelengi konulmasını kararlaştırdı.⁴

Octavianus, adı şu an bile kolayca konamayacak bir devlet sistemi yarattı. Kimine göre o, Roma'yı Cumhuriyet dönemindeki yönetime kavuşturdu, kimine göre ise, Caesar'ın kurmaya çalıştığı diktatörlüğü kurdu. Ronald Syme, Octavianus'un yarattığı ve yaptığı her şeyin Roma'nın kurtuluşu için olduğunu ve ülkeyi kurtarmak adına yapıldığını belirtse de,⁵ Gibbon, Octavianus'un Roma'nın özgür sistemini yıktığını ve bunun, onun ince karakteri'nin altında ki kurnaz tiranlığı gösterdiğini

¹Cass. Dio., 51. 19

²Shotter, 1991, s. 24.

³Cass. Dio., 52. 4-42.

⁴Syme, 1939, s. 313.

⁵Syme, 1939, s. 524.

belirtmişti.¹ Ama aslında Octavianus'un oluşturmaya çalıştığı Roma sistemi, iki yarı bağımlı devlet sistemi şeklinde anlaşılabilirdi.² Bunlardan ilki Roma senatosunu ve Roma vatandaşını işin içerisine katarak oluşturulan sistem,³ bir diğeri ise sadece Octavianus'un ve onun otoritesinin işin içerisinde olduğu sistem.⁴

¹Gibbon, 1737–1794, s. 70.

²Syme, 1939, s.346–405; Hammond, 1965, s. 148.

³Hammond, 1965, s.148.

⁴Hammond, 1965, s. 151–152.

IV. BÖLÜM

IV. 1. OCTAVIANUS DÖNEMİNDE ROMA DİNİ

“19 yaşımıdayken kendi çabalarım ve kendi paramla bir ordu kurarak Roma’da bağımsızlık ve barış sağladım. İsmim senato’nun emri ile salii ilahilerinin içine eklendi. Eskisi daha yaşarken, senato benim Pontifex Maximus olmamı istedi. Eski Pontifex Maximus görevini tamamladıktan sonra ben Pontifex Maximus oldum. Seçildiğim sırada törenlere yüzlerce Romalı katıldı. Başa geçtikten sonra hiçbir Roma kutsal alanını geçmeden, hepsini inşa ettim. Toplam 81 tapınak onardım ve inşa ettim.”¹

Octavianus başa geçmeden önce toplum yapısında çürümeler vardı ve bu çürümeler ve bozukluklar bütün yazarlar ve bazı politikacılar tarafından tanrıların unutulmasının ve eski adet ve geleneklerin bozulmasının doğal bir sonucu olarak gösteriliyordu. Ünlü şair Horatius, Romalılar’a seslenerek tanrıların yıkılmış tapınakları onarılmadıkça atalarının günahlarını ödeyeceklerini belirtilmişti.² Cicero da toplumdaki kaosu yok etmenin en iyi yolunun tanrılar olduğunu söylemişti.³ Bu konuda ki endişesini belirten bir başka yazarda Catullus idi. Ona göre ataları “dindar” olduğu dönemde her şey yolunda gidiyordu ama şimdi tanrılarla ilgili hiçbir şey yapılmamakta buda Roma’yı hiç hoş olmayan bir dünyaya sürüklemekteydi.⁴ Cicero’nun Roma’nın geleceğini kurtarmak için öne sürdüğü kanunlara bakıldığında

¹*Res Gestae* 10–20.

²Ogilvie, 1969, s. 113.

³Cic. , *nat.deor.* , I,3, ; Galinsky, 1996, s. 289.

⁴Cook, 1934, s. 467.

bunların genellikle dini içerikli olduğunu görülebilir. Cicero'nun yanında Roma'da bulunan diğer yazar ve şairler de Roma'nın çöküşünün sebebini dinden uzaklaşmada görmüşler ve bunun önüne geçmek ve toplumu bilinçlendirmek için kitaplar yazmışlardı. Örneğin, Nigidius Figulus *Res Divinae* adlı 15 ciltlik derlemesinde Roma'nın unutulmuş adetlerini, tapınımlarını, dini merkezlerini, tanrılarını ve rahiplerini sıralayarak bunlar hakkında bilgi vermişti.¹ Roma dininin unutulmaya doğru gittiği “ataların dininin ve geleneklerinin” unutulduğu her defasında üstü vurgulanan bir kavramdı ve o kadar önemliydi ki Octavianus ona senato tarafından verilmek istenen bütün onurlandırmaları ve güçleri Roma ataları'nın geleneklerine aykırı diye kabul etmemişti.² Aslında dinin önemli bir yer tuttuğu bu toplumda dini bozulmanın insanları korkutması çok normaldi. Çünkü alışlagelmiş ve önemli bir kurum olan din gerçekten önemini ve değerini azaltmaya başlamıştı. Cicero'dan ve Varro'dan edinilen bilgiler ışığında, Cumhuriyet'in son dönemleri dinin çökmeye başladığı dönemin başı olarak adlandırılabilir.³ Roma dini kurumları da doğal olarak bu bozulmalardan nasibini almıştı. Daha önce sadece dini bir hizmet verildiği düşünülen auspicius kurumu şimdi politikaya hizmet vermekteydi ve insanların bir kısmının tanrıların gelecekte haber vermediklerine inanıyor olmaları sebebiyle auspices kurumuna inanç azalmıştı. Tapınaklar çürümeye bırakılmıştı, örneğin Capitolinus tapınağı M.Ö. 81 yılında bir yangınla tahrip olmuştu ve 21 yıl boyunca tam onarılmamıştı. Ayrıca Roma dışındaki tapınakların bazıları yerel yöneticiler

¹ Galinsky, 1996, s. 290.

² *Res Gestae*. 6–7.

³ North, 1990, s.277–287.

tarafından ya savaşlarda kullanılmak üzere ya da sırf açgözlülükleri sebebiyle soyulmuşlardı.¹

Bir politika adamı olan Octavianus bunları açıkça gördü ve her iyi devlet adamının yaptığı gibi Romalının dine geri dönüş isteğine cevap verdi. Eski dini adetleri ve gelenekleri yeniden ortaya çıkardı ve hayat verdi. Buna da yine politik bir olayla başladı. Kleopatra'ya karşı savaşı *fetiales* adetlerine göre açtı. Bununla bağlı olarak aynı zamanda *Jupiter Fretrius* tapınağını restore ettirdi. Fakat ilginç olan nokta şu ki, bu dönemde Caeninenses denilen ve Roma'nın üst sınıfına ait olan ve önemli bir rahiplik makamı olan kurum restore edilmemişti. Buda imparator'un kendi çıkarları doğrultusunda bir yenileme programı oluşturduğunu gösteren kanıtlardan sadece bir tanesidir.²

Octavianus, dönemin diğer yazarlarının inandığı dindar insan portresinin dışında, imparator olarak başında bulunduğu dini kurumun gereklerini yerine getirmenin kendini Romalılar'ın gözünde nasıl önemli bir noktaya getireceğini iyi bilmesi ve bu kurumu merkeze kendi politikalarını koyarak yürütmesiyle dinde yeni bir çağ başlatmıştı ki bu dini politika devriydi.³ Yaratılmasına bir şekilde yardımcı olduğu edebi eserlerde, yaptırdığı mimarı yapıların, dekorasyonlarında ve bastırdığı sikkelerin üzerinde Roma dinine atıfta bulunuyor ve bir çeşit dini propaganda yapıyordu. Aslında Romalıya, istedikleri gibi dindar bir imparator olduğunu gösteriyor ve Roma dininde kopmuş olanları ve gençleri bu dine geri çağırıyordu. Bu

¹ Cook, 1934, s. 469.

² Schneid, 2003, s. 180.

³ Schneid, 2003b, s. 176.

yaptığı da dini bir propaganda olsa da aslında siyasi bir propaganda idi. Çünkü yapmak istediği din yoluyla Roma'yı ve Romalıyı hizaya sokmaktı. Wissowa'ya göre Octavianus Roma dininde bir iyileştirme yapmamış onun yerine dine başka bir bakış acısı ve yenilik kazandırmıştı.¹ Bunun aksi tarafında bir düşünce savunan Schneid'a göre ise, Octavianus Roma dini doktrinine pek karışmamış unutulmuş ve toplum tarafından sürekli şikâyet edilen noktaları onarmıştı. Yani geleneksel dini uyandırmaktan başka bir şey yapmamıştı. Aslında onun dini onarmasının amacı politik idi. Düşmanlarının dağıttığı ve Roma'yı sosyal ve ekonomik bir kaosa sürüklediği dönemden Roma'nın parlak dönemlerindeki gibi tanrılarla barışık bir zamana getirerek kurtarıcı imparator olmuştu. Romalılar'a göre Octavianus dindar bir hükümdardı ve bu sebeple tanrılar onu seviyordu.² Dindarlık kavramı genellikle kurallara ve otoriteye uyma zorunluluğu getirmekteydi³ ve Romalılar için, içerisinde güç ihtiva ediyordu. Bütün hayatı boyunca gizliden gizliye onurlandırmalardan hoşlanan fakat bunun kendi politik kariyerine zarar vereceğini bilecek kadar zeki olan Octavianus bu onurlandırmalardan açıkça yapılanları ve merkezde yani Romalının gözleri önünde olanları nazikçe reddetmişti. Fakat kendi karısı ve kız kardeşi için kutsal unvanların verilmesine karşı çıkmamıştı. Bu da akla şöyle bir soru getirmektedir, eğer bu insan gerçekten dindar ve politikayı kendi amaçları için kullanmayacak kadar dürüst ve sade yaşamayı seven bir insan ise o halde neden kendi için açıkça kabul etmediği bu dini unvanları kardeşi ve karısı için kabul etmişti? Eğer altında gerçekten politik bir gaye yoksa yani dinin bir çeşit propaganda malzemesi olarak kullanılması olayı değilse neden böyle bir yaklaşım? Roma dinini

¹ Wissowa, 2003, s. 72.

² Schneid, 2003b s. 177.

³ Charlesworth, 1943, s. 1–10.

Romalılar'ın istediği biçimde sahiplendiğini göstermek için Roma'nın görülebilecek yüzeyini yani unutulmuş dini yapılarını, onarmıştı. *Res Gestae* adlı eserinde Roma'nın unutulmaya yüz tutmuş 81 tapınağını onardığından gururla bahsetmişti.¹ M.Ö. 29 yılları civarında Arval Kardeşliğini reforme etmişti. Bu koleje para aktarılmış ve sosyal statüsü arttırılmıştı. M.Ö. 29/28 yıllarında isimleri takvime kazılınca Arval Kardeşlerin varlığı belgelenmişti. Yine aynı zamanda Octavianus *Sodale Titii*'yi yeniden yapılandırdı. Neydi sodales Titii? Titus Tatius efsanevi Roma kralı Romulus'un yardımcısıydı.² Tacitus'a göre Romulus sodalitas kültürünü Titus Tatius'a adamıştı.³ Böylece efsanevi kral yeniden gündemdeydi ve insanların aklında Roma'nın efsanevi kralı ile efsane olacak kralını başarılı bir şekilde birleştirmesi vardı.

Dinin politik bir unsur bir propaganda aracı olarak kullanıldığını gösteren başka bir nokta ise, Octavianus'un kendini Roma'nın efsanevi kralı Romulus olarak göstermeye çalışmasıdır. Octavianus M.Ö. 44 yılında Roma'ya girdiği zaman başının üzerinde kutsallığının ve belki de seçilmişliğinin göstergesi olan bir hale belirmişti ve bu da onu Romulus gibi kutsanmış bir imparator yapıyordu.⁴ M.Ö.43 yılında senatörlük seçiminden sonra auspices için kuşları gözlemlediğinde tıpkı Romulus'ta olduğu gibi onda da 12 akbaba görülmüştü.⁵ Bunların hepsi, temelinde siyasi amaç bulunduran bir çeşit dini propaganda idi. Fakat ilginç olan şu ki Cicero'nun da belirttiği gibi o dönemde auspicialar artık kuşları gözlemleyerek yapılmıyordu onun

¹ Schneid, 2003a, s. 178–179.

² Schneid, 2003a, s. 181.

³ Tac. , *ann.* , 2.95

⁴ Suet. , *Aug.*, 95.

⁵ Dio Cass. , 46. 46. 2.

yerine kafese konulmuş kuşların hareketlerine bakılarak ya da şimşeklere bakılarak yapılıyordu.¹ Bu da şunu gösteriyor, Octavianus dini olayları kendi yerini sağlamlaştırmak ve bu yolla Romalının desteğini kazanmak için yapıyordu. Her ne kadar bu kurumda değişiklikler yapmaya çalışmışsa da Octavianus döneminde imparatorluğu ellerinde tutanlarla auspicese bakanlar arasında tartışmalar ve anlaşmazlıklar olmadı. Magistratuslar hala auspicesler'e bakan kurumlardı ama yeni duruma göre onay mercii imparatordu.²

Octavianus altın çağın habercisi ve önceden haber verilen ulu imparatordu. Bunu Romalıya duyurmak için her tür yolu denedi. Bunlardan biri, tanrılara adadığı kurbanların iç organlarına bakıldığında önemli olan organların horuspicesler tarafından bolluk ve bereketin habercisi olarak yorumlanmasıydı. Aslında bunların yapılmasının ve topluma bu konuda bilgi verilmesinin sebebi toplumsal bir destek kazanmaktı yani tanrılar seçiyorsa, Romalı elbette ki destekler düşüncesi. Octavianus, her ne kadar her şeyi dini bir politika ile yapmış olsa da o da bir Romalı idi ve onunda her Romalı gibi güçlü inançları vardı. Özel yaşamında önemli bir olayda tanrıların onayını almadan bir adım bile atmazdı. Octavianus özellikle bu konuda çok titiz davranırdı. Örneğin yolculuğa çıkmadan önce tanrılara yolculuğun çabuk ve iyi olup olmayacağını sorardı. Böyle şeylere inanmasını sağlayan olaylar da olmuştu. Örneğin, Octavianus Philippi'deki kampta gördüğü rüya sayesinde yaralanmadan kurtulmuştu. Rüyasında “tanrılar” tarafından çadırının içinde hasta durmaması söylenmişti. Rüya'nın gerçek çıktığı çadırının parçalanmasından sonra anlaşılmıştı. Bu zamandan sonra Octavianus kendini komik durumlara düşürse bile rüyalarıyla

¹Cic. , *div.* , 2. 33. 71.

²Schneid, 2003a, s. 108–110.

ona iletilenleri ciddiye almıştı. Örneğin rüyasında gördüğü bir şeyden dolayı Roma sokaklarında dilenerek gezmişti¹.

İmparator, hâkimiyetinin ilk yıllarından itibaren kendi yerini sağlamlaştırmanın tek önemli noktasının, dini bir sıfatı olması gerektiği idrakine varmış ama Romalı için tamamıyla yabancı olan imparator kültürünü Romalı bir giysiye sararak ortaya koymuştu. Bunu da şu şekilde bir temele oturtmuştu; Iulius Caesar ölmüş ve tanrılar arasındaki yerini almıştı, üvey babası tanrıların yanında olduğuna göre ona tanrıların mabetlerin yanında bir mabet yapmak pek tuhaf olmayacaktı. Tapınak yapmasıyla kendi atası dini bir mekân kazanacak ve tanrı sıfatı ile anılacak ve oda bundan faydalanarak tanrının oğlu olacaktı. Yani içerisinde tanrı tohumu bulunan kişi olacaktı. Kendi evinden birinin ruhu için yapılan bu tapınım daha sonra kendi geniusu için yapılan bir tapınıma dönüşecek ve hiçbir Romalı bunu garip karşılamayacaktı.² Yalnız şunu bir yan not olarak belirtmek lazımdır, Octavianus bunların hepsini tek başına akıl etmemişti, politikada ki iki önemli beyin olan Maecenas ve Agrippa, ona bütün konularda akıl hocalığı etmişler ve yol göstermişlerdi. Örneğin ona verilmek istenen Romulus sıfatı Dio'dan öğrendiğimiz kadarıyla, Agrippa ve Octavianus arasında uzun bir konuşmaya sebep olmuş ve Octavianus, Agrippa tarafından en mantıklı biçimde ikna edilmişti.³ Ayrıca Maecenas konuşmanın büyük ustası olarak adlandırmıştı ve onun sayesinde Octavianus kendi propagandasını Romalıya açıkça verebilmişti.⁴ Octavianus'un

¹Ogilvie, 1969, s. 64.

²Taylor, 1920, s. 124–133.

³Dio, 53.16.8, Hammond, 1965, s. 142; Syme, 1937, s. 194–195; Reinhold, 1965, s. 98–104.

⁴Syme, 1939, s. 299.

Roma dinine yeni bir soluk kazandırdığından yukarıda bahsedilmişti. Asıl olarak dini bir propaganda yapan Octavianus'un bu politikası, M.Ö. 43 ile 28 yılları arasında düşünsel temelini atıp Pontifex Maximus olan Lepidus'un ölümünden sonra yasal bir sürece oturtulup, Romalının bundan haberdar olması ve katılımının sağlanmasıyla başlanmıştı.¹

M.Ö. 40 yılından itibaren sistemli bir biçimde pontifex seçimini kontrolü altına aldı. Daha önceki yıllarda pontifex koleji'nin üyesi olanların çocuklarının koleje üye olarak seçilmesini sağladı ve böylece kendi yandaşlarını buraya toplayabildi. M.Ö. 12 yılında Lepidus ölünce, yeni pontifex maximus olarak aklındaki dini her restorasyonu gerçekleştirebildi. Asıl olarak pontifex tek başına dini konularda olsa bile senatoya sormadan karar alamıyordu. Şu durumda sivil savaş sonrası senatoda Octavianus'a tam muhalif bir grup olması da pek söz konusu değildi. Ama buradaki önemli nokta ve restorasyon projelerinin asıl amacı eğer gerçekten sırf dini boşluğu ve Romalının şikâyet ettiği noktaları görüp bunlardan görüldüğü gibi şikâyetçi olup düzeltmekse o zaman bu olay Lepidus Pontifex Maximusken de yapılabilirdi. Ama o zaman Roma'nın kurucusu ve düzenleyicisi unvanı kaçırdı ki galiba önemli olan nokta bu idi.² Pontifex Maximus olan Octavianus önemli önemsiz bütün yazarların eserlerini toplayarak bunların büyük bir çoğunluğunu yakmıştı. Bunlardan sadece Sibylla kitabını koruyup Palatinus'daki Apollo tapınağının altına koymuştu.³ Fakat görülen o ki Octavianus'un kitabı tapınağın altına koyması yeni oluşturacağı sistemin tam anlamıyla kendi çizdiği doğrultuda olmasını sağlamaktı.¹

¹Salmon, 1944, s.36; Schneid, 2003a, s. 187; Ehrenberg -Jones, 1949, s. 32.

²Schneid, 2003a, s. 188.

³Suet. , *Aug.* , II. xxx1.

Tanrıca Salus kültü, Jüpiter'in rahipleri, Lupercalia seremonileri, Secular oyunlar ve Compitalia festivalleri bu dönemde yeniden canlandırılmıştı. Lupercalia festivallerinde sakalı çıkmamış çocukların koşulara katılmasını ve secular oyunlarında gece yapılan törenlere gençlerin ebeveynleri olmadan gelmesini yasaklamıştı. M.Ö. 29 yılında *augurum solidatis*'i oluşturmuş, yine 29 tarihinde Janus tapınağının kapıları kapatılmıştı.²

Daha fazla ilerlemeden önce, Octavianus dönemi dini onarımının anlaşılmasını sağlayacak iki noktadan bahsedilmeli. İlk olarak, büyük ve hatırı sayılır bir devamlılık var Octavianus döneminde kanunlaştırılanlar ile Geç Cumhuriyet dönemindekiler arasında. Ama Octavianus'un başlattığı onarım politikasının tamamıyla eskiyi örnek alarak yapıldığını düşünmek yanlış olur. Çünkü politik onarıma paralel olarak dini onarımda temel alınan şey ihtiyaçlardı.³ Octavianus'un oluşturduğu şey kendi politikasıyla karışık bir din yaratmak ve ayrıca kaba ve törpülenmesi gereken bazı eski geleneklere modern bir ruh katmaktı.⁴ Octavianus ve Caesar'ın çağdaşı olan Dionysius'un yazdığı ve hatta Roma'nın kuruluşundan beri vurgulanan şey, iyi ve başarılı bir devlet düzenini yaratmak için tanrılarla ilişkilerin iyi olmasının sağlanması gerekliliğiydi. Çünkü tanrılar yardımlarıyla büyük ve ulu devletler yaratılabilirlerdi. Octavianus da muhtemelen bunları gördü ve toplumun yeniden yapılanmasını sağlamak için din ile yeni bir başlangıç yaptı.

¹Schneid, 2003, s. 186.

²Cook, 1934, s. 475.

³Cook, 1934, s. 469.

⁴Galinsky, 1996, s. 292.

Roma dininin çöküşü aynı zamanda tapınakların ve kutsal alanların kötü durumu ile ilişkilendirilmişti çünkü Roma dini bugün görülen dinlerden farklı olarak, ahlaki kurallardan oluşan bir din değildi. Din daha çok yapıların bakımıyla ve bunun sonucunda tanrılarla sağlanan iyi ilişki ile ortaya çıkan bir gösteri ve karşılıklı ticaret anlayışı idi. Roma’da çok çalışırsan tanrılardan iyi not alır ve başarılı olurdu. Roma’nın kötü durumdan kurtuluşunun tek yolu dinsel törenler, tapınımlar ve tapınak inşaatlarıyla barışa davet edilen tanrıların barışı kabul edip, Roma’ya yardım ellerini uzatmasıydı.¹ Bunu da devletin başında olan imparator yapabiliyordu. Bunu başarmak içinse dine ve dini kuruluşlara iyice nüfuz etmek gerekliydi ve imparator bunu memnuniyetle yaptı. İmparator bulunduğu bütün dini kolejlerden övgü ile bahsetmişti. Örneğin ölmeden bir yıl önce tamamladığı *Res Gestae* adlı eserinde “Pontifex Maximus, Augur, XVvir eski gelenekleri oluşturmak için, VII vir Epulo, an Arval Fratres, a Sodalis Titius ve Fetialis oldum.” demişti.² Onun bu kurumlar içerisinde bulunması Roma dinine yeni bir soluk kazandırmıştı. İmparator bu kurumların içerisinde bulunmasının politik avantajlarını kullanmıştı. Örneğin M.Ö. 32 yılında Kleopatra’ya savaş ilan ettiği zaman Bellona Tapınağı’nın içerisine fetial rahip olarak girmiş ve tapınakta bir savaş ilanı için gereken her türlü töreni yapmıştı. Cumhuriyet döneminde fetial rahipleri bu gibi konularda ve savaş sonrası imzalanan barış antlaşmalarında böyle törenler yaparlardı.³ Övüldüğü bir diğer iş ise *Res Gestae*’inde de belirttiği gibi seksen iki tapınağı onarması ve bazılarını yeniden kurmasıydı. Roma’da yaptırdığı yeni tapınaklardan da övgü ile bahsetmişti: “Roma’da Mars tapınağı, Jüpiter Feretrius ve Tonans tapınağı, Iulius tapınağı,

¹Galinsky, 1996, s. 290.

²Suet. , Aug. ,II.xx; Gordon, 2003, s. 62.

³Rowell, 1962, s. 181.

Quirinus tapınağı, Minerva tapınağı, Iuno tapınağı, Jüpiter Libertas tapınağı, Lares Di Penates tapınağı, Lupercal tapınağını yaptım”¹ Bu vazgeçilmez ilk adım dinin yeniden canlandırılmasıydı. Bu ayrıca imparatorun dini değişimi eline aldığı ve ayrıca bütün dini faaliyetlerle ilgilendiğinin göstergesiydi.² Tabi burada şunu da belirtmek gerekir. Roma’nın tapınaklarını elinde tutan insan para akışını ve parayıda elinde tutan insan demektir. Çünkü buralarda ganimetler ve hediyelerle birlikte Roma darphanelerinden gelen para tutulurdu.³ Roma tapınaklarını onardığını yani bunun altında yatan anlamıyla Roma’nın gönenç getiren tanrılara yeniden açılarak imparatorluğun en yüksek seviyeye geleceği dönemin ünlü şairi Horatius tarafından güzelce süslenerek verilmişti. Horatius onun tanrıların gönlünü almasının Roma atası olmayı hakkıyla hak etmeyenlerin günahlarını ödemesini sağlayacak şekilde bütün tapınakları onarıp inşa edip ve kir ve pisliğinden temizlemesiyle sağlanacağını belirtmişti.⁴ Yine Octavianus kastedilerek “sen yönetiyorsun çünkü kendini tanrılardan aşağıda görüyorsun, onlarla her şey başlar ve onlarla her şey sonuçlanır. Tanrıları ihmal etmenin sonucunda tanrılar Roma’ya üzüntü ve keder getirirler.” demişti.⁵ Livius Octavianus’dan bahsederken onu Roma’nın kurucusu olarak isimlendirmiş ve bu sadece Roma’yı sivil savaştan kurtarması ile değil aynı zamanda Roma’yı tüm kurumları ile yeniden kurması ile alakalı olduğunu belirtmişti.⁶ O da bunlara cevaben Roma’da bulunan bütün önemli tapınakları onardı ve yeni tapınaklar yaptı. Bütün bu yaptıkları *Res Gestae*’sindeki ünlü sözü

¹Suet. , *Aug.* , III. XVIII, IV.IX.

²Rowell, 1962, s. 182.

³Bromberg, 1940, s. 128–131.

⁴Hor.*carm.* III.6

⁵Hor., *carm. saec.* , 3.6

⁶Liv. IV.25.3

söylenmesine sebep oldu, “Roma’yı tuğladan buldum ama mermer olarak bıraktım”. Aslında belki de bu deyim dayanıklılık, sağlamlık ve zenginlikle alakalıdır. Yani tuğladan yapılan evler mermerden yapılanlar kadar sağlam değildir. Onun Roma’ya getirdiği güven ortamı ile Roma mermer kadar sağlam oldu. Ayrıca tuğla ucuz mermer ise pahalıydı. Onun sayesinde Roma’da fakir bir ülke olmaktan çıkıp zengin bir ülke olmuştu. Octavianus’un onardığı tapınakların yanında kendi adına ve ailesini adına yaptırdığı tapınaklarda önemlidir. Bu tapınaklar Octavianus’un otoritesinin görkemli ortaya koyuşlarıdır. Carrara mermer ocaklarının M.Ö. 1. yüzyılda bulunması ile birlikte Octavianus görkemli Yunan tapınaklarının bir ölçüde benzerlerini Roma’da yaptırmıştı. Yaptığı şey aslında büyük ve görkemli mimari özelliklerle eski geleneği sürdürmektir.¹

Octavianus rahiplik sıfatını sadece Roma içerisinde kullanmıştı. Roma’nın dışında bu sıfatı pek kullanmamıştı. Aslında Roma kanunlarına göre bir kişi birden fazla rahiplik makamına üye olamazdı. Fakat Caesar bunu yıkmıştı Octavianus da babasını takip ederek birçok kuruma birden üye olmuştu.² M.Ö. 12 yılında pontifex, 40–41 yılında augur, 37 yılında quindecimvir sacris faciendis ve 16 yılında septemvir epulonum olmuştu. Sonuncusunda farklı törenler ve festivaller uygulanırdı. Bu kolejlere üye olduğu M.Ö. 16 yılında bastığı paraların üzerinde görülebilir. Ayrıca Octavianus daha az önemli olan 3 rahiplik sınıfı üyeliğinde daha bulunmuştu, frater arvelis, sodalis Titius ve fetialis. İmparatorun mimari yapılarında ve paralarının üzerinde kurban verirken ve üzerinde toga yani rahip elbisesi giymişken görülmektedir. Bu zamandan sonra hemen hemen hiç kimse, imparatorlar hariç,

¹Galinsky, 2005, s. 295.

²Grant, 1949, s.100.

Roma'nın halk anıtlarında kurban verilirken gösterilmemiştir. Böylelikle Roma dini bir kişi ile bağlantılı bir hale gelmişti.¹ Octavianus'un mensup olduğu her rahiplik kurumunun sembollerini paralarda göstermesi askeri otoritesinin dini temele dayandığını topluma gösterme çabasıydı belki de. En önemli rahiplik kurumu hiç şüphesiz ki pontifex maximustu ve o bu makama M.Ö. 12 de Lepidus'un ölmesiyle geçmişti.² Octavianus aslında bu kadar bekleyerek Roma geleneğine olan saygısını göstermişti. Aslında Octavianus M.Ö. 36 yılında triumvirate seçildikten sonra Lepidus, bu yüce ismi taşımasına rağmen imparator'un aldığı kararlara bunlar kutsal alanda olsalar bile karşı çıkmamıştı. Bu nedenle Lepidus'un ölümünü beklemesi kolay olmuştu.³ Octavianus'un *pontifex maximus* olması ve rahiplik kolejlerine dâhil olması Roma dininin içerisine iyice nüfus etmesini sağladı ve yapacağı bütün değişiklikleri yasal hale getirdi. Açıkçası, Octavianus bu makama geçerek iki şeyi sağlamıştı, ilki, artık bu kurum imparatorluk isminin yanına yer almaya başlamıştı ikincisi, onun seçildiği gün bir *feriae publicae* (halk festivali) olmuştu.⁴ Octavianus dönemine kadar bu makama asil sınıfa mensup olan insanlar katılırdı. Octavianus bu kurumun imparatorlarla anılmasını sağlamıştı.⁵ *Pontifex Maximus* olarak seçildikten sonra kendinden önceki bütün *pontifex maximus*ların yaptığı gibi *Domus Publica*'da yaşamayı reddetmiş onun yerine Palatinus tepesinde ki evinin bir kısmını halka açmıştı. Bu ev Roma Forum'unun içerisinde Vesta tapınağının yanında idi.⁶ Çünkü bu göreve gelenlerin yaşadıkları yer devlet hazinesinde ve mülkiyetinde bir yer

¹Beard, 2003, s. 186.

²Ogilvie, 1969, s. 114; Rowell, 1962, s. 193.

³Rowell, 1962, s. 179.

⁴Cook, 1934, s. 479.

⁵Rowell, 1962, s. 180.

⁶Beard, 1998, s. 189.

olmalıydı. Ceasar bile kuralı bozmamış ve bu evde yaşamıştı.¹ Seçildiği yılın nisan ayının 28'inde kendi *domus*'unun içerisine Vesta için bir mabet ve sunak inşa ettirdi.² Kutsal ateş forumun içerisinde bulunan Vesta tapınağında bulunmasına karşın bu tapınak ve sunak Octavianus'un statüsünü bir daha vurgulamıştı. Ayrıca Vesta'nın Roma'nın mitolojik geçmişiyle de sıkı bir bağı vardı. Vesta'nın kutsal ateşi Aeneas tarafından Truva'dan ve Vesta'nın oğlu Romulus tarafından Alba Longa'dan getirilmişti. Sonuç olarak her ikisi de Octavianus'un atasıydı.³ Ovidius *Fasti* adlı eserinin bir bölümünde Octavianus'un *pontifex maximus* olarak seçildiği günü büyük ve çok kalabalık bir gün olarak anlatmıştı.⁴ Octavianus bu kalabalık sayesinde kendi ününü sadece Roma'ya değil Roma dışına da taşımıştı.⁵ Bu yılın bir diğer önemi, Octavianus'un *genius*unun ismi diğer tanrılar için okunan ilahilerin içerisinde geçmeye başlamasıydı.⁶ Octavianus onardığı tapınakların onarılma tarihlerini bir takvimle sabitlemiş ve bu tarihlere kendi ve ailesi için önemli günleri katmıştı. Bunlar arasında 23 Ekim'deki doğum günü, 1 Ekim'deki Actium savaşı, 1 Ağustos'taki Alexandria zaferi, 13 Ağustos'taki ilk zafer geçidi ve 16 Ocak'ta Octavianus ismini alması vardı.⁷

Octavianus için asil sınıf çok önemli idi. Bu nedenle hemen hemen her önemli noktaya asil sınıfa mensup insanları yerleştiriyordu. Jüpiter'in rahiplik makamına

¹Galinsky, 1996, s. 301.

²Rowell, 1962, s. 193–194; Cook, 1934, s. 479.

³Ferguson, 1970, s.114.

⁴Ov. ,*fast.*, .ii. 415–428.

⁵Galinsky, 1996, s. 300.

⁶Dowden, 1992, s. 60; Galinsky, 1996, s. 294; Dereli, 1949, s.106.

⁷Carter, 1982, s. 50; Galinsky, 1996, s. 300.

sadece patrik aileleri katılabilirdi. Diğer dört önemli rahiplik okullarına hem patrikler hem de plepler eşit sayılarda katılırlardı. M.Ö. 44 ile 29 arasında pleplerin sayısı patriklerin sayısını geçmişti. Octavianus'un yaptığı ilk iş patriklerle plepler arasındaki farkı azaltmak olmuştu. Senatoya giren asil sınıfa mensup insanların sayısını arttırmıştı. Daha önce konsül atası olmayanlar senatoya girememişti. Octavianus dostlarını asla unutmamıştı. *Res Gestae*'sinde de yazdığı gibi Actium savaşında onun yanında yer alan 700 senatörün 83'ü konsül olarak 170 tanesi rahip olarak göreve almıştı.¹

Yapacağı tüm değişiklikler, köklü, tutucu ve genelde her şeyin kendi etrafında dönmesini sağlar türdendi.² Sadece binaları inşa etmek çok önemli olsa da din sadece tapınak inşa etmek anlamına gelmiyordu aslında, bir diğer önem teşkil eden nokta, tapınmayı uyandırmaktı. İnsanların ilgisini uyandırmak için yeni şeylere ihtiyaç vardı. Ama bu uyandırma konusunda uyanık olmak lazımdı çünkü bu dönemde Roma'da ciddi olarak varlık gösteren yabancı dinler vardı ve bunların önüne akıllı bir biçimde geçilemezse toplumda uyandırılmak istenen Roma'nın ata dinine yer kalmazdı. Roma'da Octavianus döneminde Romalı tarafından benimsenen iki önemli yabancı kült vardı. Bunlar Isis ve Dionysius kültü idi. Isis, Octavianus tarafından hoş karşılanılmıyordu çünkü Mısır Kleopatra'yı ve kendi tahtını sarsmaya çalışan Antonius'u hatırlatıyordu. Fakat Suetonius, Octavianus'un bütün yabancı dinlere çok büyük saygı gösterdiğini ve hatta Mısır'ı ziyaret ettiği bir dönemde yolunu değiştirerek Apis tapınağını ziyaret ettiğini yazmıştı.³ Actium savaşından

¹Rowell, 1962, s. 182–183.

²Gordon, 2003, s. 66.

³Suet., *Aug.*, II. xciii.

sonra Mısır motifleri, sanatı ve mimarisi Roma'da çok revaçta olmaya başlamıştı hatta Octavianus, Palatinus tepesindeki evinde, Mısır dekorasyonları kullanmıştı.¹ Bunun daha da ötesinde Roma'da bu dönemde yapılan mezar anıtlarından bazıları da, Mısır'a atfettirilecek şekilde labirentler şeklinde oluyordu.² Labirentlerin firavunlara yapılan mezarların şekli olduğu hatırlanırsa burada ilginç olan nokta görülebilir. Bütün bunlara rağmen, bu tanrılar Agrippa'nın girişimleri sayesinde *pomerium*'un yani Roma'nın kutsal alanının bir mil dışına çıkarıldı.³ Roma içinde Mısır diniyle ilgili herhangi bir düşünceye pek de iyi bakmadığı halde Mısır topraklarında firavun olarak gösterilmeye ve bunun duvarlara kazınmasına pek ses çıkarmamıştı.⁴ Acaba imparator gerçekten Roma'yı saf hale mi getirmeye çalışıyordu yoksa kendi yerini sağlamlaştıracak en önemli olgu olan dini mi korumaya çalışıyordu?

Actium savaşı Octavianus için bir milattı. Bu savaşın arenadaki başarısının yanında edebi hayata yansımaları ve bunun bir propaganda aracı olarak dönemin şairlerine kullandırılması aslında Roma'nın yeni dönemi hakkında fikir vermekteydi. Büyük inşaat faaliyetleri ve edebi yazılar Actium'da Roma kültürünün ve Roma ruhunun galip geldiğini vurgulamaktaydı. Bütün bu yurtsever düşüncelere Roma'nın Truva aslının yanında Iulius ailesinin tanrısal kanı eklenince işin içerisine Mars ve Apollo gibi yeni düzenin tanrıları giriyordu.⁵ Aslında bu yükseliş Roma'nın ulu tanrısı Jüpiter'in yerini almak için değildi. Bu sadece geçmişi ve geleceği kuşatan ve

¹Davies, 1994, s. 32–33.

²Davies, 1994, s. 172–176.

³Cook, 1934, s. 481.

⁴Southern, 1998, s. 106.

⁵Cook, 1934, s. 476.

karmaşa ve düzensizlik zamanının gidip düzen ve barışın ortaya çıktığı zamanın simgesi olan yeni bir dini ilgiydi.¹

Bu dönemde Apollo öne çıkan tanrılardan biriydi. Apollo tapınımı Roma'da yeni değildi. M.Ö. 431 yılından beri tapınağı vardı. Muhtemelen M.Ö. 36 veya 33 yılında Gaius Sosius, Marcus Antonius'un destekçisi, tapınağı onardı. Octavianus *XV vir* olduğu zaman Apollo'ya daha fazla yaklaştı. Muhtemelen bu koleje girişi Pompeius'u M.Ö. 36 yılında yenmesinden sonra Apollo'ya bir tapınak yaptırmaya yemin etmesini açıklamaktadır. Aslında Apollo Octavianus'a Actium savaşında da yardım etmişti.² Magna Mater tapınağının yanında, kendi evine bitişik olarak Apollo'ya bir tapınak yaptırmıştı. Apollo Aeneas ile olan ilişkisi nedeniyle de önemliydi. Vergilius'un *Aeneis* adlı eserinde anlatılan Aeneas'ın ünlü kahinle tanışma hikayesinin anlatıldığı bölümde kahinin Aeneas'a, Apollo'ya dua etmesini ve onun için bir tapınak yaptırmasını salık verdiği anlatılmaktadır.³ Syblla'nın salık verdiği ve Roma'nın dindar atasının buna uyduğu düşünülürse Octavianus'un bu tanrı adına tapınak yaptırmasının sebeplerinden biri anlaşılabilir. Tapınak Roma'nın en görkemli tapınaklarından biriydi. Tapınakta muazzam bir dekorasyon vardır. Danaus ve elli kızının heykelleri tapınağa girişteki sütunların arasında durmaktaydı. Niobe'nin çocuklarının Apollo ve kız kardeşi Diana tarafından öldürülmesini gösteren fildişi oymalı kapı burada görülen dekorasyonlardandı. Bu anlatı beklide Apollo'nun Octavianus'un Actium savaşında Antonius ve Kleopatra'nın cezalandırılmasında ona yardımcı olduğunu göstermektedir. Tapınağın içerisinde

¹Rowell, 1962, s. 192.

²Cook, 1934, s. 471.

³Ver.*Aen.* iv.42-76

Roma'ya ganimet olarak getirilen Apollo, Diana ve anneleri Leto'nun heykelleri bulunmaktaydı. Tapınağın yeri göze çarpıcıydı. Daha önce *pomerium*'un dışında bulunan tapınak Octavianus sayesinde kutsal alanın içerisine girmekle kalmamış ayrıca Octavianus'un eviyle de birleştirilmiş ve ev bu sayede halka açılmıştı. Böylece alan, tanrıların mekânı haline gelmişti ve Octavianus da diğer tanrılarla iç içe girerek tanrısal bir statü kazanmıştı.¹ İyileştirme tanrısı olan Apollo şimdi Octavianus Roma'sının merkez noktası olmuştu. Octavianus daha sonra tapınağın yanına mükemmel bir kütüphane yaptırmıştı. Octavianus'un Palatinus tepesinde yaptırdığı bu tapınak, bir onur daha aldı Sibylla'nın kitabı Aventinus tepesindeki Jüpiter tapınağından alınıp Apollo'nun tapınağının altına gömüldü. Apollo Octavianus'un hayatı boyunca onun koruyucu tanrısı olarak kalmıştı. Apollo özel olarak iyileştirme ve arındırma tanrısı idi. Ama Octavianus için bu tanrı bundan daha fazlasıydı. O medeniyet ve barış tanrısıydı ayrıca onun kurmaya çalıştığı yeni düzenin kollayıcısı ve koruyucusuydu. Apollo her şeyin genç, yeni ve başarılı olduğunun somut bir örneği idi.² Octavianus da toplumu arındırmış, iyileştirmiş ve dinamizm kazandırmıştı, bu, belki de temelde onunla Apollo arasındaki benzerlikti. Apollo'nun önemi Octavianus'un sanatında da kendini göstermekteydi. Apollo'nun sembolü defne ağacıdır ve bu sembol hemen hemen her sanat eserinde kendini göstermekteydi. Bunu takiben Apollo'nun barışçı ismi Octavianus döneminin sarsılmaz parçası olmuştu. Apollo'nun birçok heykeli Yunan temelli olsa bile Roma'yı süslemek için kullanılmıştı. Octavianus Concord tapınağının süslemelerinde de yine aynı tanrının görüntüsünü kullanılmıştı.

¹Beard, 1998, s. 198.

²Ogilvie, 1969, s. 115.

İkinci önemli tapınak, yenilik, gelenek, değişim ve sürekliliği bir arada gösteren bir tapınak olan Mars Ultor tapınağıydı. Octavianus'un yeni forumunun merkez noktasında bulunan tapınak ayrıca Caesar'ın tapınağına da bitişikti. M.Ö. 2 yılında inşa edilmişti. Tapınağın planı Octavianus Caesar'ın intikamını aldıktan sonra yani milattan önce 42 yılında tasarlanmıştı. Tapınağın en geri ucunda Mars Ultor'un heykeli vardı. Ayrıca bazı araştırmacılar burada tanrılaşmış Iulius'un da heykelinin bulunduğu inaniyorlardı. Pedimentte, Venüs'ün, Mars'ın, Fortuna'nın, Romulus'un ve Nike'nin simgeleri bulunmaktaydı. Bütün bunlar Octavianus'un Roma'nın onarımına ve kendi zaferine atıflarıydı. Sütunlu girişin her iki yanında Octavianus'un ataları yer almaktaydı. Bir tarafta Venüs'ün oğlu Aeneas babasını sırtında Truva yangınından kurtarıırken ki hali hemen yanında Alba Longa kralı ve Iulii ailesi vardı. Girişin diğer tarafında Romulus'un heykeli bulunmaktaydı. Octavianus'un atalarının heykelleri politikasına da bir gönderme yapmaktaydı. Mesaj kesindi böylesine yüce aile üyelerine sahip olan bir insanın yapacağı her işte ve her şeyde mutlaka tanrı desteği ve tanrı onayı vardı.¹

Yükselen bir diğer tanrı ise Mars'tı. Aslında Mars Roma'nın ilk dönemlerinden beri önemli bir tanrı idi. O savaş tanrısıydı ki, Roma savaşçı bir kavimdi o toprakları ve ürünleri hastalıklardan koruyan tanrıydı ve bu tarım toplumunda önemliydi. Arval Brethenler onun için ilahiler söylerlerdi, Campus Martius'da onun adına bir sunak vardı, topraklar ondan sorulurdu ve onun adına bir ay vardı. Ama Octavianus için bunların dışında bir öneme sahipti. Mars, Roma'nın kurucusu olduğuna inanılan Romulus'un babası idi. Romulus da Octavianus'un atası

¹ Beard, 1998, s. 200; Rowell, 1962, s. 223

idi ki böylece doğrudan tanrı soyundan gelmiş oluyordu. Tanrı'nın Octavianus için önemli olmasının bir diğer önemli sebebi ise bu tanrının öç alma özelliğinin olmasıydı. Roma'nın ve Octavianus'un öç alacak çok şeyleri vardı. İlk olarak Octavianus, babası Iulius Caesar'ın öcünü almalıydı. M.Ö. 42 yılında babasının öcünü almak için Mars'a yemin etmiş ve onun adına bir tapınak inşa ettireceğine söz vermişti.¹ Bu tanrı adına ilk tapınağı M.Ö. 20 yılında, en son tapınağı ise milattan önce 2 yılında yaptırdı. Genç, yaşlı, asker sivil her Romalı, bu büyük tanrının tapınağını ziyaret ederdi. Vergilius, ünlü eseri *Aeneis*'de Octavianus'un ikinci kurucu olarak ortaya çıktığı ve barışın koruyucusu olan bu imparatorun her yere alçakgönüllülüğü yayacağı ve gururu ve kendini beğenmişliği ortadan kaldıracağını yazmıştı.² Bu nedenle Apollo ve Mars yani barışın ve savaşın tanrılarının bu dönemin önemli tanrılarından olması anlaşılabilir.

Octavianus döneminde Roma Panteon'unun baş tanrısı da unutulmamıştı. Bu tanrı adına tapınak Octavianus'un yıldırımından kurtulmasından dolayı tanrıya (Jüpiter Tonans) olan şükran duygusundan dolayı yapılmıştı. Octavianus bunun hemen ardından Jüpiter'in yangınla mahvolan tapınağı yeniden onarmıştı. Ekim ayının ilk gününde yapılan tapınak Apollo tapınağının imparatorla özdeşleşmesi gibi özdeşleşmişti. Suetonius'un bize aktardığına göre Jüpiter imparatora rüyasında görülerek onun tapınımının ihmal edildiğini söylemişti. Octavianus da cevap olarak ona bir tapınak yaptırmış ve Tonans'ı onun kapısının koruyucusu olarak belirlemişti. Jüpiter tapınağı'nın Capitolinus'da olması Octavianus'un büyük saygısının göstergesi olmasının yanında tanrının koruması altında olduğunun da bir

¹ Rowell, 1962, s. 222.

² Ver.*Aen.* iv

göstergesiydi.¹ Octavianus tapınağa çok cömertçe hediyeler sunmuştu. Tapınak Octavianus'un dini politikasıyla mükemmel bir şekilde uyum sağlamıştı.² Fakat burada şunu belirtmek gerekmektedir, aslında Roma dininde şimşek çarpması pek iyi bir işaret olarak algılanmamakta idi. Özellikle Roma dinini çok iyi bilen Cicero'ya göre de masmavi bir gökyüzü altında şimşek düşmesi hiç iyiye işaret değildi. Octavianus bunu öyle iyi bir politik manevrayla çevirmiştir ki bu işaret tanrıların Octavianus'a bir lütfü gibi görünmüştü.³

M.Ö. 30 yılında yeni bir patrik sınıfı oluşturmaya başlamıştı. Bu hem kendi yanında yer alanları onurlandırmak hem de dini kurumlarda bulunan boşlukları bu insanlarla doldurmak için bir fırsattı.⁴ M.Ö. 29 yılında yeni bir düşünce yaratarak dini kolejlere mensup rahiplerin sayısını geleneksel sayının altına indirmişti ve bu yolla kurumların saygınlığı arttırılmıştı. Önemli olan bütün dini kurumların başına, senatör sınıfına mensup insanlar yerleştirilmişti.⁵ Bunları yeni düzenlemeler ve reformlar takip etmişti. Örneğin bundan böyle senatörler senatonun her açılışında tütsüler yakacaklardı. Octavianus bu değişiklikleri yaparken toplumun genç kesimini ana noktaya koymuş onları kendi dini, siyasi ve sosyal politikalarının dışına çıkaracak her türlü işlemde uzaklaştırmıştı.

Octavianus ortaya çıktığı andan itibaren imparatorluğun yapısında değişikliklere başlamıştı bu değişiklikleri yaparken daha önceki kralların yaptıkları

¹ Rowell, 1962, s. 193; Beard, 1998, s. 197.

² Beard, 1998, s. 201.

³ Reeder, 1997, s. 88–118.

⁴ Cook, 1934, s. 474.

⁵ Cook, 1934, s. 475.

örnek alınmıştı. Octavianus şehir yapısını düzenlerken özellikle Roma'nın eski krallarından Servius Tullius'a ait sistemi canlandırmıştı bu eski sisteme göre şehir altı bölgeye bölünüyor ve bölünen her bölge tekrar semtlere ayrılıyor ve her semt köşesinde Lares'e adanmış küçük tapınaklar bulunuyordu. M.Ö. 27 yılında Roma'yı 14 bölgeye ve 265 semte ayırmış ve bu değişimi M.Ö. 7 yılında tamamlamıştı. Her bir köşe başına küçük semt tapınakları inşa etmişti. Gerçi Ceasar döneminde bu yerler Ceasar'ı protesto edenlerin merkezi olmuştu ama Octavianus bu duruma kökten bir çözüm bulmuş bu küçük tapınaklarda kendi Genius Augustisine ve Lares Augustisine tapınımlarının yapılmasını sağlamıştı. Tabii ki her zaman olduğu gibi bunu o böyle istememişti. *Res Gestae*'sinde "senato ve dönemin önemli konsülü Quintus Lucretius'un önerisiyle hem tek tapınımlarda hem de her bölgedeki küçük tapınaklarda tanrıların yanında benim sağlığım için dualar edilmiş ve bana kurbanlar kesmişlerdir"¹ demişti. Octavianus'un ilk işi Lares'in Via Sacra'da ki merkez tapınağını onarmak oldu. Octavianus bu semtlere daha tiyatral bir görev yüklemişti. Şimdiki görevleri Octavianus'un zaferlerini kutlamaktı. Geleneksel kutlama tören günlerini de değiştirmişti. Daha önce Mayıs'ın birinde kutlanan festival şimdi Ağustos ayının birine alınarak ve Octavianus ile özdeşleştirilmişti. Ama bu kurumun asıl amaçlarından biri özgürleştirilmiş insanları ve köleleri Octavianus'un oluşturmaya çalıştığı devlet dini ile birlikte bir arada tutmak, imparatorun gücünü bu insanlara göstermek ve çıkabilecek herhangi bir hareketi engellemektir. Bu tapınakların her birine özgür bırakılmış insanlar *magistri vicorum* olarak başkanlık ederlerdi ve bunlar *viciler* yani bölgelerin yöneticileri tarafından seçilirlerdi. Ayrıca kölelerden oluşturulmuş bir grup insan, ministri olarak bu kuruma katılmıştı.

¹*Res Gestae* 9; Scott, 1932, s. 284–287.

Octavianus buralar ile ilgilendiğini göstermek amacı ile bu bölge tapınaklarına diğer tanrıların heykellerini yaptırırdı. Böylece topluma yaymak istediği Roma'nın yeni imajını ve yeni mitolojisini her yere aktarma imkânı doğdu.¹ Görülen o ki toplumda herhangi bir patlama olmasın diye her sınıftan insanı dini görevlere yerleştirip kontrol altında tutmaya çalışmıştı. Kuvvetin halktan geldiğine çok fazla inanan biri olan imparator toplumunun iç dinamiklerini çok iyi bilen ve bunun için daha önceden önlem alan bir liderdi.² Belki de Lares Octavianus oluşumu imparatorun doğu dünyası için tasarladığı bir tapınım biçimi ve bir kavramdı yoksa imparator İtalya topraklarında ölmeden böyle bir tapınımın içerisinde olabileceğini, en azından Romalı asillerin buna karşı çıkacağını çok iyi biliyordu ve özellikle bundan kaçınıyordu.³ Genius'a verilen adaklar genellikle çiçekler, tutsüler ve karıştırılmamış şaraptı. Octavianus kendi *genius*'una şarap akıtılma onuruna M.Ö. 30 yılında nail olmuştu. Octavianus sadece şarap ile yetinmemiş bütün büyük tanrılara adanan boğa kesimiyle de onurlandırılmıştı. Octavianus Roma'sına ait 14 lares sunağı bulunmuştur.⁴ En eski Lares sunaklarından (M.Ö. 7) birinin dekorasyonu oldukça ilginçtir. Sunağın ön kısmında iki Lares ve Octavianus'un Genius'u görülmektedir. Yan yana sıralanmış flütçü çocukların yanında bulunan Genius elinde bir *cornocopia* taşımaktadır, Lares ise ondan biraz geride boynuzdan yapılmış kâseye şarap boşaltırken görülmektedir. Onların arasına ise Octavianus'un evinden getirilmiş defne ağacı ve meşe ağacında taç şeklinde bir dekorasyon konulmuştu.⁵

¹Beard, 1998, s.186.

²Galinsky, 1996, s. 30; Cook, 1934, s. 480.

³Rowell, 1962, s. 194–195.

⁴Galinsky, 1996, s. 302.

⁵Galinsky, 1996, s. 304.

Köşe başlarında bulunan tapınaklarda olan Lares törenlerinin, yılda iki defa yapılmasını sağlamıştı. Bunlardan biri yazın diğeri ise baharda¹ olurdu. Koruyucu tanrılara şimdi özel bir koruyucu eklenmişti. Şimdi Lares Compitale Lares Augusti olmuştu.² Tanrılar için dua edilen bu yerde şimdi Octavianus ve ailesi için dua edilmeye başlanmıştı.³ Lares Augusti ve Genius Augusti ile imparator Roma'nın en alt sınıfındaki insanlara bile iletişim kurma imkânı kazanmıştı. Oradaki insanlar içinse Roma'nın üst tabakasında ki insanlara daha yakın olabilme imkânı yaratılmıştı ve bu politik manevra sayesinde Octavianus kendi vatandaşlarıyla bütünleşmişti.

M.Ö. 28 yılında senatonun talimatı ile Octavianus'un ismi Salii ilahilerine eklenmişti. Yılda iki defa kutlanan Salii festivallerinde okunan ilahiler içerisinde şimdi belirgin biçimde okunan Octavianus'un ismi, dinleyicilerin kulağına aktarılmaktaydı.⁴ Din sosyal politikayı iletmenin başka bir şekliydi. Özellikle oy hakkı bulunmayan ve ikinci sınıf insan gibi görülen ve hiçbir politik hakkı olmayan insanlar için devlet yaşamına girişti. Din ve tapınım hayatına girişle sağlanan şey aslında Octavianus'un yeni düzenine katılmaktı. Alt sınıfın bu politikayı anlamamasına rağmen sakin karşılaması ve Octavianus'un politikasını desteklemeleri ve politikaya katılmaları şaşırtıcı değildi. M.S. 6 yılında ortaya çıkan karışıklıkla beraber plepleri kontrol altında tutmanın gerekliliği anlaşılmıştı ve bu kontrol altına alma ancak din ile olabilirdi.⁵

¹Suet. , *Aug.* , II. xxxii.

²Galinsky, 1996, s. 301.

³Beard, 1998, s. 184–185.

⁴*Res Gestae* II. 8–9.

⁵Brunt, 1984, s.426; Galinsky, 1996, s. 308–309.

Octavianus ile Vesta arasında bir akrabalık ilişkisi vardı. Hatta Ovidius *Fasti* adlı eserinde Vesta'yı Truva'nın eski tanrısı, Aeneas'ın düşmanlarından kurtaran tanrı ve Octavianus'un imparatorluğunun koruyucusu olarak nitelendiriyordu.¹ Böylece Octavianus Vesta'ya hem kan bağı ile bağlanıyor hem de atalarının yardımcısı olarak ortaya çıkıyordu.² Kendini tanrılarla bir şekilde ilişki içerisinde göstermek Ceasar ile birlikte propaganda unsuru olarak kullanılmıştı Octavianus da bunu genişleterek ve daha fazla işlevlerlik kazandırarak devam etmişti.³ Kalabalıklar büyük insanların tanrısal kökenlerinin olacağına inanırlar ve ancak böyle kökleri olan insanların peşinden giderlerdi. Octavianus da bu fikri savunuyor olmalıydı ki bu önemli atanın varlığını halkın gözleri önüne serdi.⁴ Pontifex Maximus, Vesta'nın hizmetindeydi ve Vesta ateşi Roma'nın başarılarıyla ilişkilendirilmişti şimdi Octavianus'un özel ocağı bu başarının kurtarıcısı ve koruyucusuydu.⁵

Octavianus Pontifex Maximus kurumuna yepyeni bir görünüm ve düzenleme kazandırmıştı. Suetonius'un bize aktardığına göre bütün büyük din reformlarını bu dönemde yapmıştı.⁶ Rahiplik makamları Roma için önem teşkil etmişti. Çünkü bu makamda bulunanlar ömür boyu bu makamda kalırlar ve her türlü prestijinden yararlanırlardı. Senatörlerin yalnızca üçte biri ve konsüllerinde sadece yarısı rahiplik makamına uygun görülürlerdi. Rahip olacakların atamaları şimdi imparatorun kendi

¹Ov., *fast.* , III. 415.

²Beard, 1998, s. 190.

³Rowell, 1962, s. 188.

⁴Galinsky, 2005, s. 291.

⁵Beard, 1998, s. 191; Rowell, 1962, s. 194; Ov. , *Fast.* , III. 415.

⁶Suet. , *Aug.* , II.XXXI.

ellerindeydi.¹ Rahip okullarından biri olan Flamen Dialis koleji, M.Ö. 81 yılından beri boş duruyordu, Octavianus bu yerleri milattan önce 11 yılında doldurdu. Bu kurum çeşitli sınırlamalara ve yasaklara konu olmuştu ve bu durum bu rahiplik makamını sahipleri için daha az çekici bir duruma getirmişti. Bu çekici olmayan durumu ortadan kaldıran Octavianus eski duruma yeni ve modern bir ruh katmıştı. Bu değişimin bütün detayları ele geçmemiş olmasına rağmen rahiplerin birçok geceyi Roma'nın dışında geçirmekle yükümlendirilmiş oldukları ve eşlerinin toplumda ki statülerinin arttırıldığı edinilen bilgiler arasındadır.²

Octavianus, aynı zamanda Vesta rahibelerinin seçimlerinde de değişiklikler yapmıştı. Vesta rahibelerinden biri öldüğü zaman senatörler kızlarını bu göreve bırakmakta isteksiz görünüyordular. Asıl zorluğu çıkararak senatörlerin kızları değil de aileleri idi. O zamanlarda senatör sınıfına mensup ailelerin nüfusları pek azdı eğer kızda tek çocuksa, kızın Vesta rahibelerine katılması, aile kanının geleceğe aktarılmasını imkânsız kılıyordu. Ayrıca kızın iyi bir evlilik yapması aileye politik ekonomik ve sosyal alanlarda fayda getirebilirdi.³ Bu nedenle onları ikna etmek pek kolay görünmüyordu. Boşanmış ailelerin çocukları bu kuruma almıyordu. Bu nedenle sayı oldukça sınırlı idi. Suetonius'un bize aktardığına göre Octavianus eğer bu göreve uygun yaşta bir kızı olsaydı bu görevde bulunmasından memnuniyet duyacağını⁴ belirterek buraya olan ilgisizliği gidermeye çalışmıştı. Octavianus, Vesta rahibelerinin sosyal statülerini yükselterek bu kuruma olan ilgiyi bir şekilde

¹Reid, 1916, s. 170–184; Dio Cass. , 51.20.

²Beard, 1998, s. 193; Cook, 1934, s. 479.

³Rowell, 1962, s. 184.

⁴ Suet. , *Aug.* , II. XXXI.III ; Rowell, 1962, s. 183.

arttırmaya çalışmıştı. Oyunlarda ve tiyatrolarda Vesta rahibelerinin hanedan ailesine mensup insanların yanında oturmalarını sağlayarak bu kadınlara saygınlık kazandırmıştı. Ayrıca Vesta rahibelerine pontifex maximus'un eski evini tahsis etmişti.¹ Vesta rahibeleri Octavianus'un Actium savaşından başarıyla dönmesini çeşitli dualar ve törenlerle kutlamışlardı. Ayrıca Livia'nın ölümünde Vesta rahibeleri onun için dualar okumuşlardı. Böylece bu tanrı ve onun rahibeleri Octavianus ve ailesiyle yakın ilişki içerisine girmişti.² Vesta rahibeleri 6 ile 10 yaş arasında seçiliyorlardı ve babalarının yasal gücünden bağımsızlardı. Vesta rahibesi olarak 30 yıl bu kurumda görev yapıyorlardı. Otuz yılın sonunda isterlerse bu kurumdan ayrılıyorlar isterlerse her daim bu kuruma üye olarak kalıyorlardı.

Arval Kardeşlerin tarihi bize imparatorluk çağında rahiplik makamındaki değişiklikleri acık bir şekilde göstermektedir. Fratres Arvales'in anlamı ya tohum ekmekten (ferendo) ya da tarladan (arvis) gelmekteydi. Fakat imparatorluk döneminde, anlamı belki de bilinçli olarak değiştirilmişti. Yeni anlatıma göre, Romulus'un bakıcısı 12 tane oğla sahipti. Bunlardan biri ölünce Romulus onun yerine geçmişti ve böylece *Frater Arvales* ortaya çıkmıştı. Octavius bu rahiplik okuluna üye olarak bu mitolojik olayı kendisiyle bağdaştırmış ve Frates Arvales'in yeni Romulus'u olmuştu. Ayrıca Octavianus okula yalnızca çok önemli bazı senato üyelerinin katılmasını sağlamıştı. Arvales törenlerinde de, diğer bütün önemli törenlerde olduğu gibi, imparator, merkezdeydi.³ Asıl değişim Octavianus'un M.Ö. 22 yılında bu kurumu ele almasıyla olmuştu. Kardeşlik kulübünün üyeleri sadece

¹ Cook, 1934, s. 480; Beard, 1998, s. 190.

² Beard, 1998, s. 194.

³ Feeney, 2005, s. 106-107; Beard, 1998, s. 195.

Octavianus'un seçkin yandaşlarından oluşmuyordu, seçkin düşmanlarda vardı. Örneğin, iç savaş sırasında Brutus ve Antonius'un destekçisi olan Messalla Corvinus bu kolejin üyeleri arasındaydı. Bu da Octavianus'a önemli bir politik avantaj sağlıyordu ki böylece kendi düşmanlarına bile kendi politikasını rahatça anlatabilir ve belki dürüst desteklerini sağlayabilirdi. Dinin böyle bir yararı vardı ve o bunu çok iyi biliyordu. Kardeşler festival gecelerinde kulüp başkanı'nın evinde toplanır ve orada yemek yerlerdi.¹ Octavianus bu festivallerin kutlandığı günü kendi ailesi için önemli bir günle birleştirmişti. Daha sonraları ise Tiberius, Arval kardeşlerin festival takvimine Octavianus'un öldüğü günü ekleyerek hem festivali hem de Octavianus'u kutsallaştırmıştı.²

Romalılar tanrılarının, doğayı ve insanları kontrol ettiklerine ve başarıya ulaştıracak güce sahip olduklarına inanırlardı. Savaşta başarı sağlamak, mutlu olmak ve bir devlet düzeni kurmanın insanları açacak bir güç gerektirdiğine ve ancak tanrıların bunu yapabilecek güçleri olduğuna inanırlardı. Tanrıların sevdiği imparatorların kendine özel tanrıları vardı. İmparatorlar efendileri ile iyi iletişim kurabilmek için onlara en değerli hediye olan tapınakları verirlerdi. Birçok önemli Romalı, tanrılarının kendileri ile iletişim içerisinde olduğuna inanırdı. Örneğin Iulius Caesar kendini doğrudan Aeneas'ın neslinden gelmiş olarak varsayar ve bütün gençlik ışığını ve parlaklığını Venüs'ten yani Aeneas'ın annesinden aldığını söylerdi.³ Yine Iulius Caesar atası için M.Ö. 46 yılında bir tapınak inşa ettirmişti. Pompeius'un oğlu ise kendinin Neptün'ün soyundan geldiğine inanır ve koyu mavi

¹Galinsky, 1996, s. 292.

²Galinsky, 2005, s. 294.

³ Cass. Dio, xliii, 43, 3.

bir pelerin giyerek bunu vurgulardı. Octavianus bütün sadakatiyle Apollo'ya bağlıydı ve bu tanrı için çok büyük bir tapınak yaptırmıştı.¹

Octavianus'un restore ettirdiği ilk tapınaklar en önemli tapınaklar değildi. İlk tapınaklar en eski tapınaklardı. Bunlar Jüpiter Fretrius, Victoria ve Saturnus tapınaklarıydı ki bunlar Romulus'u ve daha önceki kahramanları hatırlatıyorlardı.² Octavianus ile birlikte tapınak yapma ve onarma hakkı sadece imparatorların eline geçmişti.³ Tapınak yapımı ve onarımı önemli bir dini görevi imparatorun etrafında toplamanın yollarından biriydi. Octavianus bunu kendi yazdığı *Res Gestae*'sinde de belirtmişti. Tapınak inşa ettirmek ya da onarmak Cumhuriyet döneminden beri muzaffer generallerin işi olmuştu. Fakat M.Ö. 33 den itibaren bu iş sadece Octavianus ve ailesinin hâkimiyeti altına girmişti ki bu tamamen politik bir amaçla yapılmıştı.⁴ Aynı zamanda tapınak yapımı imparator ve ailesini, tanrılarla yakın ilişki içerisine sokmuştu. Bu da imparatoru sıradan insanlardan daha farklı ve özel bir noktaya koymuştu. Octavianus dönemi tapınak yapımında özel bir dönemi işaret eder. Çünkü bu dönemde bütün imparatorluk tarihindeki en önemli ihtişamlı tapınaklar yapılmıştı ve bunlar gerek dolaylı yoldan gerekse dolaysız olarak imparatorla ilişkilendirilmişti. İki tapınak imparator ailesinin kutsanmış üyeleri için (Kutsanmış Iulius ve Kutsanmış Octavianus) yapılmıştı. Üç tanesi imparatorun zaferleriyle ilişkilendirilmişti (Apollo, Neptün, Mars Ultor). İki tanesi imparatorluğun yüceliği, sağlamlılığı ve fazileti için (Concordia, Iustia) yapılmıştı. Concord tapınağının

¹ Ogilvie, 1969, s. 119.

² Gordon, 2003, s. 67.

³ Dowden, 1992, s. 57.

⁴ Beard, 1998, s. 196; Dowden, 1992, s. 60.

yanında Octavianus'un Roma'sı *Justitia Augusta, Victoria Augusta, Pax Augusta, Ops Augusta ve Fortuna Redux tapınaklarına*, sunaklara ve heykellere sahipti.¹ Üç tapınak ise Octavianus'un yeni odak noktasına örnek gösterilebilir: Magna Mater, Apollo ve Mars Ultor.²

Bir diğerk önemli tapınak olan Magna Mater tapınağı, M.Ö. 204'de tanrıçanın Roma'ya ithal edilmesinden hemen sonra yapılmıştı. Octavianus tapınağı M.Ö. 2 yılında onarmıştı ve muhtemelen milattan sonra üç yılında meydana gelen yangından sonra tekrar onarılmıştı. Octavianus döneminde tanrıçanın imparator için önemli olan özellikleri vurgulanmıştı. Tanrıçanın ana vatanı olan Frigya, Romalılar'ın Truvalı geçmişleriyle sıkı olarak bağlanmıştı. Vergilius *Aeneis* adlı eserinde, tanrıça, Aeneas'ın Roma'ya yolculuğunda ona eşlik etmiş ve yol boyunca korumuştur. Octavianus tanrıçanın tapınağını onardığında tanrıçanın kadimliğini hatırlatmak için tapınağı mermerden değil sünger taşından yaptırmıştı.³

Octavianus kendi zamanında yayınlanan 2000'e yakın kehanet kitabını yakmıştı. Buradaki amaç toplumda oluşan gereksiz inanışları ortadan kaldırıp insanları Octavianus'un oluşturacağı devlet dininin içerisine almaktı.⁴ Roma için çok önemli olan Sibylla kitabını belki de yakmayı göze alamayan Octavianus onu Apollo tapınağının altına saklamış ve döneminde bir daha bu kitaba bakmamıştı.⁵ Roma dini

¹ Galinsky, 2005, s. 297–299.

² Beard, 1998, s. 197.

³ Beard, 1998, s. 198.

⁴ Rowell, 1962, s. 189–191.

⁵ Zanker, 1990, s. 172.

yaşamında önceden beri önemli yer teşkil eden astroloji ve büyücülük işlerini toplumdan uzaklaştırdı Hatta bazı astrolog ve büyücülerini sürgüne gönderdi.¹

Yeni dini yapının aktarılmasını sağlayan bir olaylardan biri Octavianus'un düzenlediği Ludi Saeculae oyunları idi.² Oyunlar, milattan önce 17 yılında kutlanırdı. Yazarların ve şairlerin çalışmaları ve mitolojik hikâyelerle geldiği söylenen "vaat edilmiş altın çağ" Romalının bilinçaltına girmeye başlamıştı. Vergilius'un dördüncü *Eclogae*'nda ve *Aeneis*'inde bu altın çağın geldiğine dair düşünceler verilmiş ve vurgulanmış ve daha sonra Horatius ile birlikte, Saecular Oyunlarında söylenen ilahiler içerisine iyice yerleştirilerek topluma verilmişti.³ Bu oyun hakkında ki detayları iyi biliyoruz. Çünkü detaylar bir taşa kaydedilmiştir. Birkaç evi görevlendirilerek quendecimvirilere sebze adaklarında bulunurlardı. Daha sonra Octavianus Tiber nehrinin kıyısında Fates ve Eilithyia'ya kurban adaklarında bulunurdu. Aynı gün Capitolinus'da Jüpiter Optimus Maximus'a, Iuno'ya ve üçüncü günde Palatinus tepesinde bulunan Apollo'ya kurban adaklarında bulunurlardı. Sibylla kitabından alınan bilgiler ve Horatius'un muhteşem ilahileri eşliğinde kutlanırdı. İlk başlangıcından 230 yıl sonra Octavianus döneminde *ludi saeculares*'ler, yabancı tapınımlardan sorumlu olan bir grup rahip tarafından (şimdi sayıları 15'e çıkan bu rahipler quindecimviri olarak anılırlardı) organize edilirdi.⁴ Octavianus aynı zamanda bu grubun üyesiydi. Octavianus'un yaptığı şey *ludileri* yani oyunları kullanarak iç çatışmaları engelleyecek düzenlemelere giderek geleceğe

¹Gradel, 2002, s. 112.

² Beard, 1998, s. 206.

³Ogilvie, 1969, s. 118.

⁴ Nock, 2003, s. 84.

yatırım yapmaktı. Bu Octavianus'un tam anlamıyla otoriteyi ele aldığını göstermemektedir. Quindecimviri hala törenleri düzenleyen ve organize eden konumdaydı. Octavianus gerek gece düzenlenen törenlere gerekse gündüz düzenlenen törenlere Yunan geleneklerinden parçalar koydurmuştu. Gece düzenlenen törenlerde kurban kesimine de yer verilmişti. 31 Mayıs tarihinde Campus Martius'da daha önce düzenlenen tören Octavianus tarafından *achiuo ritu* olarak tanımlanmaktaydı.¹ Muhtemelen Octavianus ilk gece Yunan giysileri ile törene katılıyordu. Daha sonraki bütün törenlerde toga giyerdi. Yeraltı tanrıları *Dis Pater* ve *Proserpina* için bunlar tamamıyla Yunan tanrıları olmalarına rağmen Roma geleneklerine göre festivaller yapılırdı. Octavianus bu tanrılara adanan festivalleri gerçekte olduğu gibi gece yapmıştı. Her ne kadar Roma geleneklerine göre yapılıyorsa da bunların ismi halen *achiuo ritu* idi. Octavianus ve en yakın arkadaşı Agrippa da bu törenlere katılmaktaydı. Haziran'ın birinde Roma'nın ulu tanrısı Jüpiter onuruna festivaller düzenlenirdi. Daha sonraki gün Iuno Regina'ya ve onun Capitolinus'deki eşine törenler düzenlenirdi. Haziran'ın üçünde Apollo ve Diana adına Palatinus tepesinde festivaller düzenlenirdi.² Roma için eski gelenekleri yorumlayıp yeni bir şekil veren Octavianus aynı zamanda Roma'nın geleneksel törenlerinden bazılarını hiç değiştirmeden kullanmıştı. Lupercalia festivali bunlardan biriydi.³ Palatinus'da bir mağarada Romulus ve Remus'un dişi bir kurt tarafından emzirildiği yerde meydana gelen olayla ilişkili olan festival büyük bir coşkuyla

¹Taylor, 1934, s. 103.

²Feeney, 2003, s. 106–107.

³Rowell, 1962, s. 186.

kutlanmıştı.¹ Cömert imparator kendi döneminde bu tür törenler sonunda yapılan ziyafetlerin harcamalarını ödemeyi garanti etmişti.²

Bu dönemde yapılan festivallerde derin bir ayırım olduğu görölmektedir. Bunlar, gece/gündüz, sivil olan/olmayan, Yunanlı/Romalı, kutsal olan/olmayan, kişisel/kişisel olmayan, yeryüzüne ait/üst dünyaya ait, pomerium'un içerisinde olan/dışarısında olan, düzlükte yapılan/tepede yapılan, tek kişiyle yapılan/çoğunlukla yapılan törenler ve kurban kesmeler olarak belirtilebilir. Üç gün boyunca sürdürölen bu törenler aslında Roma'nın yeni kurucusu olarak adlandırılan Octavianus için Roma'nın yeniçağının büyüklüğünü, özellikle ekonomik, ideolojik ve siyasi yönden gösterme fırsatıydı. Hazırlanan törenlerle Yunan ve Roma gelenekleri arasında gidip gelerek Roma için uzun sürecek bir dini sistem oluşturmuştu.

Octavianus döneminde gündüz festivali kutlanan tek Yunan tanrısı Apolloydü. Aslında Apollo Roma'da 400 yıldır bulunmaktaydı. Ama ilk defa bir tapınağa sahip olmuş, Roma topraklarında bir kişiliğe bürünmüş ve en önemlisi Roma'nın kutsal alanında kendine bir yer edinmişti. Şimdi babası Jüpiter'in sınırlarına varmış, belki de kendi sınırlarını aşmıştı. Apollo ev sahibi ve koruyucuydu, Octavianus ise kültür, tapınım ve yeniçağın oyunu olan *ludi*'lerin arabulucusuydu.³ Daha önce ilahilerde isimleri ile anılmayan Apollo ve Diana artık Horatius'un yazdığı ilahilerde de yerini almıştı.⁴

¹Rowell, 1962, s. 185.

²Charlesworth, 1943, s. 1–10.

³Grant, 1949, s. 97–112; Feeney, 2003, s. 108–109.

⁴Feeney, 2003, s. 111.

Horatius'tan edinilen bilgilere göre, geceleri yapılan törenler daha eğlenceli ve daha kalabalık olurdu. ¹Festivallerde kesilen kurbanlar birbirinden farklıydı. Örneğin, Octavianus bir gece de Moerae'ye 9 dişi koyun ve 9 kuzu kurban ederdi. Terra Mater'e, hamile bir domuz kurban ederken gündüz olan kurban törenlerinde Agrippa ile beraber Jüpiter ve Iuno'ya bir boğa kurban etmişti. Festivallerde Yunan ismiyle anılan tanrılar azdı. Çünkü bütün Yunan isimlerine Romalı bir karşılık bulmuştu. Bir Yunan ismine sahip olan Ilithyia'nın ismini karşılayabilecek bir Romalı ismi yoktu ama bu yaratılamaz demek değildi. ² Bunu karşılamak için Horatius. "ister seni *Lucina* ile ister *Genitalis* olarak çağırırız" demişti. ³ Böylece yinede Roma vatandaşları için Romalı bir isim en azından ilahilerde verilmeye çalışılmıştı. Octavianus Tellus'a *Terra Mater* adı altında kurban kesmişti. Terra Mater Roma rejiminin doğuşu ile ilişkili olduğu için önemliydi Horatius bu ismi değiştirmede başka bir yol uygulamıştı. Tellus ismini kullanmak yerine bu tanrının ismini ilahilerinde Ceres'le birleştirmişti. Bu birleştirme birde Tellus adına yapılmış tapınakta kendini göstermekteydi. Ceres, Terra Mater'e yapılan tapınağın dışında durmaktaydı. Horatius'un yaptıkları asıl olarak dini gelenek değildi. Çünkü şiirler, bunlar ilahi bile olsa Roma dininin parçaları değillerdi. ⁴ Bunlar başka bir bölümün parçasıydı; propagandanın.

Oyunlar şehrin bir bölgesi ile sınırlı durumdaydı. Campus Martius'un kuzey doğusunda Tiber nehrinin kenarında Tarentum'da, yapılmaktaydı. Bu yerin mitolojik

¹ Hor. *carm. saec.* 1.22-24.

² Feeney, 2003, s. 112.

³ Horatius, *carm. saec.* 11.15-16.

⁴ Feeney, 2003, s. 113.

bir hikâyesi vardı. Hikâyeye göre Sabin topraklarında yaşayan Valerius adlı adamın çocuklarının hasta olması üzerine tanrılar tarafından çocuklarını Tarentum denen yere götürmesi ve Tiber kıyısına gidip oradan su içirmesi söylenmişti. Valerius çocuklarını Campus Martius'a götürür ve Tiber kıyısından su çeker ve çocuklarına içirmiş ve çocukları iyileşmişti ve bundan sonra burası kutsal alan olarak belirlenmişti. Bu hikâye sayesinde Octavianus'un oyunları geleneksel bir mekânla bağdaştırılmıştı. Burada oynanan oyunların Cumhuriyet dönemi oyunlarından farkı bu oyunlarda tamamen imparatora ve onun evlatlığı ve varisi Agrippa'ya odaklanmış olmasıydı. Octavianus ve Agrippa birlikte dini törenlere katılırlardı. İmparator gece dualarında ve törenlerinde kurban adardı ve varisleri gündüz olan konuşmalara katılırlardı. Muhtemel olan o ki her törenin sonunda ki dua imparatorun ailesi ve varisleri anılarak bitirilirdi. Ayrıca törenlerde okunan ve şair Horatius tarafından hazırlanıp bestelenen ilahilerin hepsinde merkez noktaya Octavianus konmuştu. Ayrıca saecular oyunları Octavianus'un yeni düzeninin en etkileyici dış görüntüsünü oluşturmaktaydı. Gece yapılan törenler daha etkileyici olurdu bu törenlerde adının söylenmesinde sakınca olan, yeraltı tanrısı gibi, tanrılar olmazdı. Bu tanrıların yerine saygı gösterilen ve Roma'ya yol açan tanrılar için törenler yapılırdı. Gündüz yapılan festivallerde Roma Capitol'ün eski koruyucuları ve Roma'nın yeni tanrıları bir arada anılır ve toplu kurbanlar kesilirdi. Bu yolla Romalıya yeni oluşturulan Roma dinini yani eski ve yeniyi kucaklayan Roma dinini kabul ettirmeye çalışılıyordu. Gündüz törenlerinde Mars yoktu mesela çünkü Mars'a ihtiyaçta yoktu. Roma toplumu artık savaşmıyordu, savaşların hepsi bitmiş Roma güvenli hale gelmiş ve tarihinde ikinci defa Ianus tapınağı kapatılmıştı. Barış Roma'ya gelmişti, artık Romalı çocuklar

festivallerde savaşın bitmesi ile ilgili şarkılar söylüyorlardı.¹ Roma'daki her özgür vatandaşa ateş, sülfür ve asfalt dağıtılır ve çok büyük bir kalabalığın olması sağlanırdı.²

Bu dönemde oyunlara katılan tanrılar birbirinden farklıydı. Varro'dan elimize geçen fragmanlarda oyunların kuruluşunda Dis Pater ve Proserpina'nın festivallerde bulunduğunu öğreniyoruz. Fakat Octavianus dönemindeki oyunlarda bu tanrılardan bahsedilmemişti. Bu tanrılar yerlerini gece ki törenlerde Fatese, Ilythiaeye (Doğum Tanrısı) ve Terra Mater'e (Toprak Ana) bırakmıştı. Gündüz ki törenler Jüpiter, Iuno, Apollo ve Diana için olurdu. Karanlık tanrılar yerine Octavianus döneminde yeni bir imparatorluğun kuruluşunu çağrıştıran, bolluk ve bereket veren tanrılar törenlerde bulunmuşlardı. Toprak Ana (Terra Mater) Roma'nın bereketini sağlamak için Fates ve Doğum tanrıçası Romalılar'ın nüfusunun artmasını sağlamak için bulunmuştu. Octavianus'un sosyal politikasının bir ayağı olan Romalı asil sınıfın nüfusunu arttırma düşüncesi bir şekilde Doğum Tanrıçası ile birleşmişti.³

Octavianus her ne kadar bazı festivallerin kutlanma şekillerini değiştirmişse de bazı festivallerinkine hem politik sebeplerden hem de dini sebeplerden dolayı karışmamıştı. Karışmadığı festivallerden biri Penates festivaliydi. Efsaneye göre Penates Aeneas tarafından kurulduğuna inanılan Lavinium'a Truva'dan getirilmişti. Octavianus Lavinium'da kutlanan festivali Roma'ya taşımak istememişti ama ata geleneklerine aykırı olacağını düşündüğünden bunu yapamamıştı. Çünkü her yıl

¹ Cook, 1934, s. 477.

² Beard, 1998, s. 203.

³ Zanker, 1998, s. 169; Beard, 1998, s. 203.

Roma'nın magistratusları Lavium'a gider Aeneas'ın geleneğini devam ettirerek ticaret antlaşmasını yenilerler ve Vesta ve Penates'e kurban keserlerdi. Bu kültürü Roma'ya taşımak gelenekleri ve Aeneas'ı çiğnemek demektir ve Octavianus bunu yapamazdı.¹

Tiyatral oyunlar festivallere farklı bir yön kazandırmıştı. İki çeşit tiyatral oyun vardı. Birincisi kurban etme törenleri bittikten sonra alanda herhangi bir değişim olmadan oturulacak yerler ayarlanmadan olurdu ve ertesi güne kadar devam ederdi. Genellikle tahta tiyatrodaki Tiber nehrinin yanında Campus Martius denen alanda yapılırdı. İkinci tiyatral oyun ise daha önemli ve daha karmaşıktı. İki değişik biçimde ve iki değişik alanda olurdu. Bazıları Campus Martius'daki tiyatrodaki Yunan temelli olan bazı oyunlar ise Circus Flaminius'daki tiyatrodaki olurdu. Kurban törenleri bittikten sonra *sacrificio confecto* (=kurban törenleri bittikten sonra) adı verilen kutlamalar yapılırdı. Yazıtlardan anladığımız kadarıyla oyunların nasıl finanse edildiğini anlamak ve dini törenlerin nasıl kutlandığını nasıl hazırlandığını anlamak için antik kitaplara bakılmıştı. Octavianus ile birlikte şimdi eski gelenekler yeni tören şekilleriyle birleştirilerek yeni bir dini tören sistemi oluşturulmuştu.²Roma imparatorlarının dini pozisyonları şehrin içerisinde oldukça baskındı. Aslında bu kadar baskın olmasının yanında imparator hiçbir dini festivale görünürde baş aktör olarak katılmamıştı. M.Ö. 30 yılından itibaren oyunlar her beş yılda bir dini kolejlerin rahiplerinden biri tarafından veya konsül tarafından kutlanırdı. Festivaller sonunda yemekler verilirdi. Bunların birinde 12 tanrıya yemek partisi düzenlemiş ve

¹ Rowell, 1962, s. 187.

²Beard, 1998, s. 205.

kendisi de Apollo gibi giyinmişti. Ayrıca M.Ö. 20 yılında bastırıldığı paralarda kendini Apollo, Jüpiter ve Neptün gibi göstermişti.¹

Octavianus, birçok unvan almıştı. Bunların içerisinde en fazla dini anlam taşıyan “Augustus” ismiydi.² *Res Gestae*’sinde bu ismi almasının sebebinin Roma’nın buhran dönemlerinde eline aldığı Roma İmparatorluğunu güven ve huzura kavuşturması olarak açıklamaktadır.³ Augustus isminin anlamını açıklayan birçok kaynak vardır. Dio’nun açıklaması şöyledir: “insandan çok öte, bütün kutsal ve çok yüce şeyler augusta olarak adlandırılmaktadır”.⁴ Ovidius *Fasti* adlı eserinde bunu çok geniş ve çok açık biçimde açıklamıştır. Açıklamaya Augustus’tan önce onursal isimleri alan Roma’nın ünlü krallarının aldığı isimlerle başlamıştır, “Bütün diğer krallar insanlara özgü unvanlar almışlardı, bir tek o ulu Jüpiter’le aynı şerefe nail olacak bir unvan almıştır. Augustus atalarımız tarafından kutsal olarak adlandırılır, tapınaklarda rahiplerin ağızlarında kutsanır. “Augurium” dünyanın başlangıcından beri vardı ve Jüpiter’in isteğiyle uzayabilir de. Belki ulu Jüpiter liderimizin ömrünü ve hükümdarlık süresini arttırır. Belki meşe ağacı çelengi senin kapını korur” demiştir.⁵ Horatius’ta Augustus ismini almasıyla ilgili olarak *Carmen* adlı eserinin giriş bölümünde “Senin ismini en yüksek seviyeye çıkardık ve sunaklar inşa ettik senin numeninle dua etmek için.” demiştir.⁶ Ayrıca Augustus’un kelime kökü olan *augur*’un mitolojik bir anlamı da vardı. Romulus Roma şehrini *augustuo augurio*

¹Beard, 1998, s. 209.

²Galinsky, 1996, s. 315.

³*Res Gestae* VI. 3–34.

⁴Cass. Dio. , xliii.xvi.xviii, Gradel, 2002, s. 112.

⁵Ov. *fast.*, I. 587–616.

⁶Hor. *carm.* iii. xiv

yoluyla bulmuştu ve bu kral, ilk augurdu.¹ Dönemin şairleri Augustus isminin yalnızca kutsal şeylere verildiğini ve Augustus'un da kutsal olduğunu belirtiyorlardı.² Horatius'un yazdıklarından Augustus'u yaşayan bir tanrı olarak adlandırdığını görüyoruz. Horatius Augustus ve Jüpiter'i aynı kefeye koymuştur. Ona göre Augustus Part krallığını ve Hindistan'ı fethederek bir çeşit dünya kralı olmuştu, Jüpiter ise Olympos dağının kralıydı.³ Böylece Jüpiter üst dünyanın Augustus ise alt dünyanın kralı oluyordu.⁴ Sonuç olarak Roma'nın geleceği için her şey Ulu Jüpiter'in ve dolayısıyla Jüpiter'in yeryüzündeki temsilcisi olan imparator'un ellerindeydi.⁵ Roma'nın kutsal kralını sıradan Romalılardan ayıracak bir isimdi bu isim. Dio'nun da belirttiği gibi onu insanlardan farklı bir yere koymak gerekirdi.⁶ Ona senato tarafından verilmek istenen ilk isim Roma'nın kurucusu olan ulu imparator Romulus'un ismiydi. M.Ö. 43 yılında Augustus ilk defa konsül seçildiğinde gökyüzünde 12 tane akbaba görülmüştü. Bu sayı tamtamına Romulus kral seçildiğinde ona görülen sayı kadardı. Sırf bu yüzden bile Romalılar'ın gözünde Romulus adı ile anılmaya layıktı. Bir de Romulus Roma'yı buhranlı bir zamandan geçirerek kurmuştu. Augustus da Roma'yı buhranlı bir dönemden çıkartıp huzur ve barış dolu bir döneme geçirmişti yani, Roma'nın ikinci kurucusuydu. Dio'dan öğrendiğimize göre Augustus ile Agrippa arasında süren uzun süreli görüş alışverişlerinden sonra Romulus isminin pek uygun olmadığına karar vermişlerdi.⁷

¹Salmon, 1994, s. 138.

²Grant, 1949, s. 103.

³Rowell, 1962, s. 186.

⁴Hor., *carm.*, 1.xii.49-60.

⁵Haverfield, 1915, s. 249-251; Rowell, 1962, s. 191.

⁶Dio. Cass. , lıı,16,18.

⁷Jones, 1970, s.107; Dio. Cass. , 53.15-16.

İsmin kabul görmemesinin sebepleri arasında Romulus isminin kanlı bir olayı hatırlatması da olabilirdi. Bilindiği üzere Romulus Roma'yı kurabilmek için kardeşini öldürmüştü. Augustus da Roma'yı yeniden huzura ve rahata kavuşturabilmek için birçok insan öldürmüştü ve bunların arasında çok büyük bir komutan olan Antonius da vardı. Ayrıca Romulus kraldı ve Augustus Cumhuriyet rejimini getirmeye söz vermişti.¹ Bunları Roma'ya haklı sebepleri de olsa hatırlatmak pek hoş olmazdı. Augustus'a verilmek istenen ikinci isim olan "Augustus" ismini verme fikri yine senatodan çıkmıştı. Augur veya augury, kuşların hareketine bakarak tanrılardan gelen işaretleri anlama ve yorumlama işiydi. Bu da en az Romulus kadar kutsal bir isimdi. Ayrıca Romulus ismi gibi bünyesinde bazı soru işaretleri barındırmıyordu. Ayrıca tam da Augustus'un istediği gibi tanrılarla olan yakın ilişkiyi de vurguluyordu ve Romulus isminden de tam kopuk değildi. Çünkü Romulus da *augur*'du ve Cicero'nun belirttiği gibi en yüce ve en büyük augur oydu. Hatta Ovidius *Fasti* adlı eserinde *augustus* isminin başlı başına yarı dini bir kutsallık ifade ettiğinden bahsediyordu.² Bu da Augustus'un daha önce kendini *divi filius* olarak adlandırmasını destekler biçimdedir. Çünkü Augustus yarı tanrıydı yani yarı bir kutsallık vardı.³ Ayrıca "Augustus" ismi Romulus'tan farklı olarak dini bir başkalık sağlamaktaydı.⁴ Sonunda Octavianus bütün artıları gördükten sonra, M.Ö. 27 yılında "Augustus" unvanını aldı. İmparator'un aldığı unvanlar bununla bitmemişti. Örneğin, Augustus, Noulochus savaşından sonra ömür boyu *tribune sancro sanctita* olmuştu. M.Ö. 2 yılında *pater familia* unvanı almıştı. Ayrıca senato

¹Cook, 1934, s. 130.

²Ov. *fast.*, 1. 609; Brunt, 1984, s. 441-444.

³Haverfield, 1915, s. 249-250.

⁴Schneid, 2003a, s. 134.

altıncı ay olan Sextilis ayına Augustus ismini vermişti. Sextilis ayının seçilme sebebi Augustus'un ilk defa bu ayda konsül olması ve bütün önemli zaferlerini bu ayda kazanmasıydı.¹

Augustus'un ölümsüz olabilmek ve tanrı katına ulaşabilmek ve tabii toplumun bunu kabul etmesini sağlayabilmek için yaptığı şeylerin ilki kendini Caesar'ın ölümünün haftasında tanrı oğlu olarak adlandırmasıydı. Augustus'un başa geçtiği dönemde kuyruklu yıldızın görünmesi Caesar'ın tanrılar arasında olması ve ruhunun Augustus'u onaylaması olarak değerlendirilmişti. Madem Caesar tanrılar arasında idi yani, tanrıydı o zaman Augustus tanrının oğluydu.² Çeşitli rüyalar, kehanetler ve Augustus'un geçmişi hakkında verilen bütün bilgiler ve onun tanrılarla olan yakın akrabalık ilişkileri, ona kutsal hava hazırlamasına yetecek malzeme veriyordu. İtalya'da yaşayan insanlar onu tanrılar ile duran olarak değerlendirmişlerdi.³ Bütün bu kutsal alan içerisine kendi ismini koyma işi Actium savaşından sonra olmuştu. Daha önceki dönemde ne herhangi bir yapıda ne de herhangi bir para üzerinde Augustus, ne tanrı olarak algılanmasını sağlayacak bir görüntü vermemişti.⁴ Actium savaşı Augustus'a isteyebileceği her türlü ayrıcalığı elde etme hakkı vermişti. Augustus'un İskender'e benzemek istediği bilinmekteydi. O da Helenistik krallarının yaptığı gibi kendini halkının kurtarıcısı ve kutsal insan olarak görmek istiyordu. Augustus'un Palatinus tepesinde ki kütüphanesinde bulunan heykeli tüm özellikleri ile Apollo'ya benzemekteydi. O istememiş gibi görünse bile

¹Beard, 1998, s. 182.

²Cook, 1934, s. 475.

³App., *civ.*, v. III.17.

⁴Galinsky, 1996, s. 313.

bütün isteğinin halkın gözünde tanrı sıfatına erişmek olduğunu bütün sanat eserlerinde, yazılarda ve kendi imparatorluk politikasında net olarak göstermişti. Bazı paraların üzerinde Sextus Pompeius'un koruyucusu olan Neptün gibi görülmüştü. Horatius Augustus'u birçok tanrı ile bağdaştırmıştı; Merkür, Herkül, Castor ve Pollux ve Jüpiter gibi.¹ Doğum gününü kutlamak için senato her yıl yapılacak bir festival düzenliyordu. Ama o ısrarla bütün bu onurlandırmaların kendi isteği dışında verildiğini vurgulamıştı. Res Gestae adlı eserinde bütün yaptıklarını sıralamış bunun yanında ona ısrarla verilemek istenen diktatörlük unvanını ret ettiğini söylemişti. Ayrıca atalarının geleneklerine karşı olacak hiçbir şeyde bulunmayacağını da belirtmişti. Aynı şey Panteon'un yapımında da ortaya çıkmıştı. Agrippa oraya Augustus'un ismini vermek istemiş ve ayrıca tapınağın içerisine Augustus'un heykelini koydurmak istemişti. Fakat Augustus bunu kabul etmemişti. Onun yerine Caesar'ın heykelini koydurmayı daha uygun bulmuştu. Böylece kendini atası vasıtasıyla ve çok akıllıca tanrıların yanına koymayı başarmıştı.²

Roma'nın Romulus tarafından oluşturulan askeri kimliğine ve Numa'nın oluşturduğu dini organizasyona, Augustus kutsal ve koruyucu bir nokta getirmişti.³ Aslında ve temelde, Augustus'un Roma dinine getirdiği en büyük yeniliklerden biri Roma seçkin sınıfının Roma dini enstitülerinin içerisinde yer almasını sağlamak⁴ ve kendi politikalarını oluşturmak için bir mitoloji yaratmaktı.⁵ Yapılan, oluşturulmaya

¹Hor. *carm.* III. XIV; Galinsky, 2005, s. 321; Jacobson, 1968, s. 107; Edelstein, 1941, s. 443; Frank, 1931, s. 30

²Galinsky, 2005, s. 318–319; Rowell, 1962, s. 196–197.

³Rowell, 1962, s. 185.

⁴Gordon, 2003, s. 67.

⁵Scheid, 2003a, s. 117.

çalışılan yeni mitoloji hiç şüphe yok ki Roma'nın politik havasında oluşturulmuş ve yazılmıştı. Bu konuda kesin kayıtlar olmamasına rağmen dinin, özellikle oluşturulma aşamasında, politika ile birlikte kimlik bulması hiç şaşırtıcı değildir. Bütün tapınımların arkasında bir şekilde mitoloji ile bir bağlantı vardır. Örneğin Magna Mater Roma toplumuna sunulmadan önce bunun Roma toplumu tarafından daha rahat kabul edilmesi için onun Truvalı geçmişi hakkında geniş bilgiler verilmişti.¹ Gelenekler ve özellikle dinin uygulayıcılarını görebileceğimiz yerler olan *commentarii* ve *ludilerde* kesinlikle mitoloji ile ilgili hiçbir şeye rastlanmamaktaydı. Mitolojiye tarihçilerin kitaplarında, sanat eserlerinde vardı. Arval kardeşlerin yüzlerce satırlık *commentarii*'nin hiçbirinde mitoloji ile ilgili hiçbir şeye rastlanmamaktaydı.² *Ludi Saeculares*'lerin, adetlerinde ve geleneklerinde mitoloji ile ilgili bir ima bulunmamaktaydı. Oyunlar içerisinde mitolojik bir öğenin olduğuna dair hiçbir bilgi elimize geçmemiştir. Fakat oyunlar sırasında söylenen ilahiler içerisinde özellikle Horatius'un yazdıklarında mitolojik öğelere rastlanmaktadır.³ Fakat şu da eklenmelidir, Roma mitolojisi Romalı seçkin sınıf arasında pek kabul gören bir şey değildi onlar daha çok felsefe ile ilgileniyorlardı mitoloji daha az eğitilmiş olan Roma'nın geniş kesimini oluşturan insanlar içindi.⁴

Mitolojinin Roma toplumuna bir kimlik ve bir geçmiş hazırlamada önemli olduğu biliniyor. Roma için önemli mitolojik olaylardan biri Roma'nın Truvalı geçmişiyle ilgiliydi. Aeneas'ın mitolojideki yeri ve önemi ayrıca Caesar'ın ve

¹Schneid, 2003b, s.166; Schneid, 2003, s. 118–119.

²Nock, 1925, s. 60–67; Scheid, 2003, s. 120.

³Scheid, 2003, s. 123.

⁴Galinsky, 1996, s.211; Scheid, 2003a, s. 136.

Augustus'un atası olması münasebetiyle de önemliydi. Aeneas'ın tanrısal bağları ve dindar kimliği bu imparatorlara dini alanda yardım sağlamıştı.¹ Truvalı gelenek ve geçmiş Iulius soyunun politik anlamda ilgisini çekmişti ki böylece Roma tarihini şanlı Yunan geçmişi ile birleştirmişlerdi. Lavinium Aeneas'ın ilk karaya çıktığı yer olarak önemliydi. Lavinium'da bu gelişiyi hatırlatan bir gemi demiri, çapa bulunmaktaydı. Milattan önce üçüncü yüzyıldan beri Roma'nın Truvalı geçmişi Roma diplomasisinde ve politik yaşamında önem teşkil etmesine rağmen sadece Augustus döneminde bu geçmişle ilgili mitoloji ve Lavinium'la olan ilişki vurgulanmıştı.² Roma'nın bu çift kimlikli yapısı yani atalarının Anadolu topraklarında yaşayan Yunanlılar olması ve onların şimdi İtalya topraklarında yaşamaları, onlara Roma'ya gelen herkesi kabul etme gibi bir anlayışı sağlıyordu.³ Aeneas'ın yanında Roma tarihinde önemli kahramanlardan biri Romulus'tu. Romalılar Roma'nın ilk düzenlemelerini bu kralın yaptığına inanırlardı. Fakat görülüyor ki kralın büyük bir ihtişamla anlatılması Romalı tarihçilerin oluşturduğu bir propagandadan başka bir şey değildi. Eğer Romulus Romalılar'ın söylediği gibi Roma idari ve dini sisteminin kurucusu ise o zaman bu kral Roma'nın geleneksel magistratus sistemine tam olarak karşı bir yaklaşımdaydı. Onun oluşturduğu ve Roma'nın büyümesi yolunda kendine yoldaş edindiği şiddet ve Roma yapısında oluşturdukları Roma Cumhuriyeti anlayışına tamamiyle zıttı. Ayrıca dini yapının oluşumunun onun zamanına uzandığı söylemi Roma Cumhuriyet yapısına tamamen uzak ve farklıydı.⁴ Augustus neden bu kadar mitolojiye önem vermişti? Çünkü

¹Rawson, 1991, s.91; Scheid, 2003a, s. 127; Rowell, 1962, s. 217.

²Schneid, 2003a, s. 128–129.

³Schneid, 2003a, s. 131.

⁴Schneid, 2003a, s. 133.

mitoloji sayesinde Roma'nın bütün vatandaşlarına ulaşma şansı bulunabildi.¹ Bu “şanlı” geçmiş yalnızca Augustus'un geçmişi değildi bütün Romalılar'ın geçmişi idi buna uygun olarak çalışmalı layık olduğu seviyeye getirmeliydi. Tabi Roma dışında yaşayanlar içinde bir mesaj vardı bunun içerisinde Roma kanını Asya topraklarından, Yunanlı geçmişi ile Mısır topraklarından ve Romalı kanıyla Avrupa'dan alırdı. Buradaki her insanla bir bağı vardı. Buda Augustus dönemi mitolojisinin sosyal ve akli olgularla dolu olduğunun göstergesiydi.²

Roma dini deyince akla gelebilecek en önemli tapınım şekli imparator tapınımıdır.³ Bütün kutsal varlıkların yaptığı gibi Augustus da bir mucize gerçekleştirdi ve Roma'ya barış getirdi. Augustus dönemi, Roma tarihi içerisindeki en barışçı dönemdi.⁴ Roma'yı bir yüzyıl boyunca kasıp kavuran savaş sonunda barış gelmiş ve Augustus bu barışı tesis eden insan olmuştu.⁵ Horatius *Carmen Saeculare* adlı eserinde Augustus'un getirdiği barışı övmüştü.⁶ Ayrıca Strabon *Geographica* adlı eserinde Augustus döneminde Roma ve bütün eyaletlerinin görülmemiş bir barış içerisinde olduğunu Roma'da ve eyaletlerde yaşayan insanların asla böyle bir barış görmediklerini yazmıştı.⁷ Böyle bir imparatora elbette ki farklı bir gözle bakıp ona göre davranmak gerekirdi. Yani tanrı gibi ve ona taparak. Bütün Roma dini tarihi boyunca bu tapınım şekli, dini ve siyaseti şekillendiren bir parça olmuştu. Ondan

¹Scheid, 2003a, s. 137.

²Schneid, 2003a, s. 138.

³Rowell, 1962, s. 207.

⁴Rowell, 1962, s. 206.

⁵Rowell, 1962, s. 210.

⁶Hor. , *carm. saec.*, 1.11.

⁷Strb. , v. 111.

sonraki bütün imparatorlardan farklı olarak bu imparator tanrı gibi görünmemeye ve de en önemlisi bu adı almamaya çalışıyordu. Bunun hem siyasi hem de sosyal sebebi vardı, Roma toplumunun geçirdiği sancılı Cumhuriyet sonrası dönem ve Caesar'ın kendini diktatör ilan etmesi ve Roma'nın ulu tanrılarının yerine koyması ve bunun sonucunda öldürülmesi bu sebepler arasındaydı. Bu siyasi sonuç Augustus için yeterince açıldı ve sınırlarını belirliyordu. Ayrıca Roma toplumu dini bakımdan kardeş olduğu Yunan toplumundan oldukça farklı idi. Yani Romalılar duruma daha akılcı bakıp yöneticilerinin tanrı olmadığını anlayacak insanlardı. Ama Augustus'da bir o kadar akıllı idi. Romalılar'a onlardan farklı olduğunu tanrılara daha yakın olduğunu anlatacak ve onların kafalarına yerleştirecek başka yöntemler buldu. Aslında Roma'da yapılanlar ile yapılanların arkasında ki düşünceler şiddetle birbirinden farklı idi. M.Ö. 40 yılından itibaren Caesar tanrılar arasında yer alarak Roma toplumunca onurlandırılmıştı. Caesar tanrılarının arasına girince yeryüzünde ki akrabası tam olarak tanrının oğlu idi yani *divi filius*. Bu Romalılar'a onları hiç sıkmadan ve doğal sebeplere dayandırılarak verildi ki Romalılar imparatorlarının şimdiden tanrılarla yakın ilişkiler içerisinde olduğunu yani imparator'un insan tanımından kurtulmaya çalıştığını anlamadılar. Augustus bölge tapınaklarında da yerini aldı. Bu sefer Augustus'un *genius*'u tapınakların tapınımına dâhil edildi. M.Ö. 30 yılından itibaren doğum günü dini takvime ilave edilerek kutlanmaya başlandı ki böylece bir resmiyet ve dini bir özellik kazandı. Bu tarihten itibaren Augustus onuruna şarap akıtılmaya başlandı. M.Ö. 29 yılından itibaren adı ilahilerin içerisine katıldı, onun şehre girdiği gün kutsal bir gün olarak belirlendi ve kurbanlar kesilmesi gerektiği belirtildi. M.Ö. 28 yılında quinquennial yeminlerinde ve ilahilerinde onun sağlığı için dua edildi. M.Ö. 27 yılında *Augustus* adını aldı ki, bu ad tamamıyla dini

bir dereceyi simgelemekteydi. Bütün bunlar sonucunda ortaya çıkan imparator tapınımı var mı yok mu sorusuna cevaptır. Bunlar aslında psikolojik olarak toplumun bilinçaltına yerleştirme çalışmalarıdır. Fakat dikkatli Augustus çok iyi biliyordu ki alenen böyle bir şey yapmak veya söylemek onun belki de ölümü demektir. Augustus siviller için princep ve askerleri için *imperator*du ve imparator aynı zamanda askerdi. Bunu bilen Augustus hedef kitlesini belirlemişti: Romalı sıradan vatandaş. Askeri sınıf imparatorun insanüstü hiçbir kuvvet beklemiyorlardı. Direkt olarak imparator'un insani tarafına hitap ediyorlardı yani şehirde olduğu gibi imparator'un *genius*'u ile ilgilenmiyorlardı. Fakat Augustus onları da bir şekilde etkileme yolu buldu. M.Ö. 27 yılında savaş sırasında *auspicia militae* oldu. Şimdi Augustus'un sorumluluğu altında hem ordu hem de *auspices* vardı. Bu durum ona daha yasal bir karar verme hakkı tanıdı.¹ Aslında özet olan nokta şu idi ki imparator bütün Roma'nın hâkimiyeti ve ilerlemesi için kendine inanıyordu ve bu inaniş herkesin katılmasını istiyordu.² Ayrıca Augustus hemen hemen her noktada söz ve güç sahibiydi. Aldığı bütün unvanlar bunun kanıtıydı.³

Romalılar tanrıların insanların omuzlarında durduğunu ve herhangi bir sorunla karşılaşınca onları görüp zorluklarını gidereceklerine inanırlardı. Tanrılar her şeyi yoluna koyar ve kutsamaları kabul ederlerdi. Tanrılar kurtarıcıydı. Bu kurtarıcılık bazen tanrıların tekelinden çıkıp imparatorların veya komutanların tekeline giriyordu. Cicero bile *Scipio'nun Rüyaları* adlı eserinde eğer bir insan ülkesi için çok şey başarmışsa onun cennette tanrılar arasında ki yeri hazırdir demişti.

¹Schneid, 2003a, s. 119.

²Southern, 1998, s. 102.

³Grant, 1949, s. 106.

Tanrıların arasına ancak tanrılar girebilirdi ve Augustus da ülkesi için pek çok şey başarmıştı. Augustus Roma halkı ve senatosu tarafından Roma'nın kurtarıcısı olarak düşünülmüştü. Roma için yaptıkları tam anlamıyla bir mucize idi. Daha sonra Hıristiyan inancında da göreceğimiz gibi mucizeler sadece tanrılar ve tanrı tarafından kutsanmışlar arasında görülebilirdi. Bu düşünce Romalılar içinde geçerli idi ve Augustus da bu mucizeleri gerçekleştiren insan olarak böyle düşünülüyordu.¹ Bütün bunlar Romalılar'a imparatorların insandan daha öte bir varlık olduğunu anlatmaya yardımcı oldu. Doğuda bu düşünce çok uzun süredir vardı ve Büyük İskender ile birlikte bu batı dünyasına geçmeyi başlamıştı. Bilindiği üzere Augustus'un örnek aldığı yegâne insanlardan biri Büyük İskender'di. Bu yüce isimde bir çeşit tanrıydı. Bu kavram aslında imparatorlar için güçlerini ve otoritelerini sağlamlaştırmak ve meşru kılmak için oluşturulmuştu.² Tanrı kavramıyla "pek istemese de" karşılaşan Augustus bunu çok dikkatli ve Roma halkına batmayacak şekilde yapmıştı.³ Fakat bu biraz cambaz ipinde oynanması gereken bir işti. M.Ö. 2 yılına kadar *pater patria* unvanını "görünürde" kabul etmemişti. Nasıl mı? Vergilius'un M.Ö. 20 yılında yazdığı ulusal destanda Augustus Aeneas ile aynı aileden geldiğini ilan etmişti.⁴ Aeneas'ın Roma dininde özel bir yeri vardı. O Roma'nın dindar atasıydı. Yani bir çeşit *pater patria*. Augustus da onun torunu olduğuna göre senato ona böyle bir sıfat verse de vermese de o *pater patria* idi. Augustus'un adına oluşturulmuş iki tapınım vardı. Bunlardan biri M.Ö. 30 yılında Roma senatosunun Augustus'un *genius*'una

¹Gradel, 2002, s.93; Ogilvie, 1969, s. 120.

²Ogilvie, 1969, s. 121.

³Galinsky, 2005, s. 294.

⁴ Verg. , Aen. , iv. 753-853.

her akşam evlerde şarap dökülmesini kararlaştırmasıyla yerine getirilmişti¹ Böylece bizim bugün kendi yöneticilerimizin her gün evlere televizyonlar aracılığı ile girdiği gibi bugünkü anlamı ile imparatorun fotoğrafları her eve girmişti. Belki de Augustus, istediği şeyi yani, kendi isminin dolayısıyla kendi politikasının Roma'nın en içine yani ailelere sızması olayını gerçekleştirmekti.² Ayrıca imparatorun evinin önünde ki kapının üzerine yine senatonun kararı ile defne ağacı yaprağı ve meşe ağacı yaprağından yapılmış bir taç bırakılmıştı.³ Böylece imparatorun evinin önü kutsal bir alanı veya bir tapınağı andırmıştı.⁴ Augustus her ne kadar imparator kültürüne yanaşmamış gibi görünse de bu kuruma tam anlamıyla da bir son vermemişti. Yıllar geçtikçe çok dikkatli bir şekilde Romalı bir kimliğe bürünmüş bir imparator kültürü geliştirmişti. Bunun içerisinde *divi*, *genius* ve *numen* gibi yaşayan imparatoru da içine alan kavramlarda bulunmakta idi⁵ Gerçi döneme yakın kaynaklardan aldığımız bilgiler bize bunun tersini söylemekte. Örneğin Suetonius, Augustus'a Roma'da, tanrıça Roma yanında verilmek istenen onuru reddettiğini söylemişti. “Ayrıca insanlar onu diktatör olarak zorlayınca yere çökmüş, omzundan togasını atmış ve insanlara ısrar etmemeleri için yalvarmıştır” demiştir.⁶ Res Gestae'sinde ise kendi onuruna yapılan 80'e yakın gümüş heykeli kaldırtarak bunlardan elde ettiğini parayı altına çevirdiğini ve Palatinus'daki Apollo tapınağına adadığını söylemiştir.⁷ Bütün bu söylemlere karşın, Profesör Taylor, Augustus'un kendi döneminde, İtalya'da bile

¹Dowden, 1992, s. 57.

²Ogilvie, 1969, s. 123.

³*Res Gestae* VI. 33–34.

⁴Dowden, 1992, s. 58.

⁵Schneid, 2003b, s. 184–187.

⁶Suet. , *Aug.*, 52.

⁷*Res Gestae* V. 24.

tapınıldığını söylemektedir.¹ Yazara göre Pola'da, Terracina'da ve diğer yerlerde Augustus tanrıça Roma ile birlikte düşünülmüş ve ikisine birlikte kurbanlar adanmış ikisi için ilahiler söylenmişti. Ayrıca Augustus ve Roma adına tapınak da yapılmıştı. Yine yazara göre bu konuyla ilgili en erken tarih M.Ö. 2 yılıydı. Neapolis'te tıpkı tanrılar adına olduğu gibi Augustus adına oyunlar kutlanıyordu. Ayrıca burada oynanan oyunların Augustus tapınımına eşlik ettiğini belirtiyor. M.S. 2 yılında Pisae'de *Augusteum*'dan ve iki yıl sonra ise *Flamen Augustalis*'ten bahsedilmişti. Cumae kentinde Augustus ve evi onuruna festivaller düzenlemiş, imparatorun doğum gününde kurbanlar kesilmiş ve Augustus'a muhtemelen M.S. 4 ile 14 yılları arasında tapınak inşa edilmişti. Fakat bunun tam tersine inanan Price, Augustus'un yaşadığı dönemde İtalya'da tapınılmadığını üstüne basa basa vurgulamıştı.² Ona göre olay legaliteyi Augustus öldükten sonra kazanmıştı. M.S. 14 yılının Eylül ayının 17'sinde Senato Augustus'u ülkenin tanrıları arasında ve Divus Augustus olarak kabul etmiştir ve daha sonra altın bir heykeli Mars tapınağına yerleştirilmişti.³

Roma, İtalya içerisinde küçük bir demir çağı kenti iken modern çağ öncesi dünyanın en büyük şehri çok büyük bir imparatorluğun baş şehri olarak en karışık düşünceleri ve dini sistemi içerisine alan bir şehir olmuştu. Roma aynı zamanda kendisine gelen her farklı ve zor değişimi kendi içerisinde evcilleştirip kendi toplumuna öyle sunmuştu.⁴ Topluma bunların nasıl ve neden adapte edildiğini Cicero'nun sözlerinden anlıyoruz “ataların oluşturduğu yapıyı bir tarafa bırakın

¹Taylor, 1920, s. 117–124; Potter, 1999, s. 128; Hor. , *carm. saec.* , iv.v

² Price, 1980, s. 30.

³Cook, 1934, s. 482–489.

⁴Ando, 2003, s. 291.

demiyorum, ya da onlardan tamamen ayrılın, ama atalarımız savaş zamanında ve barış zamanında toplumun ihtiyacını karşılayacak kurallar ve kanunlar bularak onları eski kanunların yerine koymuşlar ve ortaya çıkan krize bir çözüm bulmuşlardı”¹ demişti.

Aslında Augustus’un yaratmaya çalıştığı yeni ve onarılmış tapınaklar, kurbanlar, geçit törenleri, dinsel törenler, rahiplik makamının öneminin ve saygınlığının artması ve bütün diğer yaptığı yeniliklerin amacı Romalının geleneksel Roma dinine olan ilgisini arttırmaktı.² Bütün Romalılar Roma’da oluşturulan yeni dinin yüceliğini, zenginliğinin gücünün ve çeşitliliğinin zevkine varmalıydı.³

¹Cicero, *Leg. Man.* 60.

²Rowell, 1962, s. 204–205.

³Rowell, 1962, s. 201–202.

V. BÖLÜM

V. 1. SANATLA YAPILAN DİNİ PROPOGANDA

Augustus kendi propagandasını yaymak için çok zorlanmamıştı. Çünkü edebiyat, mimari ve mimari yapılarda ki dekorasyonlar yoluyla düşüncelerini rahatlıkla verebilmişti.¹ Horatius'un, Ovidius'un ve Vergilius'un şiirleri ile ve bu şairlerin törenlerde okunan ilahileri yoluyla Augustus'un vurgulanmasını istediği düşünceler gizli olarak verilmişti.² Dini düşünceleri vermenin yollarından biri ise paralardır. Paralar herkesin elinde, her gün dönen materyaller olduğundan Augustus bunu çok iyi değerlendirmiş çağının önemli düşüncelerini, fakat aslında vermek istediği düşünceleri paralar yoluyla Romalıya aktarabilmişti. Aynı zamanda sanat eserleri de propagandayı vermenin önemli yollarından biriydi.³ Mimari yapılar ve onların üzerindeki dekorasyonların her ayrıntısında Augustus'un dini ve politik düşünceleri Romalının kafasına öyle bir işleniyordu ki irdelemeden bakıldığında sıradan olayların anlatıldığı hiçbir düşünceyi empoze etmediği bile düşünülebilirdi. Bu bölümde Augustus dönemi mimari ve sanatsal eserlerin, imparator'un dini politikasıyla ilişkili olanlarına bakılmaktadır.

¹ Ogilvie, 1969, s.116.

²Verg. , *Aen.* , 3.390-8.84

³ Ogilvie, 1969, s.119.

V. 1. 1. MİMARİ YAPILAR VE DEKORASYONLAR:

Augustus'un yaptırdığı daha doğrusu yaptırmakla övündüğü her mimari yapı gölgenin aslı gibidir. Gölge, Augustus'un söyledikleri ve davranışlarıysa asıl imparator'un sanat eserlerinde gösterdikleriydi. Bu bölümde, propaganda konusuna ışık tutması açısından Augustus'un dini yönünün ağır bastığı sanat eserlerine bakılmaktadır.

V.1.1.a AUGUSTUS FORUMU

Augustus, Forumu'yla, tanrıları, mitolojisi ve tarihiyle iç içe bir yer yaratmaya çalışmıştır. Forum, Augustus'un politikasını ve propagandasını birebir yansıtmaktadır. Ayrıca Forum, Vergilius'un yaratmaya çalıştığı mitolojinin bir çeşit şekilsel göstergesidir. Roma'da herkes okuma yazma bilmiyordu ve Vergilius ve diğer şair ve yazarlar tarafından yaratılmaya çalışılan mitolojiden herkes haberdar olmayabilirdi fakat Roma'nın ortasında herkesin gözle görebileceği bir yerde algılamaya hazır bir şekilde bunu sergilemek oldukça akıllıcaydı.¹ Belki de, Romalıyı eğitmenin en güzel yolu buydu Burada yaratmaya çalıştığı, ulusal bir mitolojinin tam ortasına kendini koymaktı. Oldukça akıllıca ve simetrik bir biçimde ayarlanmış olan Forumu, ilk girişte hemen karşılaşılan Mars'ın tapınağı idi.² Tapıntan sonra izleyicinin gözleri hemen Augustus'un atlı heykeline kaymaktaydı. Odaklanma ilginçti, ulu tanrı Mars ve onun hemen sonrasında Augustus. Bütün bunların yanında imparator Roma tarihi için önemli olan insanların heykellerini de koydurmuştu forumun içerisine. Bunlardan en önemlileri, Roma için dindarlığı

¹ Morwood, 1991, s. 212–223; Rowel, 1941, s. 261–276.

² Millar, 1983, s. 82.

simgeleyen Aeneas'ın heykeli ve gücü, otoriteyi ve cesareti simgeleyen Romulus'un heykeli idi. Asıl olarak bu iki atanın varlığı ve onların varlığının ifade ettikleri Augustus'un sahip olmak istediklerinin birer özeti idi.¹(fig.1)

V.1.1.b APOLLO TAPINAĞI

M.Ö. 36 ile 28 yılları arasında Augustus Palatinus tepesinde patron tanrısına sadece mermerden yapılan bir tapınak inşa ettirmişti.² Tapınağın kapı çerçevelerinde ki dekorasyonlar günümüze ulaşabilmiştir. Çerçeveye, tanrının üçayaklı sehпасı ve grifon dekorasyonu yapılmıştı. Tanrıyı bu dekorasyon ve bu büyük tapınakla onurlandıran Augustus aslında Vergilius'un Aeneis'inde anlatılan Aeneis'in Cumae tapınağını yaptırdığını ve oradaki üçayaklı kutsal sehpayı örnek almıştı.³ Tapınağın dış tarafında, Danaus ve 50 kızının tasviri gösterilmişti. Danaus ve kızları Io'nun yani, Jüpiter'in âşık olduğu kadının soyundan gelmekteydi. Kadın daha sonra Iuno tarafından ineğe çevrilmiş, ve Mısır'a gidip orada Mısır panteonunda bulunan inek şeklindeki Hathora dönüşmüştü. Danaus, Aegyptus'un çocuklarından biriydi. Bu mitolojik hikâyede önemli olan taraf Mısır ve Romalı tanrının onu cezalandırmasıdır. Bu nedenle oradaki sahne ve Danaus'un ve kızlarının tasvirleri, Mısır'a ve Kleopatra'ya bir çeşit göndermedir.⁴ Bu tapınak sayesinde tanrısının desteğini aldığını ama dindar her Romalı gibi isteği yerine geldiği için tanrısına çok güzel bir tapınak yaptırdığını Romalıya ilan etmişti. Ayrıca dindarlığı tekelinde bulunduran

¹ Ramage, 1995, s. 90; Rodgers, 2005, s. 46.

² Rodgers, 2005, s. 19.

³ Kellum, 1960, s. 172-173; Verg. , *Aen.* , vı.69-74.

⁴ Kellum, 1960, s. 173-174.

Aeneas'ın yanında ikinci dindar olan Augustus'un da ilanı da vardı. Bu kadar Mısır öfkesine karşın tapınakta bulunan sfenks tasvirleri görülmesi ilginçtir. (fig.2)

V.1.1.c MARS ULTOR TAPINAĞI

İmparator'un en azametli inşa faaliyeti olan bu tapınak yeni forumunun içine yapılmıştı.¹ Tapınak Augustus'un tanrısına, sayesinde kazandığı savaşlardan ötürü bir hediyesiydi.(fig.3) Tapınağın pedimentinde yer alan dekorasyonda, Augustus'un tanrısı olan Mars'ın hemen yanında atası Venüs ve oğlu Eros bulunmaktadır. Küçük Eros annesine Mars'ın kılıcını uzatmaktadır. Marsın elindeki kılıcın Augustus'un atasının eline verilmesi bu tanrılar tarafından desteklenen ve tanrıların soyundan gelen imparator sayesinde Roma'ya gelen barışı simgelemektedir. Ayrıca, tanrıların hemen yanında bulunan imparatorluk prenslerinden biride bunun göstergesidir.² (fig.4) Venüs ve Mars Augustus'un Aeneas ve Romulus sayesinde sahip olduğu atalardır. Bunları Romalı vatandaşlarının gözleri önüne sermek onun tanrısallık soyunu dolayısıyla yarı tanrılığını herkese açıklamaktır.³ Ayrıca din ile ilgilendiğini ve atalarının hak ettiği eski saygıyı yeniden kazandırdığı anlatılan bir diğer konudur.

¹ Rodgers, 2005, s. 19.

² Zanker, 1990, s. 197.

³ Ramage, 1995, s. 90.

V.1.1.d.LARES SUNAĞI

Dindar olma sıfatının Romalı için ne kadar önemli olduğundan ve onları atalarına bağlayan bir unsur olduğundan yukarıda bahsedilmişti. Ama aslında kavramı önemli kılan her insanın dindar sıfatını alamadığıydı. Augustus ile beraber dindar olma sıfatı sadece imparatorların tekeline girmişti. Lares Sunağında da Augustus'un dindar görüntüsü yer almaktadır. Augustus burada Aeneas gibi kutsal giysiler içerisinde görünmektedir. Bu giysi ayrıca Roma'nın en üst rahibinin giydiği giysidir. Augustus'un yanında onun augurluğunu simgeler biçimde duran bir tavuk vardır. Ayrıca imparator elinde lituus tutmaktadır.(fig.5) Lituus kutsal törenlerde kullanılan ve augurluğu simgeleyen kutsal bir araçtır. İmparatorun bu insanüstü görüntüsü veya daha önyargısız bir biçimde söylemek gerekirse sıradan insandan farklı görüntüsünün her sokak başında bulunan Lares tapınaklarından birinde olması da ilginçtir.¹ Augustus'un yanında duran kadın çoğu araştırmacı tarafından Livia olarak değerlendirilse de orada ki kadın Augustusun atası olan Venüs'te olabilir.²

IV.1.1.e.ARA PACİS AUGUSTAE (Barış Sunağı)

“İspanya'dan ve Galya'dan döndüğümde Tiberius Nero'nun ve Publius Quintilius'un konsül olduğu yılda bu bölgelerdeki başarılarımdan dolayı senato benim onuruma Ara Pacis Sunağını yaptırmayı kararlaştırmıştır.”³

¹Zanker, 1990, s. 121.

²Reeder, 1997, s. 103.

³*Res Gestae*, II.12–14.

Yapımı M.Ö. 13 ile 8 yılları arasında olan Ara Pacis Augustae yani, Augustus'un Barış Sunağı, Augustus döneminin dini ve sosyal propagandasının anlatıldığı bir gazete niteliğindedir.¹ Sunağın dış duvarında bulunan Aeneas'ın kabartmasında Aeneas kurban adarken görülmektedir.² Aeneas'ın dış duvarda betimlenmesinin iki önemli nedeni vardır. Bunlardan biri Augustus'un atası olduğu her fırsatta belirtilen Aeneas'ın varlığının ve Roma imparatoruyla olan ilişkisinin herkes tarafından bilinmesini sağlamaktır. İkincisi ise bu derece kutsal bir olayın taşa kazınarak ölümsüzlük kazandırılmasıdır.(Fig.6) Augustus'u yeni Aeneas olarak başa koyan ve bu imparatoru hayatla ölüm insanla tanrı arasında bir yere oturtan bu yapı kesinlikle amacına ulaşmıştı. Buda dini bir merkeze oturmuş imparatorun ideolojik ve politik olarak bir üstünlüğünün olmasını sağlıyordu.³

Augustus Romalılar'a kendi ağzından kendi dini propagandasını yapamayacağını çok iyi biliyordu. Bu nedenle bunları kendi söylemiyormuş gibi yapmış bunları kendi himayesi altında ki mimarlara ve yazarlara söyletmişti. Topluma kabul ettirmek istediği bütün sosyal, siyasi ve dini düşünceleri bunlar yoluyla vermişti. Augustus ve ailesinin görüldüğü sahnelerin karşısında Roma için önemli olan Aeneas, Penates Romulus ve Remus vardır. Bu dört kişi Roma imparatorluğunun kurucularıydı. Bunların tam karşısında ise Roma'nın yeni kurucusu olarak kendini Romalıya sunan Augustus belirmektedir.

¹Zanker, 1990, s. 238.

²Buren, 1913, s. 134.

³Elsner, 1991, s. 54-61; Davies, 1994, s. 35-37; Ramage, 1995, s. 100-101.

Sunağın girişinde hemen sağda, Aeneas'ın Latiuma girerken gösterildiği bir sahne vardır. Burada Aeneas Latium'a vardığında geleceği haber verilen kutsal imparator olan Augustus'un çocuk hali ile karşılaşır. Efsaneye göre burada tanrı Penates için bir tapınak yaptırmıştı ki burası Truva'dan kaçanlar için yeni bir ev olmuştur. Aeneas'ın kurban kesmeye hazır görüntüsü sergilenirken onun tam karşısında küçük Augustusta kurban törenine yakışır giysiler içindedir.¹ (fig.7)

Arka taraftaki panelde alegorik bir şekilde Roma ve toprak ana Tellus'un görüntüleri bulunmaktaydı. Böyle alegorik anlatımları seven Romalı için bu görüntüyü görmek elbette hoştu. Tellus'un eteğinde duran çocuklar Roma'nın sosyal politikasını desteklerken eteğinin etrafındaki bitkiler ve hayvanlar Augustus'un Roma'ya getirdiği ve daha önceden görülmüş altın çağı simgelemektedir.² (fig.8) Tellus yani Roma'nın bolluk ve bereket tanrıçası kayalık bir yere Yunanlı giysileriyle, korumacı bir pozla ve kucığında iki çocukla oturmuştur. Oturan tanrıça'nın etrafı Augustus'un Roma'ya getirdiği bolluk ve bereketi simgeleyen tahıllar ve meyvelerle süslenmiştir. Augustus tanrılarla iyi ilişkiler içerisinde ve bunun bir sonucu olarak tanrıça Roma'ya, Augustus sayesinde bolluk ve bereket getirmiştir. Bu tanrıça ayrıca Augustus'un yeni dininin simgelerinden biridir. Bu tanrıçanın tapınımı, önemi ve Augustus ile olan bağlantısı ile hiçbir geleneksel mitolojisi olmamasına rağmen halkın gözleri önüne serilerek aşinalık ve bir gelenek yaratılmaya çalışılmıştır. Etrafındaki bol bitki ve hububat, Roma'nın bolluk ve bereket içerisinde olduğunu vurgulamaktadır.³ Tellus'un altında görülen hayvanlar

¹ Zanker, 1995, s. 203–204.

² Howard, 1999, 26–28.

³ Grummond, 1990, s. 63–67.

ise Roma'nın kırsal kesimindeki bolluğu ve bereketi göstermektedir. Tellus'un iki yanında duran figürlerden biri Roma'nın denizlerde ki hâkimiyetini simgelemektedir.¹ Deniz rüzgârını simgeleyen figürün alt tarafında bulunan timsah ise Roma barışıyla denizlere gelen huzurun vahşi yaratıkları bile dize getirdiğini göstermektedir. Diğer tarafta duran kara rüzgârının kişileştirilmiş hali ise Roma'nın topraklarına gelen bereketi simgelemektedir.² Augustus iyi bir imparatordu, dindardı ve bunun doğal sonucu olarak tanrılar, özel insanları ve onların ülkesini unutmazı. İşte arka planında yatan bu düşünce ile Roma'ya gelen bolluk ve bereketin propagandası böyle yapılmıştı.³ Augustus topluma duyurmuştu;”Ben tanrıların sevdiği bir insanım bu sebepten bolluk geldi”.

Sunağın dış duvarını Augustus döneminin bolluk ve bereketini simgeleyen bitkisel dekorasyonlar süslemektedir.(fig.9) Sunaktaki asma yapraklarının bolluğu ve kurban edilecek ineklerin sıralanışı Augustus döneminin bolluk ve bereketinin ve gelecek mutlu günlerle tanrılara adağın devam edeceğini göstermektedir.⁴ Ayrıca bu çiçeklerin dört mevsim yaşıyor olması Augustus dönemi gelen barışın dört mevsim devam etmesi anlamına da gelmektedir. Ara Pacis'in dış duvarında küçük bir alandan başlayan asma yaprakları motifi bütün bir duvarı sararak ilerlemektedir. Buda Roma'nın bolluk ve bereketinin bütün Roma topraklarını sardığını göstermektedir. Aslında asma yaprağı motifi Roma'nın ilk dönemlerinden beri kullanılmakta idi. Tarım toplumunda bu figürün kullanılması çok doğaldı. Asma yapraklarının üzerinde

¹ Ramage, 1995, s.99.

² Davies,1994 s 36.

³ Zanker, 1990, s. 176–178.

⁴ Ramage, 1995, s. 104.

kuşlar bulunmaktadır. Kuş doğal olarak augurluğu, augurluk ise Augustus'u hatırlatmaktadır. Bir diğer taraftan, kuşun asma yapraklarının üzerinde olması, bereketin tanrısal yönü bulunan imparator sayesinde Roma'ya geldiğinin bir göstergesidir. Augustus'un ortaya çıkardığı bir diğer yenilik ise hayal mahsulü bitkilerle gerçek bitkileri karıştırarak yeni bir tür ortaya çıkarmasıdır. Üzümler, incirler, palmiye ağaçlarının hepsi bir ağaçtan üreyerek ortaya yeni bir bitki çeşidi çıkmaktadır. Bu yeni dallardan her çeşit bitki yeşermektedir.¹ Bu Augustus'un getirdiği yeni rejimin bütün güzel değişiklikleri ve yenilikleri beraberinde getirdiği yolunda bir göstergedir. Bu karışık bitki çeşidi Roma'da yaşayan insanları anlatıyor olabilir. Vurgulanmak istenen düşünce, Roma'da farklı yerlerden gelen insanlar olsa da bunların, Roma'da huzurlu, refah, mutlu ve barış içinde yaşadıklarıdır. Ayrıca bu kadar düzenli ve senkronize bir şekilde ilerleyen bu bitkisel şölen aynı zamanda Augustus ile beraber gelen düzeninde bir şekilde simgelenmesidir. Augustus'un bu dekorasyonla ortaya koyduğu şey, sayesinde Roma'ya barış ve mutluluk geldiği ve Roma'nın sarsılmaz ve yenilmez bir zaferi garanti ettiğidir. Bu yenilmezlik ve zafer tabii ki Augustus'un tanrısal bir figür olmasının bir sonucudur.²

Sunaktaki bütün figürler gerçek boyutlarda resmedilmişlerdir. Buda halka imparatorları hakkında gerçek bir fikir verebilmek açısından önemlidir. Güneydeki duvarda imparator ve ailesi, kuzeyde devlet memurları, senatörler ve dini kurum üyeleri ve bazı üst düzey memurlar gösterilmektedir. Augustus'un resmedildiği alanda imparator herkesten bir adım önde gösterilmektedir.(fig.10) Buda onun *primus inter pares* sıfatını yani, kazanılmışların arasında birinci olma özelliğini

¹ Rodgers, 2005, s. 23.

² Zanker, 1990, s. 184–185; Ramage, 1995, s. 103.

doğrulmaktadır. Yani insanüstü bir varlık olan Augustus diğer insanlardan farklı olarak toplumunu daha ileriye götürmek için belki de öne doğru bir adım atmıştır.¹ Ben herkesten önemliyim herkesten farklıyım demekte bir çeşit tanrılaştırma değildir? Augustus'un burada Aeneas'a atfedilen dindarlıkla ilişkilendirilebilecek şekilde başı kapalıdır.² Ama aynı zamanda aile babası olarak sıradan insan izlenimi verilmiştir. Böylece Romalının kafasına açık olarak bir tanrı imajı gelmeyecekti ki bu tamamıyla bilinçaltına bir saldırı idi.

Ara Pacis Augustae'nin bize gösterdiği en önemli şey Roma'da din ve politikanın ne kadar iç içe olduğu ve aslında yapılanın dini bir propaganda gibi görünse de aslında siyasi bir propaganda olduğudur. Augustus'un sosyal politikalarının da anlatıldığı yerde gösterilen Augustus'un dini imajıyla birlikte verilmek istenen durum aslında Roma'da oturtulmaya çalışılan dinin Roma imparatorunu takip eden Romalıların kafasında oturtulmaya çalışılmasıdır.

V. 1. 2. KÜÇÜK SANAT ESERLERİ

Küçük eserleri, yani tabaklar, vazolar ve cam eşyaların üzerindeki dekorasyonlar bize hem dönem hakkında hem de Augustus'un yapmaya çalıştıkları hakkında bilgi vermektedir. Yukarıda da birçok kez belirtildiği gibi Actium savaşı hem Roma için hem de Augustus için bir dönüm noktası olmuştu. Augustus adına

¹ Wheeler, 1964, s. 164–167.

²Kleiner, 1977, s. 77

milattan önce 27 yılında basılan kartlarda imparator savaşın galibi olarak betimlenmişti. Bunlardan birinde Augustus deniz canavarlarının sürdüğü bir arabanın üzerindedir.(fig.11) Augustus'un deniz tanrısı olarak betimlendiği bu kartta Augustus tıpkı deniz tanrısı Neptün gibi elinde büyük bir çatal taşımaktadır Augustusun sürdüğü atların altında yendiği düşmanları denizde boğulmaktadır.¹. Tanrı Augustus sıfatı bir dini propaganda değildir?

V. 1. 3. HEYKELLER VE PORTRELER

RAHİP AUGUSTUS

Burada Augustus tam olarak bir rahip gibi görünmektedir. Üzerinde kutsal bir kıyafet olan toga bulunmaktadır. Haşmetine yakışacak bir biçimde gösterilen imparator sanki büyük bir kurban törenine hazırlanmaktadır.(fig.12)² Burada da imparator yine sıradan insandan farklı olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca buradaki görüntüsü Ara Pacisteki Aeneas'ın kurban kesen görüntüsünden farklı değildir. Augustus Roma'nın dindar kurucusuna olan benzerliği her fırsatta vurgulamaktadır.

PRİMA PORTA

Augustus heykelleri arasında en ünlüsü olan Prima Porta, adını eşi Livia'nın Prima Porta'da ki evinden almıştır. Heykel muhtemelen M.Ö. 20 yılında Partlara karşı kazandığı zaferin ardından yapılan bronz heykelin bir örneğidir. Augustus

¹ Zanker, 1990, s. 230–231.

² Zanker, 1990, s. 127–128.

burada çok yakışıklı ve ideal ölçülerde gösterilmektedir.(fig.13) Çıplak ayakla gösterilen Augustus'a bir kahraman hatta bir tanrı imajı verilmek istenmiştir. Ayağının hemen yanında duran Eros izleyiciye Augustus ve Julian ailesinin atası ve Eros'un anneannesi Venüs'ü hatırlatmaktadır.¹ (fig.14)

Heykelin göğüs kısmındaki dekorasyon Augustus'un kendi propagandasını kuvvetle anlattığı yerlerden biridir.(fig.15) Augustus'un zırhının üzerindeki görüntülerin tam ortasında yer alan Part kralı elinde askeri birliklerin işareti olan bir kartal tutmaktadır. Buradaki kuş ya gerçekten Roma askeri birliklerinin bir simgesi ya da Mars Ultor'un somutlaştırılmasıdır. Merkeze oturtulmuş bu figürün etrafını cennet ve dünya sarmıştır. Figürün alt tarafında Ara Pacis'te gördüğümüz toprak ana vardır. Fakat saç şeklinden ve daha sonraki betimlenmelerinden bunun pek Tellus'a benzemediğini daha çok Venüs Genetrix yani Augustus'un atalarından biri olduğunu söylenebilmektedir.² Bu görüntü Augustus'la beraber gelen bolluğu, bereketi ve altın çağı simgelemektedir.³ Bu görüntünün tam üstünde Apollo ve Diana onlara özel olan hayvanlarını sürmektedir. Apollo'nun tam üzerinde güneş tanrısı Sol, Diana'nın tam üzerinde ise Luna yer almaktadır. Bu da Roma'nın gece ve gündüz tanrılar tarafından korunduğunu anlatmanın bir başka biçimidir. Bunların ortasında Caelus cennetin örtüsünü çekerken görülmektedir. (fig.16) Cennetin örtüsünü çekmesi Augustus ile birlikte Roma'ya gelen cennet vari yaşamı simgelemektedir. Gökyüzü ile ilgili olan bu tanrıların Augustus'un zırhında batış ve doğuş şeklinde görülmesi bir şekilde sonsuzluğun simgelenmesidir. Bütün bu kutsanmanın ve tanrısal faaliyetlerinde

¹ Ramage, 1995, s. 95.

² Kauren, 1971, s. 177-185.

³ Zanker, 1990, s. 189-192.

Augustus'un zırhında belirmesi ciddi ilgi çekicidir¹ Tam tepede bulunan tanrı Sol bazı araştırmacılar tarafından Satürn olarak belirtilmektedir. Satürn ve altta bulunan toprak ana ikilisi Augustus tarafından Roma'ya getirilen altın çağın habercisi olmaktadır. Birde gökyüzünün, zırhı süslüyor olması da, imparator ile yeryüzünü döndüren baş tanrı ile arasındaki ilişkiyi simgelemektedir. Buradakilerin alt yazısı ben Augustus olarak tanrısal akrabalarım sayesinde Roma'yı vaat edilen altın çağa kavuşturdumdur. Zırhında görülen bütün figürlerin tersini düşünecek olursak çünkü zırh bizim aklımıza bir şeye karşı korunmayı getirmektedir, Augustus insanüstü gücüyle, çünkü o tanrısal bir soydan gelmektedir, Roma'yı bütün kötülüklerden korumaktadır. Zırhı üzerine giymesi ise, tanrılarla sayesinde sağlanan uzlaşma sayesinde Roma güzel günlere kavuşturduğunun bir göstergesidir.

V. 1. 4. SİKKELER

Augustus dönemi sikkeleri üç önemli noktayı içermektedir; bunlardan ilki, Augustus'un sarsılmaz yönetme gücünü, ikincisi, babası Iulius Caesar'ı anma ve son ama en önemli olarak ta kendi dini ve politik propagandasını yapma. Atalarını tanrılara dayandırması ve bunu Romalının elinde gezen sikkelerin üzerinde göstererek Romalıya gizliden gizliye propaganda yapması imparatorun bu işin ne kadar bilincinde olduğunu göstermektedir. Augustus döneminde imparator darphanelerin başındaki adam olmuştur. Bu nedenledir ki paraların üzerindeki her düşünce ve politika Augustus'un kendi şahsi düşüncesi ve politikalarıdır. Roma Cumhuriyeti'nin son dönemlerinde din ve dini olgular ilk dönemine göre daha farklı

⁴Reeder, 1997, s. 109.

¹Davies, 1994, s. 211–212.

bir şekil almıştı. Bu zamandan sonra tanrılarla onların yeryüzündeki temsilcileri bir güç paylaşımına girmişlerdi. Romalılar tanrısal her şeyi günlük yaşamın bir parçası olarak görmüşler ve tanrılar ve onların yeryüzünde ki temsilcileri her yerde hatta elden ele dolaşan paraların üzerinde bulunmuşlardır.¹ Actium savaşı Augustus için milat olarak kabul edilmektedir. Bu savaştan sonra Augustus tam olarak Roma imparatorluğunun başına geçmiştir bu sebepten sikkelerde, bu dönemden sonra başka anlam kazanmıştır. Actium deniz zaferinde kendisini denizde yalnız bırakmayan Neptün'ü paraların üzerine kazıyarak teşekkür etmiş ve her yıl bu tanrı adına neptünalia festivalleri düzenlemiştir.² Ayrıca bazı sikkelerin üzerinde de kurtarıcısı ve yardımcısı Neptün gibi görülmektedir. (fig.17) Neptün gibi gösterilen Augustus ayağının altında dünyayı tutmaktadır. Paranın diğer yüzünde ise imparator'un zaferini simgeleyen Nike bulunmaktadır.

Roma'yı yönetecek insanlar, tanrılar tarafından seçilirler ve hiçbir insan bu konuda bir engelleme yapamazdı.³ Tanrıların seçtiği insan hemen hemen her şekilde geleceğin parlak imparatoru ve tanrılara yakın insandı ve bu tür özel insanların kâhinler tarafından bakılan fallarında ve yıldız haritalarında ne kadar özel ve önemli oldukları ortaya çıkardı. Augustus'da böyle bir insandı. Neredeyse bütün Roma'da fal ve astroloji bakımını yasaklayan Augustus kendi politik ve dini amaçlarına hizmet edebileceğini bildiği için Roma sikkelerinin üzerinde kendi astrolojik simgesi olan oğlağı rahatlıkla Romalıya sunmuştu. Ayrıca oğlağın elinde de Augustus'un dünyaya

² Baydur, 1998, s.29; Mattingly, 1928, s. 67.

³ Potter, 1994: 146.

hükmedeceğinin göstergesi olan dünya vardır.¹ (fig.18) Herkesin elinde dolaşan sikkelerin üzerine bunun kazanmış olması Romalının da onun bu özel olma durumundan haberdar olmasını sağlamıştı.²

Jüpiter, Augustus sikkelerindeki yerini almıştı. Sikkelerin birinin ön yüzünde Jüpiter elinde simgesi olan şimşegi tutmakta ve bir tahta oturmaktadır. (fig.19a)Yeryüzünde tahta oturan Augustus olduğuna göre buradaki anlatım Augustus'un tanrısal boyutudur belki de. Bir diğer sikkede, sikkenin bir tarafında Augustus'un başı görünürken diğer tarafında Jüpiter ve onun sembolü olan şimşek vardır (fig.19b)³. Bunun alt yazısı dünyada ki düzeni kendinin, yukarıdakini ise Jüpiter'in korumakta olduğudur. Bu da imparator'a güç ve tanrısal bir ifade kazandırmaktadır.

Actium savaşında ona yardımcı olan Mars'ta bu savaştan sonra sikkelerin üzerine kazınarak hem bu savaşta ona yardımcı olduğu için teşekkür etmiş hem de Romalıya tanrının Roma devletinin ve tabii ki başında ki kişi olan Augustus'un yanında olduğunu gösterilmiştir. Sikkelerin birinin ön yüzünde Augustus arka yüzünde ise imparatorun yanında yer alan savaş tanrısı Mars'ın bir elinde mızrap bir elinde lir tutan görüntüsü yer almaktadır.(fig20) Diğer bir sikkenin üzerinde hiçbir zaman kutsal bir unvan almayı düşünmediğini söyleyen ve bunu Romalının gözü önünde her zaman nazikçe geri çeviren ama her nedense hemen hemen her yerde

¹ Kent, 1978, s. 8.

² Crawford, 1985, s. 262; Zanker, 1990, s. 84.

³ Crawford, 1985, s. 263.

tanrıça Roma ile birlikte kutsanmaya ses çıkarmayan Augustus'un sikkelerin üzerinde de tanrıça Roma ile beraber görüntüsü vardır.¹ (fig.21)

Augustus'un kendini Iulius Caesar'dan dolayı tanrının oğlu olarak tanımlamak istediğinden yukarıda bahsedilmişti. Caesar'ın tanrılar arasında olduğunu gösteren en önemli olay imparator öldükten sonra gökyüzünde bir kuyruklu yıldızın görülmesiydi. Caesar'ın ruhunun yeni bir dönemin başlangıcı olan altın çağın geldiğini gösteren bir işaret olduğu düşüncesini destekleyerek sikkelerin üzerine kazıyordu.² Tanrısal bir soydan geldiğini gösteren bir diğer sikke de Caesar'ın tanrılar arasında karıştığını gösterir yıldız sikkenin bir yüzüne, diğer yüzünde ise kendi resmini koymasındır.³ (fig.22)

Roma için önemli bir düşman olan Mısır ve Mısır'la ilgili olan her şey buna sanatta dâhil Roma'da çok kullanılmasına rağmen imparator bunu sanat eserlerinde pek kullanmamıştı. Ama ilginç olan noktalardan biri şu ki, Augustus sikkelerinin birinin üzerine Mısır'a özgü olduğunu bildiğimiz sfenksi koymuştur. Yalnız bu sfenks Mısır'dakinden farklıdır. Sfenks gövdesi Romalılara mitolojik geçmişi hatırlatacak biçimde Romulus ve Remülüs besleyen kurt biçiminde, kanatlar Augustus dönemiyle birlikte gelen barışı simgeleyen nikenin kanatlarına ve kafa ise yine Augustus'un tanrısal soyuna bir atıfta bulunarak Venüs'e veya Augustus'un her zaman yanında olan Roma'ya benzemektedir. Böylece bu yaratık Mısırda olduğu

¹ Foss, 1990, s. 53.

² Foss, 1990, s. 44-50.

³ Carson, 1978, s. 96.

gibi gücü temsil etse de aslında Augustus topluma vermek istediği mesajların hepsini içermektedir.¹ (fig.23)

Bir diğer sikkenin üzerinde Augustus'un atası olan Venüs elinde bir başlık, bir mızrak ve bir kalkan taşımakta ve sikkenin üzerinde Caesar tanrının oğlu yazmaktadır. Augustus böylece tanrısal soyunu ve bununla birlikte gelen tanrısallığını Romalıların hepsine ilan etmektedir.² (fig.24)

Bir başka sikkenin ön tarafında Augustus'un portesi bulunurken diğer tarafta ise tanrılara kurban edilen bir inek bulunmaktadır. İnek gibi büyük hayvanlar ancak tanrılar kadar kutsal olanlara kesilirdi Bu durumda Augustus tanrılaşmaya çalışmakta, kendini Romalıların gözleri önünde gizliden gizliye önemli bir pozisyona oturtmaktadır. Ama inek belki de Jüpiter'in âşık olduğu, ve Iuno'nun, ineğe çevirdiği kadını simgelemekteydi ki kadında bir şekilde Mısır'ı hatırlatmaktadır. Bu besili inek ayrıca, Mısır'la birlikte Roma'ya girmiş olan bolluk ve bereketi simgelemektedir. Bu yine Augustus'la birlikte gelen bolluk zamanına bir göndermedir.³ (fig.25)

Sikkelerin birinde, Augustus ve onun önemli tanrısı Jüpiter ve onun simgesi olan şimşek figürü yer almaktadır.⁴ (fig.26) Yalnız burada çizilen Jüpiter'in yüzü ile Augustus'un yüzü birbiriyle benzerlik göstermektedir. Yani imparator bir kez daha kendisi ile Roma'nın baş tanrısını birleştirmiştir. Bunun anlamı da kendini bir çeşit

¹Kent, 1978, s. 11.

²Carson, 1978, s. 97; Zanker, 1990, s. 53.

³Kent, 1978, s. 11.

⁴ Res Gestae 29.

tanrılaştırma çalışması değil de nedir? ¹ Ayrıca Augustus'un tanrısallığını ve Vergilius'unda belirttiği gibi onun yeryüzündeki Jüpiter olduğunu destekleyen bir sikkede vardır. Sikkenin arka yüzünde saltanat koltuğunda Jüpiter'in simgesi olan şimşek oturmaktadır. ² (fig.27)

¹ Zanker, 1990, s. 54.

² Zanker, 1990, s. 186–187.

V. 2. EDEBİYAT İLE YAPILAN DİN PROPOGANDASI

Edebiyat, bir çeşit köledir, efendilerinin amaçlarına ve çıkarlarına hizmet eden. O dönemde de şairler değildi şiirlerin efendileri daha çok para, itibar ve güç sahipleri yani imparatorlardı. Augustus, döneminin şairlerini ve yazarlarını kendi politikalarını anlatmak ve propagandasını yapmak için çok iyi kullanmıştı. Özellikle daha kolay anlatılabilir ve etkileyebilir olan din, propagandası yapılabilecek en kolay konu idi. Din propagandası demekse bir çeşit Augustus ve onun politikasının propagandası demektir. Sanat, özellikle antik dönemlerde, içinde askerler barındıran bir Truva atı gibiydi. Dıştan görülen sanatçının tahtaları birleştirmekteki ustalığı ve atın haşmeti olsa da içinde yer alan askerler içeriği fethetmekle görevliydi. Edebiyatta böyle bir şeydi işte, görülen edebi süslemeler ve söz sanatı olsa da amaç, düşünceleri ve duyguları aktarmaktı. Fakat hemen hemen her yazar Augustus hakkında olumlu şeyler yazmamışlardı. Örneğin, Tacitus *Annales* adlı eserinde öncelikle Augustus'un kariyeri ve başarıları hakkında bilgi veriyor daha sonra imparatorun çeşitli davranışlarının ikiyüzlü, bencilce ve kaba olduğunu ekliyordu.¹ Yaşlı Seneca da bize Augustus'un ömrünün sonlarına doğru farklı düşünceleri pek olumlu karşılamadığını belirtmektedir. Augustus farklı düşüncelere, özellikle bunlar kendi çıkarı doğrultusunda değilse, çok ciddi cezalandırmalara başvururdu. Örneğin, Titus Labienus adlı yazar ise politik karşı çıkışları ve ahlaka aykırı yazıları nedeniyle idam ediliyor ve eserleri yakılıyordu.²

¹Tac., *Ann.*, I. 9–10.

²Hammond, 1965, s. 139–142.

Cassius Dio bize Augustus'un yaptıkları ve kişiliği hakkında bilgi veren bir diğer yazardır. Yazar Augustus'un düşünceleri ardında iki kişinin olduğunu söylemektedir. Bunlardan biri Agrippa bir diğeri ise Maecenas tır. Yazara göre Augustus'a devlet sistemi, yapacakları ve yapması gereken her şey hakkında fikir veren bu iki adamdı.¹ Augustus yazarların ve şairlerin kendi propagandasını yaymasından hoşlanırdı ve bunları hoş karşılardı. Sir Ronald Syme'nin de kitabının 30. bölümünde belirttiği gibi, Augustus'un yakın çalışma arkadaşı Maecenas'ı şairlere ve yazarlara hamilik yaparak Augustus'un propagandasını topluma yayma görevi vermişti.² Örneğin Vergilius, Horatius ve Livius Roma'nın canlı tarihini ve Augustus'un bu tarih içerisinde ki yerini çok "özel" şekilde anlatmışlardır.³ Bu üç yazarda Augustus'a ve yakın çalışma arkadaşlarına olan yakınlıkları ile bilinirlerdi.⁴ Augustus dönemi yazınsal ve sanatsal eserlerinin temel konusu Augustus'un imperator ve dux isimlerinin altını çizmektedir.⁵ Ona karşı yapılan kötü eleştirilerin hepsinin bir şekilde önüne geçilmişti. Örneğin Augustus'un Livia'yı tabiri caizse kocasının elinden aldığı ve diğer ahlaksız işleri Suetonius tarafından dedikodu olarak nitelendirilmişti. Aslında Augustus'un gerçek tavrı kızı ile Ovidius arasında ki yakınlaşma ile ortaya çıkmıştı. Augustus kendi imparatorluk düşüncesini yayan adamı sürgüne yollamıştı.⁶ Augustus hakkında yazan birçok antik yazar vardır. Ama tezde onun dini propagandasını en iyi anlatan üç yazar ve onların konuyla ilgili eserleri kullanıldı.

¹Cass Dio., 52, 1.42.

²Syme, 1939, s. 452-453.

³ Levene, 1993, s. 62.

⁴Syme, 1939, s. 464-467.

⁵Williams, 1962, s.28-32; Tac., *Ann.*, I. 221-222

⁶Hammond, 1965, s. 145.

V. 2. 1. OVIDIUS VE FASTI

Fasti'nin Augustus'un adı geçen yerlerinde imparator bir tanrı gibi görülmüş ve övülmüştür. Şiirlerinde Augustus'u yıldızların arasından gelen insan ve cennetin yeni sakini olarak nitelemiştir.¹ Ovidius, tamamıyla Augustus'un oluşturmaya çalıştığı dini politikayı bunların arasında imparator kültü diye pek düşünülmeyen Laresleri Romalıya farklı açılardan paketleyerek çok güzel bir şekilde vermiştir.² Bu Romalıya imparatorlarının ne kadar önemli, tanrılar tarafından kutsanmış ve tanrılara yakın ve hatta belki de tanrı soyundan geldiği için tanrı olduğunu anlatmaktan başka bir şey değildi. Bunu daha da sağlamlaştırmak için Augustus'un baştan beri vurguladığı ve mimari dekorasyonlarda da sık sık yer verdiği tanrısal soyunun hem gelecek kuşaklara aktarılmasının sağlanması için Roma'nın okumuş kesiminin elinde dolaşacak bir kitap oluşturmuştu.

Venus'ün ayı olan Nisan ayı, Julian soyundan gelenler için önemliydi. Ovidius, Nisan ayında yapılan festivallere giriş yaparken, Venus'ün, Julian ailesinin atası olduğunu birçok yerde belirtiyor ve dünyanın yakın yerlerinde veya uzaklarında bulunanların Aeneas'ın soyundan gelenlerden korkmaları gerektiğini ekliyordu. Venus'ün, Aeneas'ı ve onun soyundan gelenleri sürekli izlediğini söyleyerek, Roma'nın tanrılar tarafından kollandığını belirtmişti.³ Onun bütün yazdıkları tek bir

¹Scott, 1930, s. 45.

²Barchiesi, 1997, s. 105–108.

³Ov. *fast.* , I 717; Ov. *fast.* , IV 23–30.

yere gitmekteydi, Augustus'a. Tiberius Fasti'de “ tanrının oğlu ve torunu” olarak çağrılıyor ki tanrı bu durumda Augustustu.¹

Fasti'de Ovidius, Augustus'u Aeneas, Romulus ve Iulius ile birlikte vererek Augustus'a da bir tanrısallık katıyordu. Çünkü bunlardan 3'ü tanrısallık unvan kazanmıştı. Augustus'un Roma panteon'unun baş tanrısı Jüpiter'e olan yakın ilgisini de unutmamak lazım. Yine Ovidius Jüpiter'i gökyüzünün, Augustus'u ise yeryüzünün yöneticisi olarak betimleyerek, bu imparatorun büyüklüğüne ve gücüne güç eklemiştir. Ayrıca Augustus Jüpiter'le aynı kutsallığı paylaşmaktadır diye yazmıştır.² Livia'yı da Jüpiter'in karısı olan Iuno ile özdeşleştiriyordu. Livia tanrıca Venüs'ün güzelliğine ve Tanrıça Iuno'nun aklına sahip ve ancak Livia gibi bir kadın Jüpiter'in(burada Augustus kastedilmekte) yanına yakışacağını belirtiyordu.³ İmparator'un tanrı olduğu o kadar vurgulamıştı ki onun evine tanrısallık isimler vermişti. Sancta, domus ve templum gibi.⁴

Yazılı kaynaklar bir insana kurban kesmenin ona tanrı gibi davranmak olduğunu söylüyor⁵. Aslında Augustus, Roma düzeninin kurucusu ve ata kültürünün koruyucusu olduğu o kadar vurgulanmıştı ki onun dönemindeki bazı insanların gözündeki imajıyla Roma Cumhuriyetini sistemli olarak yıkan adam olduğu gözden kaçmaktadır.⁶ Ovidius'un kitabında özellikle Romanın ata kültürünü ve inancını

¹Ov. *fast.* I, 529–536; Scott, 1960, s. 43–69.

²Getty. , 1950, s. 1-3; Scott, 1930, s. 51-52.

³Ov. , *fast.* , I. 649.

⁴ Scott, 1930, s. 45.

⁵Price, 1980, s. 30.

⁶Reid, 1916, s. 176.

yeniden kuran ve onaran insan olarak betimlenmesi bilinçli olarak yapılan bir dini ve politik propagandadır¹.

V. 2. 2. VERGILIUS VE AENEIS

Vergilius Augustus'un şairi olarak bilinmekteydi. Aslında ona daha çok saray şairi denilmesi daha doğrudur. Ayrıca Vergilius'un Augustus'un politik ve dini düşüncelerini güzel bir şekilde düzenleyip Romalıya sunan yazar olduğu da bilinmektedir.² Aeneas'ın destansı hikâyesinin anlatıldığı eser, bir biçimde içine sıkıştırılmış Augustus sahneleri ile doldurularak Augustus'un planladığı şanlı geçmiş ve kutsal insan modelini oluşturmaya çalışmıştı. Örneğin Aeneas'ın yaptığı bir yolculuk sırasında Augustus için önemli olan Actium'u ziyaret etmesi ve Aeneas'ın oğlu Atii ile Augustus'un annesi Atia arasında bir bağ kurulmaya çalışılması Aeneas gibi dindar ve tanrı soyundan gelen biriyle aynı soydan gelmeyi sağlayacak ve onu tanrı oğlu yapmaya yetecekti³

Eserinde, Romulus ve Numa'yı Augustus ile özdeşleştirmeye çalışmıştı. Romulus, Roma şehrini kuran ve savaşlarla Roma'nın sınırlarını genişleten insan, Numa ise Roma idari hukuki ve dini sistemini oluşturan insandı ve bunların varisi olan imparator, Vergilius'a göre en az bunlar kadar kutsal olan ve Roma'ya altın çağa kavuşturan insandı.⁴

¹Barchiesi, 1997, s. 110.

² Bartsch, 1998, s. 322–324.

³Powell, 1992, s. 145.

⁴ Bartsch, 1998, s. 322-342.

Vergilius eserinde Augustus'un Roma'nın ilk kralından daha önemli ve büyük olduğunu da vurgulamıştı. Ayrıca Aeneis'de Vergilius Julian ailesinin tanrıların doğrudan torunları olduğunu da Romalılara açıklamıştı. Ayrıca yine hedef kitle olan Romalılar'a Augustus'un tanrıça Roma'nın en büyük oğlu olduğunu belirtmişti.¹ İşte bu nedendir ki Roma dışında Roma ve Augustus için kurbanlar kesilip tapınaklar yapılıyordu. Augustus'un dini politikasını haklı çıkartacak ve Augustus'un bu konuya ne kadar eğildiğini gösteren bölümlerde vardı eserinde. Eserinde dinin öyle gözden çıkarılacak ve yöneticiler tarafından ihmal edilecek bir konu olmadığını ve Augustus bunların hiçbirini ihmal etmeyerek tanrılara hak ettikleri ilgi ve alakayı gösterdiğini altını çizerek vurgulamaktaydı.² Bütün bunlar da Augustus'u hem dindar hem de insanlarıyla ilgilenen imparator yapıyordu.

Yazar, Aeneis'de aynı zamanda Roma dini yaşamında bir danışma organı olarak yer almış Sibylla denen bir kâhine de yer vermişti. Roma'nın büyük imparator Augustus tarafından mutlu, huzurlu ve zengin günlere kavuşturacağı bu büyük kâhin tarafından Aeneas'a müjdelenmiş ve bizzat Augustus ismi verilmişti. Bu olay aynen bizim bugün tek tanrılı dinlerde de görmeye alışık olduğumuz kutsal insanların gelişini müjdelenmesi ile aynıdır. Hikâyeye göre Aeneas Roma'ya olan yolculuğu sırasında bu kâhin ile karşılaşır ve kâhin ona gelecekte Roma imparatorluğunu kuracak bir insandan bahseder ki, bu Augustustur.³ Böylece bu ulu imparator Roma'nın şanlı geçmişinin anlatıldığı bu kitabın içerisinde çok büyük bir önemle yer almıştır. Vergilius kitabında Mars'ın Augustus'un atası olduğunu kanıtlamak için

¹Getty, 1950, s. 8.

²Nock, 1925, s. 62.

³Verg., *Aen.* , 3.390;8.84.

şöyle bir yöntem bulmuştu. Mars, Alba Longa kralının kızıyla birlikte olmasıyla Romulus ve Remus'ün babası olmuştur. Böylece Augustus'un tanrısal tarafı mitoloji ile Roma tarihi içerisine girmeyi başarabilmiştir. Ayrıca Alba Longa kralının kızı Truva'dan gelen Aeneas ile bağlantılıdır ve Aeneas Venüs ile akrabadır. Bu yolla hem savaş tanrısı olan Mars ile bir bağ kurulmuş oldu hem de bolluk ve bereket tanrısı olan Venüs ile. Buda Romanın bütün ihtiyaçlarını karşılamaya yeterli idi. Savaşlar sonunda kazanılmış Roma'ya ait topraklar ve sonunda gelen barış ve bereket.¹ Vergilius'un, Roma Tarihini mitolojiyle anlattığı bu eseri, din ile ilgili olaylarla dolu olsa da, asıl verilmek istenen Augustus rejiminin siyasi düşünceleridir.

V.2.3.HORATIUS, CARMEN SAECULARE VE CARMİNA

Roma asil sınıfına mensup olmayan bu şair Cumhuriyet rejiminin ateşli bir destekçisi olarak aristokrat kesimi içine alan geniş bir soylu sınıfı çevresi edindi. Cumhuriyet rejimini büyük yüreklilikle savunan Brutus ile olan yakın arkadaşlığı ve onunla birlikte savaflara gitmesi demokrasiye ne kadar önem verdiğini göstermektedir. Cumhuriyeti bu kadar destekleyen bir adamın Augustus'un yanında yer alması ve onu destekleyen şiirler yazması, Romalıya geri getirmeye söz verdiği Cumhuriyet rejimini getirme düşüncesinde samimi olduğunun da göstergesidir. Bu işin içerisinde, hamilikle beraber gelen büyük bir servette olsa da Romalının bundan haberdar olmayacağı kesindir. Horatius'un Carmen Saeculare olarak adlandırılan ve Roma'da ki dini törenlerde seslendirilen şiirlerinin bazı bölümlerinde Augustus'un dini propagandasını destekleyen dörtlükler vardır. Carmen Saeculare'nin birinci

¹Verg., *Aen.* , 6.752–853.

bölümünde Augustus'un sağlığı için dua edilen yerde, Augustus için her zaman önemi vurgulanan Apollo, Jüpiter ve Mars gibi tanrılar değil de yıkım ve cezalandırmayı çağrıştıran tanrı olan Fortuna kullanılmıştır.¹ Augustus *Res Gestae*'sinde "Bütün İtalya kendi isteğiyle beni desteklediğine ve seçtiğine yemin etti." demişti.² Romalının desteğini alması ve Romalılar'ın onu desteklemesi, onu bütün düşmanlarına karşı, birlik olarak, desteklemesi demektir. Eğer Romalılar bu yeminlerinden dönerlerse ve imparator'u desteklemezlerse o zaman Fortuna onları Antonius ve Kleopatra'yı cezalandırdığı gibi cezalandırırdı. Verilmek istenen tam anlamıyla buydu. Böylelikle cezalandırma tanrısını yanına alarak din üzerinden siyasi propaganda yapmaktaydı. *Carmen Saeculare*'nin birinci ve ikinci bölümünde tanrılar ve onların yaptıklarının önemini ve onların hoşnut kaldığında ve şehrin her tarafında görülmeye başladıklarında şehrin ne kadar güzel ve dopdolu olduğu anlatılmaktadır.³ Augustus, tam anlamıyla bunları yapmıştı Roma'da büyük inşaa faaliyetlere girmiş ve şehri tanrılar için yaşanabilir ve güzel bir yer haline getirmişti. Bu yolla tanrıların desteği kazanmıştı.

Horatius'un bir başka eseri olan *Carmina*'in ikinci bölümünde Augustus tanrı Merkür ile özdeşleştirilmiş ve Merkür'ün imparator'un içerisinde olduğunu yani bir nevi yeryüzünde ki simgesi olduğunu belirtmişti.⁴ Horatius Merkür'ü ayrıca kendi patron tanrısı ilan etmişti.⁵ Burada Merkür'ün neden şair'in patron tanrısı olduğu ve imparator'un bu tanrı ile ilişkilendirildiği çok açıktır. Çünkü, Merkür tanrılardan

¹ Hor. *carm.saec.* 1; Jacobson, 1968, s.107.

² *Res Gestae*, 25

³ Hor. *carm.saec.* 1-11

⁴ Hor. *carm.* 11-7.9.10

⁵ Edelstein, 1941, s.443.

haber getiren, tanrılarla insanlar arasında ki iletişimi sağlayan tanrıdır. Horatius burada yazdığı her şeyin tanrılardan ilham alınarak yazıldığını belirtmek istemişti. Yani böylece Augustus hakkında yazdığı her şey onun isteği doğrultusunda değil tanrıların isteği doğrultusunda yazılmıştı.¹ Augustus'un tanrı ile özdeşleştirilmesinde ise, imparator'un sıradan insandan farklı olarak, tanrılarla iletişim içinde olduğu ve yaptığı her şeyin, tanrıların isteği olduğu vurgulanmak istenmiştir. Böylelikle ulu imparator kendi insanlarına tanrılarında onun hakkında iyi düşündüğünü ve desteklediğini anlatabilmiştir.

Augustus dönemi şairleri ve yazarları, imparator'un dini, politik ve siyasi düşüncelerini düzgün bir dille anlatmasını sağlamışlardı. Bugün bile din ile iç içe olan toplumlarda edebi eserlerin içerisinde, idarenin başındaki insan için böyle dini ve yüce sıfatlar kullanılması ve bu yolla toplumun etkilenmesi ve idareciye bir şekilde bağlanması nasıl dini ve siyasi bir propaganda ise, modern çağ öncesi bir toplum olan ve dinin çok fazla yer işgal ettiği Roma'da da Augustus'un yapmaya çalıştığı da aynı şeydi.

¹ Miller, 1991, s.388.

SONUÇ

Milattan önce 31 ile 14 yılları arasında Roma İmparatorluk Tarihinde adı hiç silinmeyecek ve herkes tarafından hatırlanacak ulu imparator Augustus, kendi adıyla özdeşleşecek bir imparatorluk düzeni oluşturmaya başladı. İmparator'un akılcı yaklaşımları, iyi organize olmuş sistemi ve politikadan iyi anlayan çalışma arkadaşları sayesinde Roma, Bizans'a kadar dayanabilecek ve hatta örnek olabilecek siyasi, sosyal ve dini bir yapı oluşturabildi. Roma politik yaşamının içerisinde bütün algıları açık bir siyaset adamı olarak yetişen bu imparator Romalı için önemli olan sorunları görüp, bunların çözümlerini kendi çıkarlarını temel alarak bulabildi. Romalı için su kadar önemli olan din kavramı ve bunun siyasi, sosyal yaşamdaki önemi Augustusunda gözünden kaçmadı. Roma dini'nin politika ve siyasi çıkarlarla doldurulabilecek gediklerini gördü ve bunları çok iyi kullandı. Dindar imparator imajı, Roma ata dinini geri getirdiğine dair söylemleri ve akrabası olan tanrılarla iyi ilişkileri bu durumu pek de zorlaştırmadı.

Temellerini Yunan ve Etrüsk dinlerinden alan Roma dini, Augustus ile birlikte kaynağını ve özünü oluşturan bu dinlerden farklılaşmıştı. Din, Roma toplumunun ihtiyaçlarını temel alarak kişilik kazanmıştı. Dini yapıdaki düzenlemelerin atası olarak adlandırılacak bu adam sayesinde din ayakları yere basan ve devlet düzenini sağlamlaştıran ve destekleyen bir şekil almıştı.

Roma dini onun sayesinde belli bir sisteme oturmuştu. Roma dini içerisindeki kurumlar, törenler, ibadetler ve ibadethaneler farklı bir hal aldı. Eskiye dönme adıyla

lanse edilen ama görülen o ki, değiştirme ve yenilenme olarak adlandırılabilir bir dönem yaşandı. Romalılar, ata dinlerinin ortadan kalkmasından dolayı toplumun ekonomik, sosyal ve siyasal yaşamında bozulmalar olduğunu düşünüyordular ya da bilinçli olarak imparator tarafından böyle düşünmeleri sağlanıyordu. Aslında Romalıların böyle düşünmesi çok doğaldı. Modern toplum öncesi bütün medeniyetler için din her türlü kötülüğün karşısındaydı ve toplumu bunlardan temizlemek için vardı.

Augustus din ile toplumu hizaya getirebileceğini ve yerini sağlamlaştırabileceğini iyi biliyordu. İlk önce Romalılar'ın istediği gibi ata dinini yeniden canlandırdı. Bu görünürde vatandaşlarının ihtiyaçlarına cevap veren bir liderin yaptığı icraat olarak algılansa da, asıl amaç toplumu din yoluyla zaptetmek ve iyi bir imparator olduğunu göstermekti. Ata dininin Roma topraklarına döndüğünü gösteren en görünür örnek, tapınakların onarılması ve tanrılar için yeniden tapınaklar yaptırılmasıydı. Bozulmakta olan ve uzun süredir uğranılmayan tapınakların onarılması, tabi ki Romalının imparatora olan desteğini arttırıyordu. Dini yapıları onarması imparatora halkının takdirin yanında bazı çıkarlar da sağlıyordu. İmparator çoğu tapınağın onarıldığı günü ve tapınakların inşasının tamamlandığı günü kendi için önemli olan günlerle sabitlemişti. Bu yolla, tanrılar için önemli olan mabetlerle kendini bir şekilde ilişkilendiriyor ve kendine bir tür kutsallık veriyordu. Bu kutsallıkta Romalının kafasında takip edilmesi ve özellikle gençler tarafından örnek alınması gereken insan imajı yaratıyordu.

Roma dinine sahip çıktığını göstermek ve kendi yerini sağlamlaştırmak için Roma dini kurumları'nın hepsine nüfuz etti Pontifex Maximus olarak başına geçtiği Roma rahiplik kurumları sayesinde, Augustus bu kurumlarda değişiklikler ve yenilikler yaptı. Yaptığı bütün değişiklikler sayesinde, Romalıları sınırlarını kendi belirlediği dini bir sistemin içerisine sokabildi. Özellikle bölümlere ayırarak her köşe başına bir semt tapınağı inşa ettirdiği ve bu tapınaklar sayesinde en ücra yerde oturan vatandaşını bile tehlikeli düşüncelerden uzaklaştırmak için buralara dâhil ettiği düşünülürse bu sistemin ne kadar ve nasıl başarılı olduğu görülebilir. Ayrıca bu semt tapınaklarında kendisine tanrı gibi davranılıp, ruhuna şarap akıtılması sayesinde vatandaşları imparatorlarıyla tanrılarıyla olduğu gibi de yakın olmuş, bu sayede dini bir bağ sağlanmıştı.

Augustus sadece dini yapının içerisine değil kendi dini ve siyasi propagandasını yapacak her yapının içerisinde yer aldı. Augustus dönemi yazarları ve şairleri de bütün Romalılar gibi Roma'nın her kurumunun bozulma sebebi olarak dinden uzaklaşmayı görmüşler, her yazıda ve şiirde bunu belirtmişlerdi. Ancak yazılanlara bakılırsa, şairleri ve yazarları diğer Romalılardan ayıracak önemli bir ayrıntı vardı; o da bütün bu bozulmalara çözüm olacak kişinin Augustus olduğunu savunmaları idi. Yaptıkları ve söyledikleri ile Romalıları örnek olan imparator, Roma dininin kurtarıcısı olarak lanse ediliyordu. Kurtarıcı olma sıfatı bile kendi başına bir kutsallık içeriyor ve imparatora dini bir yan katıyor, bunun yanında tanrılara yakın olmasını sağlıyordu. Böylelikle Romalıların istediği gibi kutsal bir imparator sayesinde Roma dini eski görkemli günlerine kavuşabiliyordu.

Kendi insanlarının gözünde Roma, tanrılarının öfkesini çeken ve onlardan uzaklaşan bir yer olarak algılanmaktaydı. Bu kötü durum ancak tanrılarla barış tesis edilirse giderilebilirdi. Bunu da sadece tanrısal atalara sahip biri yapabiliyordu. Augustus Romulus sayesinde Mars'la, Aeneas sayesinde ise Venüs'le akrabaydı. Böyle tanrısal akrabaları olan biri elbette barışı tesis edebilirdi. Ayrıca bu adam tanrılarının hoşuna gidecek her şeyi yapıyordu. Onların tapınaklarını onarıyor, onların adına törenler düzenliyor ve kurbanlar kesiyordu. Tabii, bütün bunların yanında kendisi için de kurbanlar kesilmesini ve adının tanrılarının adının yanında anılmasını sağlıyordu. Yapılanların hepsi aslında toplumu kaosa sürükleyecek düşüncelerden uzaklaştırmak içindi. İmparator yaptıkları ile dindarlık sıfatını hak ediyordu ve güvenilir dindar bir imparator da ilkçağ medeniyetlerinin hepsi için önemliydi ki, bu insanları bir şekilde dine bağlıyordu.

Augustus'un din politikası ve propagandası, içerisinde yoğun olarak siyasi propaganda bulunduruyordu. Dinin uyum sağlatan ve itaat ettiren bir yönü olduğunu biliyordu. O dönemde Roma'da oluşan kaos ortamından bunalan ve bu ortamdan çıkmanın tek çözümünün ata dininin geri gelmesiyle olabileceğine inanan toplumun ihtiyaçlarına cevap veren Augustus, bu sayede hem kendini ve ailesini merkeze koyan bir Roma devlet dini oluşturmuş hem de Romalıyı imparatora bağlayan, karışıklık çıkmasını önleyen ve şanlı ata dinine sahip çıkan bir yapı tesis etmişti.

ÖZET

Siyasi bir buhran döneminden geçen Roma, imparator'un, tanrıların yardımıyla kazandığı Actium zaferiyle birlikte huzura ve güvenilir bir ortama kavuşmuştu. Güvenilir bir ortam ve gönençle birlikte Roma, sağlanan barışın devam edeceğini güvence altına almak için ata dinine sahip çıkan, dini ve tanrıları onurlandıran bir imparator olarak kabul edilen Augustus'u destekledi. Milattan önce 12 yılında Roma'nın en önemli dini kurumu olan ve her türlü dini aktiviteyi kontrol eden Pontiff kolejinin başına Pontifex Maximus olarak geçti. Bunlarla birlikte, Roma tanrılarının güvenini ve desteğini sağlamak için tapınakları onardı, yeni tapınaklar yaptırdı, kurbanlar kestirdi ve tanrılar adına festivaller düzenledi. Dinin resim haline dönüştüğü ve bir gazete niteliği kazandığı her yerde Roma dinini seven ve her türlü uygulamanın ortasında bulunan imparator olarak Romalılara örnek teşkil etti. Asıl etkilemek istediği genç kesimi, Roma dini törenlerine ve kolejlerine girmeyi özendirdi. Dini alana çekmek istediği ikinci gurupsa, Roma'nın fakir semtlerinde yaşayan ve her zaman isyan çıkarma potansiyelleri bulunan Romalılardı. Onları köşe başlarına inşa ettirdiği tapınaklar ve bu tapınaklarda yüklendikleri görevlerle Roma dinine, yani kendine bağladı. Tapınaklarda kendi adına şarap akıtıldı, ismi tanrıların yanında ve ilahilerin içerisinde var oldu. Yaptığı dini propaganda ve altında yatan siyasi propaganda dönemin hem mimari ve edebi eserlerinde hem de sikkelerin üzerinde görülmektedir. Dindarlığının vurgulandığı, tanrıların yardıma geldiğinin altının çizildiği ve kurtarıcı imparator sıfatı ile altın çağı getirdiğinin belirtildiği her eser aslında Romalıya başarı ve huzurlu bir ortam için imparatorları gibi Roma dinine sarılmalarını hatırlatmak adınaydı.

ABSTRACT

When Rome has passed ver big crisis time, Augustus helped his people to regain safety. With this help and the achievement, all Romas support Augustus who bring safety, prosperity and peace with gods. In 12 B.C. he became Pontifex Maximus as a leader of pontiff college. This title allow emperor to control all the religious instutitions. Beside this, he restore all the teple of his ancestors, he built some new temples to his gods, sacrifice animals, organize festivals to gods. When religion became a picture and journal, emperor puts himself on the center of them to be a model to his people. He encourage young people, to whom he want to influence particularly, to enter religious institutions and ritual ceremonies. The other group, whom he wanted to influence, was the people who lived in poor district of Rome. Those people had a potential to revolt. Because of this, emperor put them as a official inside the temples, which was built on the corner of the each district, to commission all the ceremonies. As a god, wine was poured to his soul at the all temple, his name was put beside name of gods and in all hymn. His religious propaganda and political propaganda, can be seen all his architecture, literature and coins. All the work of art which stressed his piety, help of god and the quality of emperor as a savior, had a massege to Romans. If they want safety, peace and prosperity they had to embrace Roman Religionas their emperor did.

KAYNAKÇA

I. Antik Kaynaklar

- Aug.civ.** Augustinus, *De Civitate Dei*, trans. by, Dods, M. , The Modern Library, New York, 1978.
- App.civ** Appianus of Alexandria, *Civil Wars*, Part V, trans. by, H. White, Loeb Classical Library, Cambridge, 1913.
- Apul.met.** Apuleius, *Metamorphoseis*, Part VII, trans. by, W. Addlington, Harvard University Pres, Loeb Classical Library, Cambridge, 1935.
- Cass. Dio.** Cassius Dio Cocceianus, *Dio's Roman History*, trans. by, E. Carry, Harvard University Pres, Loeb Classical Library, Cambridge, 1989.
- Cic.div.** Cicero Marcus Tullius, *De Divinatione*, Part II, trans. by, W. G. Spencer, Harvard University Pres, Loeb Classical Library, Cambridge, 1935.

- Cic.nat.deor.** Cicero Marcus Tullius, *De Natura Deorum*, Part III, trans. by, H. Rackham, Harvard University Pres, Loeb Classical Library, Cambridge, 1933.
- Cic.rep** Cicero Marcus Tullius, *De Republica, De Legibus*, Part II, trans. by, C. W. Keyes, Harvard University Pres, Loeb Classical Library, Cambridge, 1928.
- Cic.Att** Cicero Marcus Tullius, *Letters to Atticus*, Part 14, trans. by, E. O. Winstedt, Harvard University Pres, Loeb Classical Library, Cambridge, 1964.
- Cic.Phill** Cicero Marcus Tullius, *Philippicae*, Part IV. Trans. by, Walter C. A. , Harvard University Pres, Loeb Classical Library, Cambridge, 1995.
- Hor.carm.** Horatius, *Carmina*, Part I, trans, by, C. J. Kraemer, Modern Library, U.S.A. , 1936.
- Hor.carm.saec.** Horatius, *Carmen Saeculare*, Part I-IV, trans. by, C. J. Kraemer, Modern Library, U.S.A. , 1936.

- Liv.** Titus Livius, *Ab Urbe Condita* (The History of Rome from Its Foundation) Part 1-39, trans. by B. O. Foster, Loeb Classical Library, Cambridge, 1919-1951.
- Ov.fast.** Ovidius, *Fasti*, Part I-II-III-IV-V-VI, trans. by, J. G. Fraser, Harvard University Press, Loeb Classical Library, Cambridge, 1931.
- Polyb** Polybius, *World History*, trans. by, W.R. Paton, Mass. Harvard University Press, Loeb Classical Library, Cambridge, 1922.
- Prud.perist.** Prudentius, *Peristephanon*, Part X trans. By, H. J. Thomson, Harvard University Press, The Loeb Classical Library, Cambridge, 1993
- Res Gest.** Augustus, Emperor of Rome, *Res Gestae Divi Augusti*, As Recorded in Monumentum Ancyranum and the Monumentum Antiochenum, Edt. Rex Wallace, Wauconda, Bolchazy-Carducci Publishers, 2000.
- Sen.epist.** Seneca, *Epistulae Morales*, Kitap I-XX, çev.Türkan Uzel, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1999.

- Suet.Aug** Suetonius, *De Vita Caesarum*, Part II, trans. by, J. C. Rolfe, Harvard University Pres, Loeb Classical Library, Cambridge, 1920.
- Tac.Ann.** Tacitus, Cornelius, *Annals of Imperial Rome*, Part I-II, trans. by, C. H. Moore, Harvard University Pres, Loeb Classical Library, Cambridge, 1925-1937.
- Verg.Aen.** Vergilius, *Aenis*, Part III-IV-VI, trans. by, H. R. Fairclough, Harvard University Pres, Loeb Classical Library, Cambridge, 1960.

II MODERN KAYNAKLAR

(Nümizmatik – Edebi Kaynaklar)

- Adkins, 1996** Adkins, L, *Dictionary of Roman Religion* ,Oxford University Pres, London, 1996.
- Allen, 1922,** Allen, K. , *The Fasti of Ovid and the Augustan Propaganda*, AJPh, vol.43, 1922, s.250-266.
- Ando, 2003** Ando, C , “Continuity and Change, from Republic to Empire”, *Roman Religion*, Ando, C(ed.), Edinburgh, 2003.
- Andreae, 1973** Andreae, B. , *The Art of Rome*, Harry, N. Abrams, Inc. , New York, 1973.
- Bagnani, 1949** Bagnani, G, “Divine Right and Roman” Law, Phoenix, vol:III, 1949, s. 2-12.
- Barchiesi, 1997** Barchiesi, A., *The Poet and the Prince*, University of California Pres,California, 1997.

- Bartsch, 1998** Bartsch, S., “Ars and the Man: The Politics of Art in Virgil’s Aeneid”, *CLPh*, Vol. 93, s. 322–342.
- Baydur, 1998** Baydur, N. , Roma Sikkeleri, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1998.
- Beard, 1998** Beard, M., *Religions of Rome*, Vol.1, Cambridge University Pres, United Kingdom, 1998.
- Benjamin-Raubitschek, 1959** Benjamin, A ,Raubitschek, A E , “Area Augusti”, *Hesperia*, Vol28 , s65-67 1959.
- Boardman, 1991** Boardman, J. , Griffin, J. , Murray, O. ,*The Roman World*, Oxford University Pres, New York, 1991.
- Bromberg, 1940** Bromberg, B., “Temple Banking in Rome”, *EcHR*, Vol. 10, s. 128-131.
- Brunt, 1975** Brunt, P.A., “Stoicism and Principate”, *BSR*, vol. XLIII, 1975, s. 6-32.
- Brunt, 1984** Brunt, P. A., “Role of Senate in the Augustan Regime”, *CIQH*, vol34, s423-444.

- Buren, 1913** Buren, A. W. , “The Ara Pacis Augustae”, *JRS*, vol3, 1913, s134-141.
- Carson, 1978** Carson, R. A. G. , *Principal Coins of Romans Volume III: The Principate. 31BC -AD 296*, British Museum, London ,1978.
- Carter, 1982** Carter, M. *Divus Augustus* , Bristol Classical Pres , London , 1982
- Charlesworth, 1943** Charlesworth, M P, “Pietas and Victoria: The Emperor and the Citizen”, *JRS*, Vol.33 1943, s1-10.
- Cook, 1934** Cook, S. A. ,*Cambridge Ancient History, vol.x, The Augustan Empire*, Cambridge University Pres, New York, 1934.
- Crawford, 1985** Crawford, M. H. , *Coinage and Money Under The Roman Republic*, University of California Pres, California, 1985.
- D’ambra, 1993** D’ambra, E. , *Roman Art in Context An Anology*, Prentice Hall, New Jersey, 1993.

- Davies ,1994** Davies, P. J. E. , *Politics and Design:The Funerary Monuments of the Roman Emperors from Augustus to Marcus Aurelius* , UMI, USA, 1994.
- Dereli, 1949** Dereli, H. , *Ankara Anıtı*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1949.
- Dowden, 1992** Dowden, K. , *Religion of the Roman Empire*, Bristol Classical Pres, London, 1992.
- Dumezil, 1970** Dumezil, G. , *Archaic Roman Religion vol.1-2*, University of Chicago, Chicago, 1970
- Edelstein, 1941** Edelstein, L. , “Horace, Carmina, II, 7, 9, 10,” , *AJPh*, vol.62, 1941, s.441-451.
- Ehrenberg –Jones** Ehrenberg, V.-Jones, A. H. M. , *Documents Illustrating Reign of Augustus, and Tiberius*, Calerendon Pres, London, 1949.
- Elsner, 1991** Elsner, J. , “Cult and Sculpture: Sacrifice in the Ara Pacis Augustae” , *JRS*, vol.81, s.50-61.

- Feeney, 2005** Feeney, D. , “The Ludi Saeculares and the Carmen Saeculare”, *Roman Religion*, Ando, C. (ed.), Edinburgh University Press, New York, 2005.
- Ferguson, 1970** Ferguson, J. , *The Religions of the Roman Empire* , Thames and Hudson, Britain, 1970.
- Foss, 1990** Foss, C. , *Roman Historical Coins*, Seaby, London, 1990.
- Fraser, 1931** Fraser, J. G. , *Fasti*, Edmundsbury Press, Britain, 1931.
- Frank, 1925** Frank, T. “On Augustus’ References to Horace” , *CLPh* , vol.20, 1925, s. 26-30.
- Frank, 1938** Frank, T. , “Augustus, Vergil, and the Augustan Elogia” , *AJPh*, vol. 59, 1938, s.91-94.
- Galinsky, 1996** Galinsky, K. , *Augustan Culture*, Princeton University Press, New Jersey, 1996.
- Galinsky, 2005** Galinsky, K. , *Age of Augustus*, Cambridge University Press, New York, 2005.

- Getty, 1950** Getty, R. J. , “Romulus Roma and Augustus in the Sixth Book of Aeneid ”, CLPh, vol.45, 1950, s.1-12.
- Gibbon, 1737–1794** Gibbon, E. , *Decline and Fall of the Roman Empire Vol.1*, Modern Library, New York, 1737-1794.
- Gordon, 2003** Gordon, R. , From Republic to Principate: Priesthood Religion and Ideology, *Roman Religion*, Ando, C. (ed.), Edinburgh University Press, London, 2003, s.62-84.
- Gradel, 2002** Gradel, I. , *Emperor Worship and Roman Religion*, Clarendon Press, Oxford, 2002.
- Grant, 1949** Grant, M. , “The Augustan Constitution”, GaR, vol.18, 1949, s.97-112.
- Griffin, 1991** Griffin, M. “Cicero and Rome”, *The Roman World*, Boardman, J. , Griffin, J. , Murray, O. , (eds.) Oxford University Press, New York, 1991, s.90-121.
- Grummond, 1990** Grummond, N. T. , “Pax Augusta and the Horace on the Ara Pacis Augustae”, AJA, vol.94, 1990, s.63-67.

- Hammond, 1965** Hammond, M. , “Sincerity of Augustus”, HarvST, vol.69, 1965, s.142.
- Haverfield, 1915** Haverfield, F. , “The Name of Augustus”, JRS, vol.5, 1915, s.249-251.
- Haward, 1999** Haward, A. , *Art and the Romans*, Bristol Classical Pres, London, 1999.
- Hickson, 1993** Hickson, F. V. , *Roman Prayer Language Livy and the Aeneid of Vergil*, Die Deutsche Bibliothek, Stuttgart, 1993.
- Holland, 1947** Holland, L. A. , “Aeneas-Augustus of Prima Porta”, TPAPhA, vol.78, 1947, s.276-284.
- Howgego, 1998** Howgego, C. , *Sikkelerin Işığında Eskiçağ Tarihi*, Tekin, O. , (çev.), Homer Kitapevi, İstanbul, 1998.
- Jacoson,1968** Jacobson, H. , “Horace and Augustus: An Interpretation of Carm. 1. 35”, CLPh, vol.63, 1968, s. 106-113.
- Jones, 1945** Jones, A. H. M. “Elections Under Augustus”, JRS, vol.45, 1945, s.15-18.

- Jones, 1970** Jones, A. H. M. , *Augustus*, Norton&Company, New York, 1970.
- Kellum, 1960** Kellum, B. , “Sculptural Programs and propaganda in Augustan Rome: The Temple Apollo on the Palatinus”, *The Age of Augustus*, Winkes, R. , (ed.), Art and Archeology, Belgium, 1985.
- Kleiner, 1977** Kleiner, D. E. E. , *Roman Group Portraiture: the Funerary Reliefs of the Late Republic and Early Empire*, Garland, New York, 1977.
- Knight, 1956** Knight, W. F. J. , *The Aeneid*, Cambridge University Pres, England, 1956.
- Kraemer, 1936** Kraemer, C. J. , *The Complete Works of Horace*, Modern Library, New York, 1936.
- Levene, 1993** Levene, D. S. , *Religion in Livy*, E.J.Brill, Leiden, 1993.
- Lintott, 1981** Lintott, A. , “What Was the Imperium Romanum?” GaR, vol.28, s.53-67.

- Luck, 1973** Luck, G. “Virgil and the Mystery Religions” , AJPh, vol.94, s.147-166.
- Mattingly, 1928** Mattingly, H. , *Roman Coins*, Methuen & Co Ltd, London, 1928.
- Mellor, 2006** Mellor, R. , *Augustus and the Creation of the Roman Empire* , Palgra & Macmillan, New York, 2006.
- Michael, 1960** Michael, G. , *Selected Works*, Penguin Books, England, 1960.
- Millar, 1983** Millar, F. , “Empire and City, Augustus to Julian: Obligation, Excuses and Status”, JRS, vol.73, 1983, s.76-95.
- Miller, 1991** Miller, P. A. , “Horace Mercury and Augustus or the Poetic Ego of Carmina 1-3” AJPh, vol.112, 1991, s. 365-388.
- Mommsen, 1929** Mommsen, T. , *The History of Rome*, vol.3, J. M. Dent&Sons, London, 1929.
- Morwood, 1991** Morwood, J. “Aeneas, Augustus and the theme of the City”, GaR, vol.38, 1991, s.212-223.

- Nock, 1925** Nock, A. D. , “The Augustan Restoration”, *CIRev*, vol39, 1925, s.60-67.
- Nock, 1952** Nock, A. D. , *Conversion*, Oxford University Pres, Britain, 1952.
- Nock, 2000** Nock, A. D. , “A Feature of Roman Religion”, *Roman Religion*, Ando, C. , (ed.), Edinburgh University Pres, Edinburgh, 2003.
- North, 1976** North, J. , “Conservatism and Change in Roman Religion”, *BSR*, vol.XLIV, 1976, s.1-13
- North, 1990** North, J. , “Politics and Aristocracy in the Roman Republic”, *CLPh*, vol.85, 1990, s.277-287.
- North, 2000** North, J. , *Roman Religion*, Oxford University Pres, London, 2000.
- Ogilvie,1969** Ogilvie, R. M. *The Romans and Their Gods in the Age of Augustus* W.W. Norton & Company, USA, 1969.
- Parlatır, 1998** Parlatır, İ. Gözaydın, N. , Zülfikar, H. Aksu, T. , *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1998.

- Potter, 1994** Potter, D. S. *Prophets and Emperors*, Harvard University Press, England, 1994.
- Potter,-Mattingly, 1999** Potter, D. S. , Mattingly, D. J. , *Life, Death and Entertainment in the Roman Empire*, University of Michigan Press, USA, 1999.
- Powel, 1992** Powel, A. , *Roman Poetry and Propaganda in the Age of Augustus*, Bristol Classical Press, London, 1992.
- Price, 1970** Price, S. R. F. , “Between Man and God: Sacrifice in Roman Imperial Cult”, *JRS*, vol.70, 1970, s.28-43.
- Ramage, 1995** Ramage, N. , *Roman Art: Romulus to Constantine* , Cambridge University Press, Cambridge, 1995
- Rawson, 1991** Rawson, E. , *Roman Culture and Society*, Clarendon Press, Oxford, 1991
- Reeder, 1997** Reeder, J. C. “The Statue of Octavian’s from Prima Porta, the Underground Complex, and the Omen of the Gallina Alba” *AJPh*, 118, 1997, s.103

- Reid, 1916** Reid, J. S. , “Roman Ideas of Deity”, JRS, vol.6, 1916, s170-184
- Reinhold, 1965** Reinhold, M., *Marcus Agrippa*, L’erma di Bretchneider, Roma,1965
- Rodgers, 2005** Rodgers, N. , *The Roman World: People and Places*, Anness Publishing Limited, China, 2005
- Ross, 1972** Ross, J. , M. , *The Nature of Gods* , Penguin Books, England, 1972
- Rowel, 1941** Rowel, H. “Vergil and the Forum of Augustus”, AJPh, vol.62, 1941, 261-276.
- Rowell, 1962** Rowell, H. , *Rome :In The Augustan Age*, University of Oklahoma Pres, USA, 1962.
- Salmon, 1944** Salmao, E. T. A. , *History of the Roman World*, Methuen, New York, 1944.
- Scheid, 2003a** Schneid, J. , *Roman Religion*, University Pres, Indiana, 2003.

- Schneid, 2003b** Schneid, J. , “Hierarchy and Structure in Roman Polytheism: Roman Methods of Conceiving Action”, *Roman Religion*, Ando, C. (ed.), London, 2003, s.164-193.
- Scott, 1925** Scott, K. , “The Identification of Augustus with Romulus- Quirinus”, *TPAPhA*, vol.56, 1925, s 82-105.
- Scott, 1932** Scott, K. , “Chapter IX of the Res Gestae and the Ruler Cult”, *CLPh*, vol.27, 1932, s.284-287
- Scott, 1960** Scott, K. , “Emperor Worship in Ovid”, *TPAPhA*, vol.61, 1960, s.43-69.
- Scullard, 1981** Scullard, H. , *Festivals and Ceremonies of the Roman Republic*, Thames and Hudson, London, 1981.
- Shibley, 1924** Shibley, L. , *Res Gestae Divi Augusti*, Harvard University Press, London, 1924.
- Shotter, 1979** Shotter, D. , “Emperors and Coins”, *GaR*, vol.26, 1979, s.48- 57.

- Shotter, 1991** Shotter, D. , *Augustus Caesar*, Routledge, London, 1991.
- Southern, 1998** Southern, P. , *Augustus* , Routledge, London, 1998.
- Syme, 1937** Syme, R. “Augustus and Agrippa”, *CIRev*, vol.51, 1937, s.194-195.
- Syme, 1939** Syme, R. , *The Roman Cultural Revolution*, Routledge, London, 1998.
- Taylor, 1920** Taylor, R. L. , “The Worship of Augustus in Italy During His Lifetime”, *TPAPhA*, 1920, s.123-133.
- Taylor, 1934** Taylor, R. L. , “New Light on the History of Secular Games” *AJPh*, 1934, vol.55, s.101.120.
- Walker, 1985** Walker, S. , *To The Roman Dead*, British Museum, London, 1985.
- Westermann, 1911** Westermann, W. L. , “The Monument of Ancyra”, *AHR*, vol.17, 1911, s.1-11.

- Wheeler, 1964** Wheeler, M. , *Roman Art and Architecture*, Thames and Hudson, New York, 1964.
- Williams, 1962** Williams, G. , “Poetry in the Moral Climate of Augustan Rome”, *JRS*, vol.52, 1962, s.28–46.
- Winkes, 1985** Winkes, R. , *The Age of Augustus*, Art and Archeology, Belgium, 1985.
- Worth, 1943** Worth, M. P. C. , “Pietas and Victoria: The Emperor and The Citizen”, *JRS*, 1943, vol.33, s.1-10.
- Zanker, 1990** Zanker, P *The Power of Images in the Age of Augustus*, The University of Michigan, USA, 1990.

EKLER

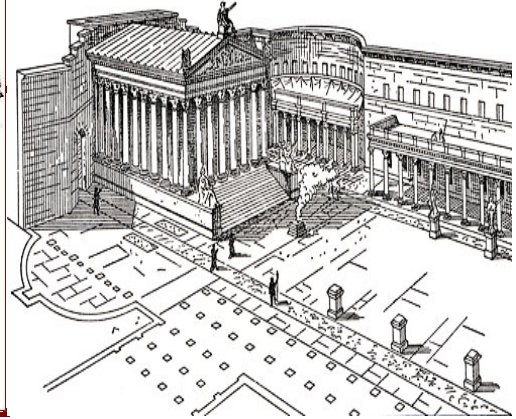
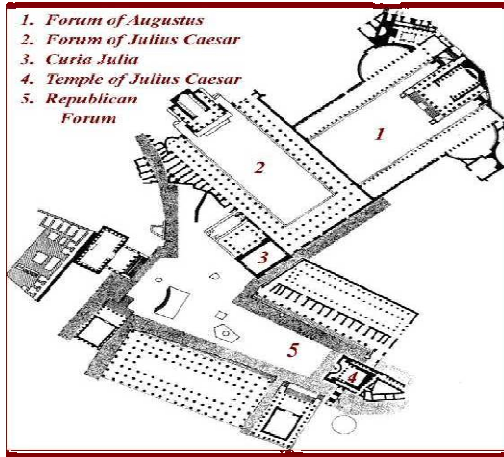
- EK-1** **Mimari Yapılar ve Dekorasyonlar**
- EK-2**.....**Heykeller**
- EK-3**.....**Sikkeler**
- EK-4**.....**Roma Şehri ve Augustus Dönemi Roma Toprakları**
- EK-5** **Roma Rahiplik Kurumları ve Görevleri**
- EK-6** **İmparatorluk Zamanındaki Rahiplik Kurumları**
- EK-7** **Kronoloji**
- EK-8** **Tanrılar ve Tanrıçalar**
- EK-9** **Iulio Claudian Ailesi Aile Ağacı**

EKLER

- EK-1** **Mimari Yapılar ve Dekorasyonlar**
- EK-2**.....**Heykeller**
- EK-3**.....**Sikkeler**
- EK-4**.....**Roma Şehri ve Augustus Dönemi Roma Toprakları**
- EK-5** **Roma Rahiplik Kurumu ve Görevleri**
- EK-6** **İmparatorluk Zamanındaki RAhiplik Kurumları**
- EK-7** **Kronoloji**
- EK-8** **Tanrılar ve Tanrıçalar**
- EK-9** **Iulio Claudian Ailesi Aile Ağacı**

EKLER

EK-1 MİMARİ YAPILAR VE DEKORASYONLAR

Figür 1: Augustus Forumu M.Ö. 2)

Kaynak: fs2.footeschool.org/omorris/

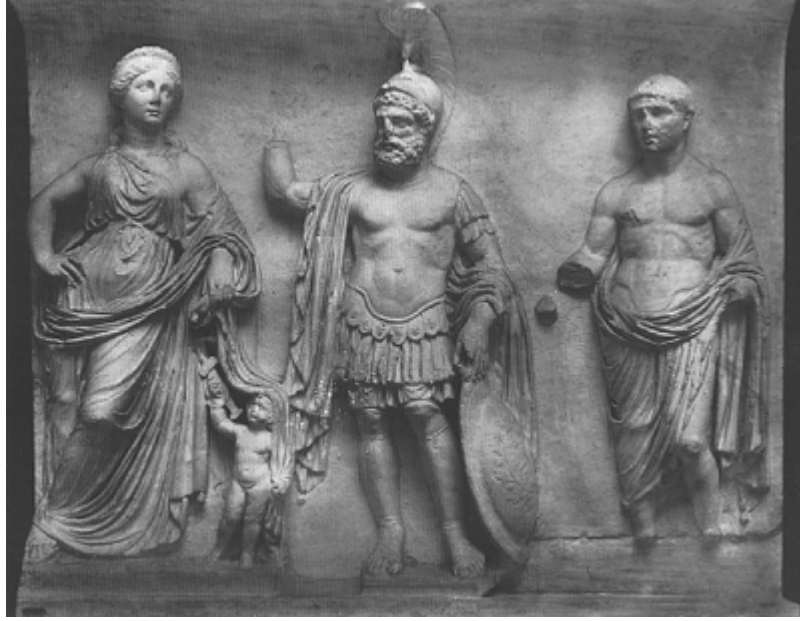
Figür 2: Apollo tapınağında ki sfenks dekorasyonu

Kaynak:

Figür 3: Mars Ultor Tapınağı ve iç Görüntüsü (M.Ö. 2)

Kaynak: www.utexas.edu-intranet.arc.miami.edu

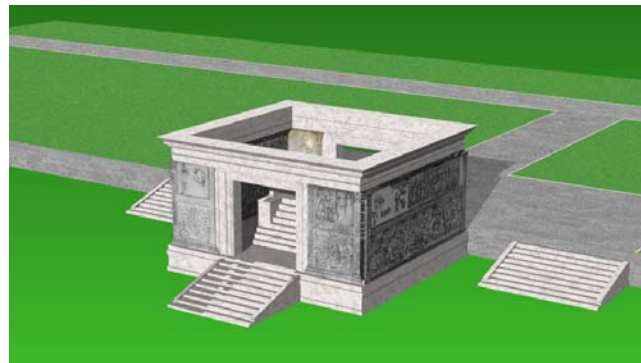
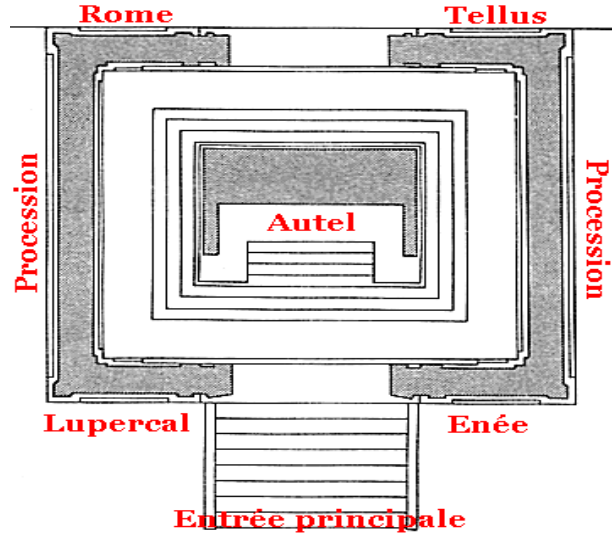
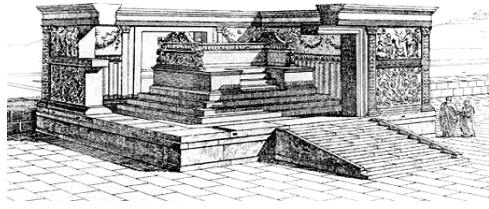
Figür 4: Mars Ultor Tapınak Pedimentü (M.Ö. 2)

Kaynak: Zanker, The Power of Images in the Age of Augustus

Figür 5: Lares Sunağı (M.Ö. 28)

Kaynak: www.vroma.com

Figür 6: Ara Pacis Augustae (M.Ö. 13-9)

Kaynak: www.mediterranees.com-www.viv.pl-www.scf.usc.edu.

Figür 7: Ara Pacis Augustae-Aeneas Kabartması (M.Ö. 13-9)

Kaynak: muvtor.btk.ppke.hu

Figür 8: Ara Pacis Augustae-Tellus Kabartması (M.Ö. 13-9)

Kaynak: www.siba.fi

Figür 9: Ara Pacis Augustae-Bitkisel Dekorasyon (M.Ö. 13-9)

Kaynak: oncampus.richmond.edu

Figür 10: Ara Pacis Augustae-Augustus ve Hanedan Üyeleri (M.Ö. 13-9)

Kaynak: www.latein-pagina.de

Figür 11: Deniz Tanrısı şeklindeki Augustus (M.Ö. 31)

Kaynak: Zanker, *The Power of Images in the Age of Augustus*

EK-2 HEYKELLER

Figür 12: Augustus Heykeli (Pontifex Maximus) (M.S. 1.Yüzyıl)

Kaynak: www.joerg-sieger.de

Figür 13: Prima Porta (M.S. 125)

Kaynak: www.vroma.org

Figür 14: Prima Porta'da ki Eros

www.utexas.edu

Figür15: Prima Porta Göğüs Dekorasyonu (Detay) (M.S. 125)

Kaynak: web.mit.edu

Figür 16: Prima Porta Göğüs Dekorasyonu(Detay) (M.S. 125)

Kaynak: Zanker, The Power of Images in the Age of Augustus

EK-3 SİKKELER

Figür 17: Roma ve Denizler Tanrısı Neptün'ün gösterildiği sikke (M.Ö. 31)

Kaynak: British Museum Catalogue of Roman Republic

Dirty Old Coins, LLC

Figür 18: Augustus ve astrolojik simgesi'nin gösterildiği sikke (M.Ö. 20)

Kaynak: Zanker, The Power of Images in the Age of Augustus

Figür 19: Jupiter ve elinde simgesi olan şimşegin gösterildiği sikke (M.Ö. 27)

Kaynak Carson, Principal Coins of Augustus

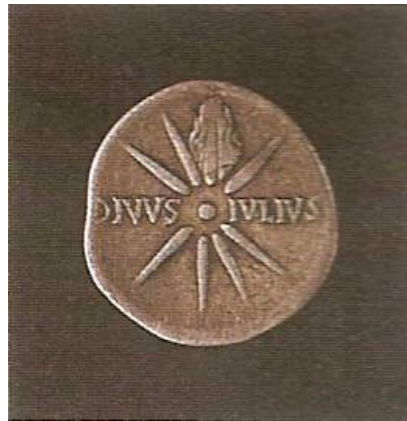
Figür 20: Augustus ve Savaş Tanrısı Mars'ın gösterildiği sikke (M.Ö. 16)

Kaynak: Carson, Principal Coins of Augustus

Figür 21: Augustus ve Tanrıça Roma'nın gösterildiği sikke (M.Ö. 27)

Kaynak: Carson, Principal Coins of Augustus

Figür 22: Julius Caesar'ın yıldızı'nın gösterildiği sikke (M.Ö. 18-17)

Kaynak: Carson, Principal Coins of Augustus

Figür 23: Yeni çağı Simgeleyen Sifenks'in gösterildiği sikke (M.Ö. 20)
Kaynak: Carson, Principal Coins of Augustus

Figür 24: Augustus'un atası Venüs (M.Ö. 31)
Kaynak: Carson, Principal Coins of Augustus

Figür 25: Augustus ve Boğa (M.Ö. 25)

Kaynak: Carson, Principal Coins of Augustus

Figür 26: Augustus ve Jupiter (M.Ö. 27)

Kaynak: British Museum Catalogue of Roman Republic

Figür 27: Jupiter'in sembolü olan şimşek (M.Ö. 19)

Kaynak: : Zanker, The Power of Images in the Age of Augustus

EK-4 ROMA ŞEHİRİ VE AUGUSTUS DÖNEMİ ROMA TOPRAKLARI

www.eyeconart.net/history/ancient/rome.htm

www.utexas.edu/courses/romanciv/11oct10.htm

EK-5 ROMA RAHİPLİK KURUMU VE GÖREVLERİ

ROMA'DAKİ DÖRT ÖNEMLİ KOLEJ

ADI	TANIMI	FONKSİYONLARI
PONTİFİCES KOLEJİ:	<p>Milattan önce 300 yılında 9 üyeden oluşuyordu, 5 pleblerden, 4 ü ise patriklerden oluşuyordu. Sulla döneminde üye sayısı 15'e yükseltildi.</p> <p>Başta: Pontifex Maximus bulunuyor. Başkan Kolej için senatoda konuşuyor ve dini disiplinleri ve koleje katılacakları belirliyor.</p> <p>Diğer Üyeler:</p> <p>Flamines (3 önemli üye: Dialis, Martialis, Quirilinalis ve diğer daha küçük üyeler)</p> <p>Rex Sacrorum (1-kralın gerçek varisi)</p> <p>Vesta Rahibeleri (6 üye, çocukluktan itibaren 30 yıl hizmet ediyorlar)</p>	<p>Sacra ile ilgili olan tüm konularda senatoya danışmanlık yapıyorlar, insanlara dini kuralların yorumlanması ile ilgili olarak danışmanlık yapıyorlar. Ayrıca aile kurallarının topluma tam olarak yerleşmesi için deneticilik yapıyorlar ve ayrıca kayıtların saklanması görev yapıyorlar.</p> <p>Flaminesler, tanrılar adına festivaller düzenlerlerdi</p> <p>Vesta Rahibeleri, kutsal ateşin koruyucusu idiler.</p>
AUGURES:	Üye sayısı pontifex kolejiyle aynıdır	Auspice ile ilgili her konuda uzman ve danışmandır.

EK-5 ROMA RAHİPLİK KURUMU VE GÖREVLERİ (Devamı)

ADI	TANIMI	FONKSİYONLARI
DUO/DECEM/QUINDECİMİRİ SACRİS FACIUNDİS:	İlk zamanlarda 2 olan üye sayısı, milattan önce 367 yılında 10'a ve son olarak Sulla zamanında 15'e yükselmiştir.	Sybiller kitabına bakmak ona dikkat etmek ve senato sorduğu zaman bu kitaptan yararlanarak bilgi vermek.
TRES/SEPTEMVİRİ EPULONES	Milattan önce 196 yılında üye sayısı üç iken yine Sulla zamanında üye sayısı 7'ye yükselmiştir.	Roma'da düzenlenen geleneksel oyunları hazırlarlar.
SENATO TARAFINDAN BAZEN DANIŞILAN RAHİPLİK MAKAM	Fetiales: 20 üyeden oluşmakta Haruspices: Daha sonraları üye sayısı 60'a çıkmıştır.	Diğer ülkelerle olan savaşlarla, barışla, antlaşmalarla ilgilidirler. Hayvanın iç organlarını okumada uzmandırlar.
SENATO TARAFINDAN HİÇ DANIŞILMAYAN GURUPLAR	Salii: 12 kişiden oluşan iki grup şeklinde oluşuyor. Luperci: 2 gruptan oluşuyor- kaç kişiden oluştuğu bilinmiyor. Fratres Arvales: Üye sayısı 12	Ekim ayında ve Mart ayında olan festivallerde şarkı söyleyip dans ederlerdi. Fonksiyonları: Lupercalia festivalinde şehrin etrafında üzerlerine kuzu postu giyerek koşuyorlar. Tanrıça Dea Dia kültüyle ilgilenmektedir. Oktavianus başa geçtikten sonra imparator kültüyle ilgilenmiştir.

EK 6. İMPARATORLUK ZAMANINDAKİ RAHİPLİK KURUMLARI

ADI	TANIMI	FONKSİYONLARI
Tanrılaştırılmış imparatorların tapınımı için Sodalites	Augustus'un sodalites'i M.Ö.14 yılında.	Tanrılaştırılmış imparatorlar için tapınım hazırlamak
Arval Kardeşler	12 üyeden oluşmakta, Başkanları; magistratuslar ve onların yardımcılarını flamenler	Roma'nın eski sınırında Tanrıça Dea Dia adına kurban kesmek ve festival kutlamak
Sodales Titii	20 üyeden oluşmakta	Bilgi yok
Eski Latin guruplarının rahipleri	Laurantes Lavinates, Sacerdotes Albani, Caeninenses, Tusculum. Başkanlar genellikle bukültle ilgilenen rahipler ya da o gurubun yöneticileri olurdu.	Roma tarafından bir şekilde absorbe edilmiş kültleri kutlardı.

Kaynak: North, 2000; 24–25 Schneid, 2003a, s.134-137

EK-7 KRONOLOJİ

TARİH	SİYASİ OLAYLAR	EDEBİ, SANATSAL ve DİNİ OLAYLAR
M.Ö. 44	Caesar'ın ölümü. Oktavianus'un dönüşü. Antonius'a Romalılar tarafından 5 yıl süre ile Galya'yı ve Cisalpineyi yönetme hakkı verilmesi	Cicero'nun 1. ve 3. Philippicae söylevleri
M.Ö. 43	Oktavianus'un konsül olması. Oktavianus, Lepidus ve Antonius'dan oluşan üçlü yönetim döneminin başlaması	Cicero'nun ölümü. Ovidius'un doğumu
M.Ö. 42	Iulius Caesar'ın tanrıların arasındaki yerini alması. Tiberius'un doğumu	
M.Ö. 40	Antonius'un Prusia kuşatması ve Brundisium antlaşması	Vergilius'un 4. Eclogue
M.Ö. 39	Oktavianus, Antonius ve Sextus Pompeius arasındaki Misenum antlaşması	
M.Ö. 38	Oktavianus'un Livia ile evlenmesi	
M.Ö. 37	Tarentum antlaşması	Varro'nun de Re Rustika adlı eseri
M.Ö. 36	Lepidus'un Triumvirliğinin sona ermesi. Oktavianus'un bu makama uygun bulunması	
M.Ö.35		Sallust'un ölümü. Roma'da ki inşaa faaliyetlerin başlaması

EK-7 KRONOLOJİ (Devamı)

TARİH	SİYASİ OLAYLAR	EDEBİ, SANATSAL ve DİNİ OLAYLAR
M.Ö. 32	Oktavianus'un kendini senatoda savunması. Anntonius'un Oktavia'yı boşaması. Antonius'un isteklerinin tün Roma'ya duyurulması	Pompeius Tiyatrosu'nun onarılması
M.Ö. 31	Aleksandria alındı. Sivil Savaş sona erdi. Oktavianus Roma İmparatoru oldu. Oktavianus'un Aktium zaferi.3. defa konsül olması	
M.Ö. 29	Oktavianu'un zafer geçidi	Tanrılaşmış Iulius adına tapınak adanması. Kutsal alanlar ve tapınmalar restore edilmeye başladı.
M.Ö. 28	Nüfus Sayımı yapılması	Palatinus Tepesindeki Apollo tapınağının adanması Tanrıça İsis'in tapınağı pomerium'un dışına taşındı. Arval Kardeşler tapınımı restore edildi. Augustus'un sağlığı için 4 yılda bir yapılacak festivaller düzenlendi
M.Ö. 27	Eyaletlerde 10 yıllık imperium unvanı aldı. 13 Ocak 27 yılında Augustus ünvanı aldı. Eyaletler senatoya ait ve imparatorluğa ait olmak üzere ikiye ayrıldı.	Varro'nun ölümü. Panteonun Agrippa tarafında inşaa edilmesi.

EK-7 KRONOLOJİ (Devamı)

TARİH	SİYASİ OLAYLAR	EDEBİ, SANATSAL ve DİNİ OLAYLAR
M.Ö. 25	Julia ile Marcellus'un evliliği	
M.Ö. 23	Yapısal reformlara başlanması. Augustus'un proconsulare imperium maius ve tribunicia potestas unvanı alması. Marcellus'un ölümü.	Horatius'un Carmina adlı eserinin ilk kitabını çıkarması
M.Ö. 22	Augustus'un diktatörlük ve ömürboyu konsül olma teklifini geri çevirmesi.	
M.Ö. 21	Agrippa ve Julia'nın evliliği	
M.Ö. 20		Capitol'deki Mars Ultor Tapınağının yapılması
M.Ö. 18	Agrippa'nın yönetime ortak olması.	Vergilius'un ölümü. Augustus adına bir kemer inşaa edilmesi.
M.Ö. 17	Augustus'un torunlarını evlat edinmesi. Ludi Saeculares oyunlarının başlaması.	Horatius'un Carmen Saeculare adlı eserini yazması.

EK-7 KRONOLOJİ (Devamı)

TARİH	SİYASİ OLAYLAR	EDEBİ, SANATSAL ve DİNİ OLAYLAR
M.Ö. 14		Basilica Aemelia'nın restorasyonu
M.Ö. 13.	Tiberius'un konsül olması. Lepidus'un ölümü.	
M.Ö. 12	Augustus'un Pontifex Maximus olması. Agrippa'nın ölümü	Palatinus Tepesinde Vesta Tapınağı'nın yapıldı. Vesta'nın altarı Augustus'un Palatinus'daki evine yerleştirildi Dini Kolejler yeniden onarıldı. Köşebaşlerine kurulan tapınaklarda Lares kültü kutlanmaya başladı. Compitalia'da Oyunlar başladı. Jupiter Flamenleri yeniden ortaya çıktı.
M.Ö. 9	Drusus'un ölümü	Ara Pacis Sunağının yapımı.

EK-7 KRONOLOJİ (Devamı)

TARİH	SİYASİ OLAYLAR	EDEBİ, SANATSAL ve DİNİ OLAYLAR
M.Ö. 8		Horatius'un ölümü
M.Ö. 7	Tiberius'un Sugambri zaferi. Roma'nın yönetimsel sebeplerle 14 bölgeye ayrılması	
M.Ö. 2	Augustus'un 13. konsüllüğü. Pater Patriae ünvanı alması. Iulia'nın sürgüne gönderilmesi.	Mars Ultor tapınağının adanması.
M.S. 6	Aerarium Militare'nin oluşturulması. praefectura vigilum adlı kurumun oluşturulması.	Castor tapınağının inşası
M.S. 8	Claudius'un augur seçilmesi.	Ovidius'un sürgüne yollanması
M.S. 10		Concor tapınağı onarılarak concordia augusta adına adanması.
M.S. 14	Augustus'un ölümü	Augustus tanrıların arasındaki yerini aldı. Augustus tapınımı için sodales Augustales ve flamen Augustalis oluşturuldu.
M.S. 17		Livius'un ölümü
M.S. 18		Ovidius'un ölümü

Kaynak: Cook, 1934, s.1061-1061; Schneid, 2003, s.193-212.

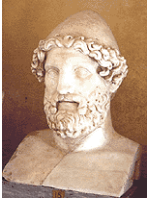

EK-8 TANRILAR VE TANRIÇALAR

Latin İsmi	Yunan İsmi	Tapınağın Yapılış Zamanı	Alanı	Festivalleri	Rahip
 Jupiter	Zeus	M.Ö.509	Ülke, Savaş	Ludi Romani Plebei	Flamen
 Juno	Hera	M.Ö.509	Ülke, Doğur- ganlık		
 Mars	Ares	M.Ö.388	Savaş, tarım	Salian Dances	Flamen
 Venüs	Aphrodite	M.Ö.295	Cinsiye t		

EK-8 TANRILAR VE TANRIÇALAR

Latin İsmi	Yunan İsmi	Tapınağın Yapılış Zamanı	Alanı	Festivalleri	Rahip
 Minerva	Athena	M.Ö.509	El işi, akıl, bilgi		
 Neptune	Poseidon	3. Yüzyıl	Deniz	23 Temmuz Neptünalia	
 Ceres	Demeter	M.Ö.393	Huzur, Tahıl	19 Nisan Cerialia	Flamen

EK-8 TANRILAR VE TANRIÇALAR

Latin İsmi	Yunan İsmi	Tapınağın Yapılış Zamanı	Alanı	Festivalleri	Rahip
 Vulcan	Hephaistus	3. Yüzyıl	Metal işçiliği	23 Ağustos Vulcanalia	Flamen
 Diana	Artemis	M.Ö.490			
 Bacchus	Dionysius	Şarap, Huzur		Liber	
 Mercury	Hermes	M.Ö.495	Ticaret		

EK-8 TANRILAR VE TANRIÇALAR

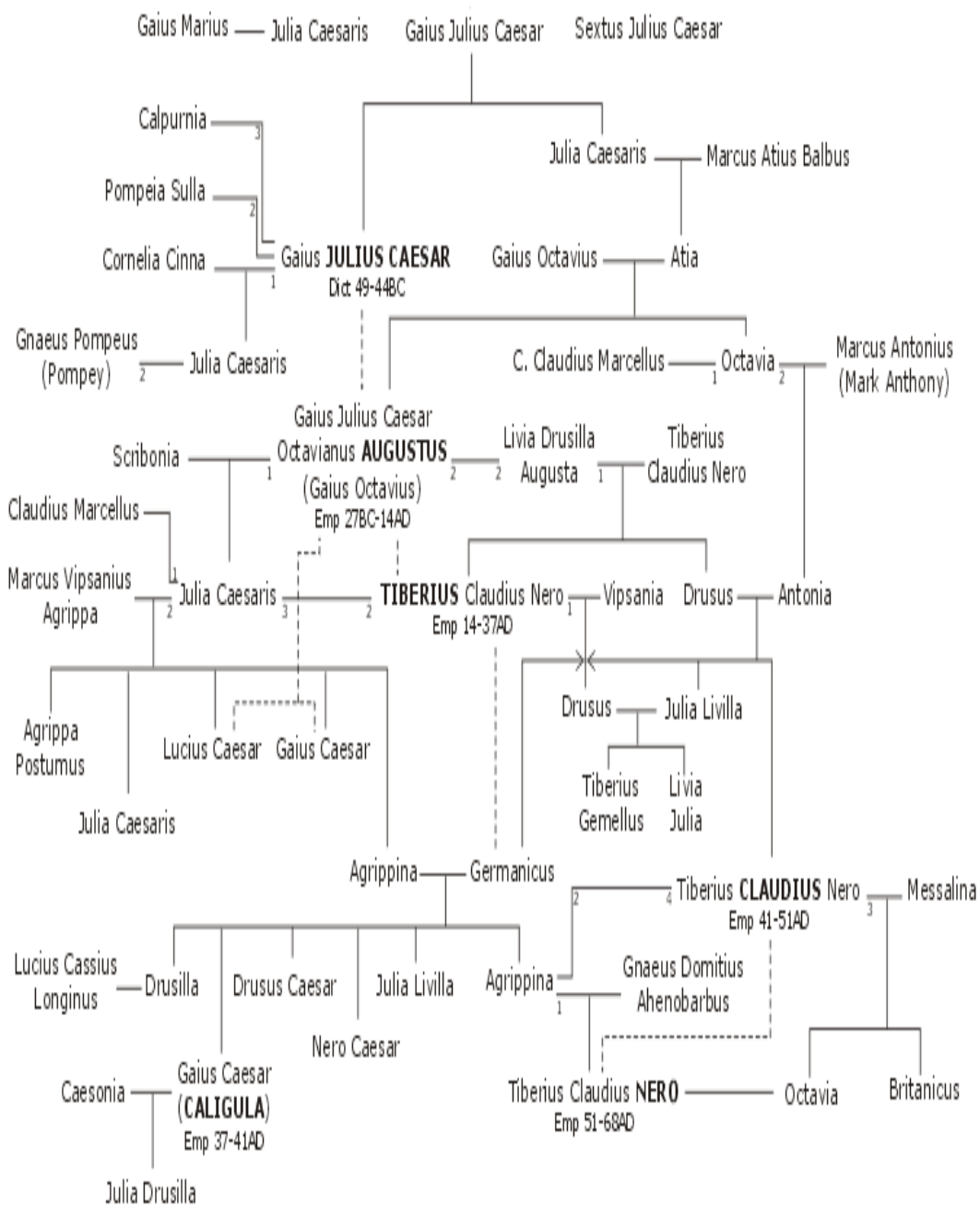
Latin İsmi	Yunan İsmi	Tapınağın Yapılış Zamanı	Alanı	Festivalleri	Rahip
 Vesta	Hestia	Krallık Dönemi	Ateş	9 Haziran Vestelia	Vestal Virgin
 Lares			Ev Tanrısı		
 Apollo	Apollo	M.Ö.231	Sağlık	Ludi Apollionares	
 Aesculapius	Asclepius	M.Ö.291	Sağlık		
Dis Pater	Hades		Yeraltı	Ludi Saeculares	
 Magna Mater	Cybele	M.Ö.191		Ludi Magalenses	Gali Rahibeleri
Quirinus		M.Ö.293		17 Şubat Qurnia	Flamen
Saturn	Cronus	M.Ö.497		17 Aralık Saturnalia	

EK-8 TANRILAR VE TANRIÇALAR

Roma'nın Yabancı Tanrıları

		
<p>Isis Mısırlıların toprak anası.</p>	<p>Pan Yunanlıların dağ tanrısı.</p>	<p>Mithras Pers tanrısı Askerlerin tanrısı olarak da bilinir. Dünyaya hayat verir.</p>

EK-9: JULIO CLAUDIUS AİLE AĞACI

Sevgi, Pervin, Augustus Dönemi Din ve Din Propogandası, Yüksek Lisans

Tezi, Danışman: Prof.Dr. Ömer Çapar, 248 s.

ÖZET

Siyasi bir buhran döneminden geçen Roma, imparator'un, tanrıların yardımıyla kazandığı Actium zaferiyle birlikte huzura ve güvenilir bir ortama kavuşmuştu. Güvenilir bir ortam ve gönençle birlikte Roma, sağlanan barışın devam edeceğini güvence altına almak için ata dinine sahip çıkan, dini ve tanrıları onurlandıran bir imparator olarak kabul edilen Augustus'u destekledi. Milattan önce 12 yılında Roma'nın en önemli dini kurumu olan ve her türlü dini aktiviteyi kontrol eden Pontiff kolejinin başına Pontifex Maximus olarak geçti. Bunlarla birlikte, Roma tanrılarının güvenini ve desteğini sağlamak için tapınakları onardı, yeni tapınaklar yaptırdı, kurbanlar kestirdi ve tanrılar adına festivaller düzenledi. Dinin resim haline dönüştüğü ve bir gazete niteliği kazandığı her yerde Roma dinini seven ve her türlü uygulamanın ortasında bulunan imparator olarak Romalılara örnek teşkil etti. Asıl etkilemek istediği genç kesimi, Roma dini törenlerine ve kolejlerine girmeyi özendirdi. Dini alana çekmek istediği ikinci gurupsa, Roma'nın fakir semtlerinde yaşayan ve her zaman isyan çıkarma potansiyelleri bulunan Romalıları. Onları köşe başlarına inşa ettirdiği tapınaklar ve bu tapınaklarda yüklendikleri görevlerle Roma dinine, yani kendine bağladı. Tapınaklarda kendi adına şarap akıtıldı, ismi tanrıların yanında ve ilahilerin içerisinde var oldu. Yaptığı dini propaganda ve altında yatan siyasi propaganda dönemin hem mimari ve edebi

eserlerinde hem de sikkelerin üzerinde gör÷lmektedir. Dindarlığının vurgulandığı, tanrıların yardıma geldiğinin altının çizildiği ve kurtarıcı imparator sıfatı ile altın çağı getirdiğinin belirtildiği her eser aslında Romalıya başarı ve huzurlu bir ortam için imparatorları gibi Roma dinine sarılmalarını hatırlatmak adınaydı.

**Sevgi, Pervin, Religion and Religious Propoganda in the Age of Augustus,
Master Thesis, Advisor: Prof.Dr. Ömer Çapar, 248 p.**

ABSTRACT

When Rome has passed very big crisis time, Augustus helped his people to regain safety. With this help and the achievement, all Romas support Augustus who bring safety, prosperity and peace with gods. In 12 B.C., he became Pontifex Maximus as a leader of Pontiff College. This title allows emperor to control all the religious institutions. Beside this, he restore all the temple of his ancestors, he built some new temples to his gods, sacrifice animals, organize festivals to gods. When religion became a picture and journal, emperor puts himself on the center of them to be a model to his people. He encourages young people, to whom he wants to influence particularly, to enter religious institutions and ritual ceremonies. The other group, whom he wanted to influence, was the people who lived in poor district of Rome. Those people had a potential to revolt. Because of this, emperor put them as a official inside the temples, which was built on the corner of the each district, to commission all the ceremonies. His religious propaganda and political propaganda, can be seen all his architecture, literature and coins. All the work of art that stressed his piety, help of god and the quality of emperor as a savior, had a message to Romans. If they want safety, peace and prosperity they had to embrace Roman Religions as their emperor did.

